

UČEBNÍ OSNOVY
ZÁKLADNÍ DEVÍTILETÉ ŠKOLY

UČEBNÍ OSNOVY

PRO 1.—5. ROČNÍK

63)

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ

CS 7-1(4,63)
Učební osnovy : pro 1.-5. ročník / [odp. red.: Libuše Kogbrlová]. - 4. vyd. -
Praha : Státní Pedagog. Nakl., 1963. - 135 S. : Tab. - (Učební osnovy
základní devítileté školy)
Einheitssacht.: Lehrplan <Česka Republika> / Allgemein / 1963
Nr. 15-146-63

37326

Georg-Eckert-Institut BS78

1 234 100 2

UČEBNÍ OSNOVY ZÁKLADNÍ DEVÍTILETÉ ŠKOLY

UČEBNÍ OSNOVY

PRO 1.—5. ROČNÍK

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

37326

Internationales Schulbuchinstitut

Braunschweig

= Bibliothek -

1963

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, N. P.,
PRAHA

Schváleno výnosem ministerstva školství a kultury ze dne 8. července 1960,
č. 27 723/60-1/1

© Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1960

ČS
Z-1 (4,63)

UČEBNÍ PLÁN
ZÁKLADNÍ DEVÍTILETÉ ŠKOLY

Učební předměty	Ročník	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Celkem
1. Mateřský jazyk a literatura		11	13	10	8	8	6	6	5	5	72
2. Ruský jazyk		—	—	—	2	2	2	3	3	3	15
3. Občanská výchova		—	—	—	—	—	1	1	1	1	4
4. Dějepis		—	—	—	—	—	1	2	2	2	7
5. Zeměpis		—	—	—	—	—	3	2	2	—	7
6. Matematika ¹⁾		4	5	5	5	5	6	5	5	5	45
7. Vlastivěda		—	—	3	3	4	—	—	—	—	10
8. Fyzika		—	—	—	—	—	—	2	2	3	7
9. Chemie		—	—	—	—	—	—	—	2	3	5
10. Přírodopis		—	—	—	—	—	3	2	2	2	9
11. Tělesná výchova		3	3	3	2	2	2	2	2	2	21
12. Výtvarná výchova		1	1	1	2	2	2	2	2	—	13
13. Rýsování		—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
14. Psaní		—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
15. Hudební výchova		1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
16. Pracovní vyučování		1	1	1	2	2	3	3	3 ²⁾	3 ²⁾	19
Celkem hodin týdně		21	24	24	26	27	30	31	32	32	247
17. Nepovinné vyučování ³⁾		—	—	—	—	—	2	2	2	2	8
18. Zájmové kroužky		—	—	2	2	2	2	2	2	2	14

¹⁾ V 1.—5. ročníku »Počty«.

²⁾ Z toho pro dívky po 1 hodině týdně základní příprava k péči o správnou výživu a k péči o dítě.

³⁾ Kurs šití a vaření v 6.—9. ročníku, sborový zpěv v 6.—9. ročníku, cizí jazyk v 7.—9. ročníku, výtvarná výchova v 9. ročníku;

praktika:

a) z přírodopisu v 6.—9. ročníku,

b) z fyziky v 7.—9. ročníku,

c) z chemie v 8.—9. ročníku,

sportovní hry v 6.—9. ročníku.

Úkoly, metody a organizace výchovně vzdělávací práce v 1. až 5. ročníku

První až pátý ročník tvoří první stupeň základní devítileté školy a má vzhledem k psychologickým a biologickým zvláštnostem dětí ve věku od 6 do 11 let specifické úkoly, metody a formy práce.

Škola poskytuje všem žákům 1. až 5. ročníku vědomosti a dovednosti, které jsou nezbytné pro další vzdělávání. Jejím úkolem je naučit žáky dobře číst a psát a přiměřeně věku správně se vyjadřovat ústně a písemně spisovným jazykem, naučit žáky počítat čtyři základní početní výkony a řešit jednoduché početní úlohy, vytvářet u žáků počáteční představy a pojmy o přírodě a o společnosti, o práci lidí a o jejím významu pro budování socialismu a komunismu. Klade základy materialistického světového názoru žáků a rozvíjí jejich myšlení a řeč.

Škola pěstuje u žáků kladný poměr k tělesné práci, k dělnické třídě a k ostatním pracujícím, seznamuje je s jejich prací, ukládá žákům přiměřené pracovní úkoly, vede je k zachování pravidel bezpečnosti práce a organizuje vhodnou veřejně prospěšnou práci žáků.

Vštepuje žákům elementární základy komunistické morálky, zejména uvědomělou lásku k rodičům a k pracujícímu člověku, lásku k domovu a k mateřskému jazyku, čínorodý vztah ke kolektivu žáků, k výstavbě socialistické a komunistické vlasti, k socialistickému vlastnictví. Vede je ke kázi a pořádku, pěstuje u nich pevné návyky správného chování. Probouzí a rozvíjí citový vztah žáků ke krásám přírody, k významným kulturním, historickým a uměleckým dílům a událostem, tříbí jejich vkus. Neustále pečuje o zdraví žáků, o jejich zdravotní a brannou výchovu, vytváří u nich pevné návyky správného držení těla v klidu i v pohybu a podporuje potřebu pravidelného cvičení a otužování.

Škola pečuje o všestranný rozvoj tělesných a duševních schop-

ností žáků. Rozvíjí jejich představivost, pozornost, paměť, rozum, cit a vůli, jejich schopnost pozorovat. Vede je k samostatnosti v práci, rozvíjí jejich tvořivost a připravuje je k soustavnému učení, navyká je práci s učebnicí. Rozvíjí jejich pohybové schopnosti, zručnost, navyká je čistotě a pořádku. Přitom pečuje přiměřeně věku žáků a posílání školy o rozvoj osobitých zájmů a schopností žáků, zvláště jejich zájmů a sklonů k činnosti technické, pěstitelské, výtvarné, hudební a tělovýchovné.

První ročník má charakter ročníku úvodního. Hlavním jeho úkolem je uskutečnit pozvolný a nenásilný přechod šestiletých dětí z rozdílného prostředí a s rozdílnou zkušeností k soustavné školní práci, uvést je do života školního kolektivu a naučit je základním vědomostem a dovednostem nezbytným pro jejich další vzdělávání. V prvním ročníku se užívá hravých forem práce plných přirozené činnosti, aby vyučování bylo radostné a tvořivé.

V druhém i v třetím ročníku získávají žáci na základě názoru a činností s předměty řadu konkrétních poznatků, dovedností a zkušeností, které tvoří přípravu pro období, v němž si je mají plně osvojit. Tím se proces osvojování učiva rozkládá na delší období.

Ve čtvrtém a pátém ročníku pokračuje tato příprava žáků, ale současně se učivo opírá větší měrou o dosavadní zkušenosti, vědomosti a dovednosti, má obecnější charakter, je náročnější na abstraktní myšlení žáků.

Žáci docházejí za vedení učitele k jednoduchým zobecněním, k závěrům abstraktnější povahy na základě široce rozvinuté přípravy, při níž v činnostech s materiálem, neustálým srovnáváním, zvláště vztahů mezi celkem a částmi, získávají zkušenosti a vytvářejí si potřebné podmínky pro pochopení učiva. Tato příprava je zajištěna i v rozvržení učiva, a to především v osnovách českého jazyka a počtů. Tak si žáci v každém ročníku osvojují učivo, které tvoří těžiště učební osnovy, a současně se připravují k pochopení učiva v dalších ročnících.

Vedoucí pedagogickou zásadou je sepětí výchovy a vyučování se životem dětí a dospělých, a to především v místě, kde žijí. Tato zásada se v praxi uskutečňuje mnohotvárným způsobem.

Ve všech předmětech se důsledně uplatňuje přiměřeně věku žáků zřetel ke společenské praxi, zvláště k praxi výrobní. Činnost a práce dětí, cílevědomě zařazené do procesu poznání, se stávají základním rysem nové školy. Přiměřeně nejčastěji společná zkušenost žáků tvoří základ vyučování. Učivo podle jeho povahy procvičují žáci buď neustálým uvědomělým užíváním, nebo stá-

lým opakováním. Získané poznatky pak uplatňují ve svém jednání, při samostatné práci ve škole i mimo školu. K tomu má škola poskytovat dostatek příležitosti.

Vyučování se vhodně spojuje s aktuálními událostmi výstavby socialistické a komunistické společnosti, s bojem za mír, aniž se narušuje systematičnost a cílevědomost vyučování.

Regionální prvky učiva se uplatňují tak, aby žáci od poznání nejbližších věcí a jevů docházeli k poznání věcí a jevů vzdálenějších, aby se naučili milovat svou obec, svůj kraj, ale zároveň svou vlast a socialistický tábor v čele s SSSR.

Nové vědomosti, dovednosti a návyky získávají žáci 1. až 5. ročníku nejen na základě zobecněné zkušenosti lidstva, nejen na základě vlastní praktické činnosti, ale i prostřednictvím umění, prostřednictvím konkrétních smyslových uměleckých obrazů.

O rozvoj myšlení a řeči pečuje učitel v průběhu celého výchovně vzdělávacího procesu, ve všech učebních předmětech. Dává každému žákovi dostatek příležitosti k hovoru a vede žáky k tomu, aby výstižně a jazykově správně vyjadřovali své myšlenky ústně i písemně.

Učitel rozvíjí aktivitu každého jednotlivce a vede žáky k samostatné práci. Přitom stupňuje od 1. ročníku přiměřeně věku žáků požadavky na míru samostatnosti v práci a chování, a to nejen pro procvičování a prohlubování učiva, při řešení úkolů, ale i při přípravě na nové učivo i ve veškerém jednání žáků.

Učitel volí různé aktivní, novému pojetí vyučování odpovídající metody a formy objasňování a procvičování učiva tak, aby žáci dosáhli požadovaných výsledků na základě práce ve škole.

Domácí úkoly (písemné i jiné) mají především výchovný význam a slouží zejména k opakování učiva. V týdnu se rozdělují rovnoměrně podle povahy učiva a podle potřeby mezi jednotlivými předměty tak, aby se nehromadilo několik úkolů na jeden den. Domácí úkoly a příprava na vyučování nemají trvat v 1. ročníku déle než půl hodiny denně, v nejvyšším ročníku 1 hodinu denně. Na dny pracovního volna se domácí práce neukládají vůbec.

Podmínkou úspěchu vyučování je neustálý zřetel k věkovým a individuálním zvláštěm každého jednotlivého žáka. Projevuje se mimo jiné v míře požadavků na názornost vyučování, na samostatnost a pohotovost při plnění úkolů i na způsob ověřování vědomostí žáků a na jejich hodnocení.

Hodnocení v 1. až 5. ročníku má především funkci výchovnou. Má povzbuzovat žáka k lepšímu výkonu. Zahrnuje nejen kvalitu jeho vědomostí a dovedností, ale i jeho aktivitu, píli a snahu. Ve

vyšších ročnících (ve 4. a 5.) se při hodnocení stále více přihlíží ke skutečně dosaženým výsledkům.

K vyšší kvalitě vyučování a výchovně vzdělávacích výsledků napomáhá i polooborné vyučování. V 5. ročníku, výjimečně již ve 4. ročníku, může vyučovat mimo třídního učitele i další učitel, a to hudební, výtvarné nebo tělesné výchově a ruskému jazyku, má-li v těchto předmětech zvláštní znalosti a zájem o ně.

Vyučovací hodina trvá 45 minut. K radostnému a zdravému vyučování přispívají pravidelné chvíly oddechu se zpěvem a tělesným cvičením, recitací apod., vkládané do vyučovacích hodin zejména tehdy, projevuje-li se u žáků únava z jednostranné činnosti. Z toho důvodu je možno dělit v nejnižších ročnících vyučovací hodiny na poloviny, hodiny psaní a hudební výchovy lze dělit i ve vyšších ročnících.

V prvním ročníku se doporučuje věnovat na začátku roku plnění vyučovacího úkolu hodiny kratší dobu (30 až 35 minut) a zbývající část hodiny vyplnit péčí o vytváření a důsledné dodržování hygienických návyků, jakož i činnostmi rekreační povahy s dostatečnou možností pohybu.

Učební osnovy 1. až 5. ročníku základní devítileté školy jsou plně závazné i pro školy ménětřídní. Nové pojetí učebních osnov vyžaduje více času pro přímé vedení vyučování učitelem a pro důkladnou přípravu samostatné práce žáků. Z těchto důvodů se všude tam, kde jsou pro to vhodné podmínky, snižuje na jednotřídní, popř. dvoutřídní škole počet ročníků (přeřazením 5. ročníku do devítileté základní školy nebo do nejbližší výše organizované školy; spoluprací a slučováním dvou blízkých škol), účelně se spojují ročníky do směn a tříd (1. s 3. ročníkem, 2. se 4. ročníkem, popř. 5. ročníkem) a zavádí se rozšířené vyučování.

Školní výchova mládeže tvoří jednotu s výchovou mimoškolní. Pedagogickou osvětou mezi rodiči a ve veřejnosti usiluje učitel o jednotné výchovné působení na žáka. Získává jednotlivé vynikající pracovníky, dělníky, členy JZD, vědce i umělce pro účast na mimoškolní výchově žáků a k vedení zájmových kroužků. Ředitel a učitelé pečují o činnost družin, spolupracují s pionýrskou organizací a s domy pionýrů. Ve spolupráci s nimi organizují návštěvy divadel, hodnotných filmů, koncertů, závodů a výstav.

Významným výchovným činitelem ve škole je třídní kolektiv žáků. Jeho vytváření je jedním z hlavních úkolů třídního učitele. Přitom důležitou úlohu tu má pionýrská organizace.

Vedoucím činitelem ve výchovně vzdělávací práci školy je učitel.

V 1. až 5. ročníku je jeho význam tím větší, že pracuje s dětmi soustavně a cílevědomě ve všech vyučovacích hodinách a že se zřetelem k věku žáků má veliké možnosti přímého výchovného působení na děti svým osobním příkladem. Politická a odborná vyspělost učitele, jeho aktivní účast na veřejném životě, touha po dalším vzdělávání podporují jeho tvořivost a iniciativu. Tyto vlastnosti, jeho osobní příklad, důslednost a láska k dětem se příznivě projevují v ideově výchovném působení školy na žáky. Umožňují učiteli využívat všech vhodných příležitostí ve vyučování i v mimoškolním životě žáků k probouzení takového přesvědčení a povahových vlastností každého žáka, aby z dětí rostli pokrokoví a uvědomělí členové socialistické a komunistické společnosti.

ČESKÝ JAZYK

Úkolem vyučování českému jazyku v 1. až 5. ročníku je naučit žáky správně a s porozuměním číst přiměřené texty a prostě a jasně se vyjadřovat spisovným jazykem v ústních i písemných projevech přiměřených jejich věku. Rozvoj řeči žáků v jednotě s rozvojem jejich poznání a myšlení je jedním ze základních úkolů předmětu, a proto je vyučování českému jazyku v 1. a 2. ročníku přímo spojeno i se seznamováním s přírodní a společenskou skutečností, která děti obklopuje.

Při všem vyučování českému jazyku učitel probouzí v žácích úctu a lásku k národnímu jazyku a literatuře, k naší socialistické vlasti a k národu, k lidu a jeho práci, k jeho boji za mír po boku Sovětského svazu a všech mírumilovných lidí na celém světě. Tím vyučování českému jazyku mocně přispívá k výchově k socialistickému vlastenectví, k proletářskému internacionalismu a k lásce k Sovětskému svazu.

Vyučování českému jazyku dává základy výchovy a vzdělání pro život v socialistické a komunistické společnosti.

Český jazyk jako vyučovací předmět má v 1. až 5. ročníku tyto složky: 1. čtení, 2. jazykové vyučování (mluvníci s pravopisem a sloh), 3. psaní, 4. věcné učení.

Vyučování českému jazyku tvoří organický, vnitřně spjatý celek. Proto učitel při vyučování jednotlivým složkám přihlíží i k složkám ostatním, a tím přispívá k splnění úkolů předmětu jako celku.

Celkový přehled týdenních hodin a jejich rozvržení

	R o č n í k				
	1.	2.	3.	4.	5.
Čtení	8	5	4	3	3
Jazykové vyučování (mluvnice s pravopisem a slohový výcvik)	—	3	5 (4+1)	5 (4+1)	5 (4+1)
Psaní	—*)	2	1	—**)	—**)
Věcné učení	3	3	—**)	—**)	—**)
Celkem	11	13	10	8	8

*) V 1. ročníku se psaní spojuje se čtením.

**) Vlastivěda jako samostatný předmět.

Čtení

Základním úkolem vyučování čtení je naučit všechny žáky číst správně a s porozuměním přiměřené texty umělecké i populárně naukové tak, aby na konci 5. ročníku četli způsobem, který se přibližuje čtení dospělých čtenářů. Při čtení textů se obohacuje slovní zásoba žáků a rozvíjí jejich ústní vyjadřování. Ve 4. a 5. ročníku začíná i soustavnější výcvik ve čtení výrazném a vytváří se při čtení z čítanky i z učebnice vlastivědy počáteční dovednost žáků učit se z učebnic.

Čtení vychovává žáky literaturou pro život a práci v socialistické a komunistické společnosti. Při práci s texty se spojuje výcvik čtení a rozvoj vyjadřování s všestrannou výchovou a vzděláváním žáků. Čtení krásné literatury je pro žáky vedle jejich praktické životní činnosti a naukového poznání ve vlastivědě zdrojem specifického poznávání života a světa. Při čtení a estetickém prožívání přiměřených literárních ukázek a děl poznávají žáci postavy dětí i dospělých, učí se chápat a hodnotit jejich životní příběhy, činy, charaktery a lidské vztahy. Tím rozšiřují svou životní zkušenost, obohacují svůj citový život a hlouběji se orientují v životě i světě současném i minulém. Četba ovlivňuje pravdivými a krásnými obrazy života duševní život dětí, vštěpuje jim pokrokové myšlenky a ideály, zušlechťuje city, povzbuzuje jejich vůli a pomáhá vytvářet základy materialistického světového názoru i komunistické rysy charakteru žáků.

Čtení vychovává žáky k přiměřené účasti na literárním a kul-

turním životě. Výchova žáků literaturou pro život se spojuje se soustavnou výchovou dětských čtenářů prózy i poezie, dětských divadelních a filmových diváků a rozhlasových posluchačů. Rádost, kterou prožívají žáci při čtení, probouzí jejich zájem o literaturu a lásku k ní. Společnou četbou ve škole a individuální četbou v mimoškolním životě seznamují se žáci s nejhodnotnějšími ukázkami a díly české a slovenské i pokrokové světové literatury a četby pro děti. Učí se esteticky prožívat a chápat přiměřené texty, výrazně je číst, předčítat, přednášet, vyprávět, popř. i dramatizovat nebo ilustrovat. Estetické prožívání literárních obrazů života při čtení navozuje u žáků ideové a mravní hodnocení, zobrazených osob, událostí a životní reality vůbec. Vyučování čtení i mimoškolní četba směřuje k tomu, aby se čtení hodnotné literatury pro děti postupně stávalo žákům duševní potřebou.

Vyučování čtení přispívá k všestrannému harmonickému rozvoji osobnosti jednotlivých žáků, zvláště k rozvoji jejich estetických schopností. Při čtení, poslechu a recitaci zjemňuje se smyslové vnímání žáků (např. sluch pro zvukovou stránku jazyka), bystří se pozorování, rozvíjí se představivost a fantazie (žáci se učí představovat si názorně zobrazené osoby, události i prostředí), cvičí se jejich paměť, zušlechťují city, rozvíjí se pojmové i obrazné myšlení, ústní vyjadřování a vkus žáků. Při četbě se žáci učí zaujímat k přírodě, k lidem, k jejich jednání, vztahům a práci nejen praktický, naukový nebo morální vztah, ale i vztah estetický.

Obsahem počáteční literární výchovy v hodinách čtení je okruh základní četby z dětské literatury a soubor čtenářských, recitačních a slohových dovedností.

Četba je základem výchovy žáků literaturou pro život i výchovy dětských čtenářů, recitátorů a vyprávěčů. Společná četba literárních ukázek z čítanky a dvou dětských knih v každém ročníku (mimo 1. ročník, kde se podle možnosti čte doplňková četba) se spojuje s dobrovolnou individuální četbou dětí v mimoškolním životě v jednotný čtenářský výchovný systém.

Okruh společné základní četby v osnovách tvoří ideově umělecky hodnotné a působivé ukázky a knihy především z dětské literatury české a slovenské. Výrazně se v ní zvyšuje podíl nové a nejnovější socialistické tvorby po r. 1945. Významnou částí základní četby jsou texty z lidové slovesnosti; žáci z nich poznávají život, city a tužby našeho lidu v minulosti, jeho tvořivost a vkus. Z tvorby našich klasiků 19. století, např. B. Němcové,

K. J. Erbena, J. Nerudy a J. Vrchlického, zařazují se ty ukázky, které jsou už po několik generací součástí četby dětí.

Při výběru textů se spojuje zřetel k čtenářským zájmům dětí se zřetelem k potřebám jejich života a komunistické výchovy i vzdělání. Volí se ukázky a knihy, které jsou v souladu s životními, čtenářskými a jazykovými zkušenostmi i vědomostmi žáků, obohacují jejich poznání a stanou se účinným prostředkem jejich výchovy citové, mravně politické a estetické. Důležité místo v dětské četbě mají texty, posilující výchovu žáků k socialistickému vlastenectví a k proletářskému internacionalismu. Při čtení ukázek, které zobrazují život a hrdinství pracujících lidí, vychovávají se žáci k úctě i lásce k práci a učí se chápat její krásu i společenský význam.

V 2. a 3. ročníku čtou žáci společně z čítanky ukázky z dětské lidové slovesnosti a z dětské literatury pro nejmenší čtenáře. Ve 4. a 5. ročníku se rozšiřuje okruh četby o další ukázky a druhy lidové slovesnosti, o povídky ze života dětí, o dobrodružné povídky, knihy o přírodě a technice i o první knížky populárně naukové. Ukázky ze slovenské dětské literatury se čtou v českém překladu; některé krátké a plně srozumitelné slovenské texty lze číst v těchto ročnících i v originálu. Tato četba přispívá k vzájemnému poznání a k výchově bratrské spolupráce Čechů a Slováků v jednotném socialistickém státě. Ze světové dětské četby poznávají žáci především literaturu ruskou a sovětskou, např. A. S. Puškina, L. N. Tolstého, V. Majakovského, A. Tolstého, S. Maršaka, A. Gajdara, V. Katajeva, V. Osejevovou, N. Nosova, V. Biankiho a učí se poznávat i milovat Sovětský svaz a jeho lid. Okruh základní četby obsahuje kromě poezie a prózy i ukázky dětského dramatu, loutkových i pohádkových her a her ze života dětí. Tím se učitel umožňuje, aby soustavně vychovával dětské čtenáře prózy i poezie a dětské divadelní diváky.

Kromě umělecké literatury čtou žáci z čítanek i krátké populárně naukové texty k důležitým tématům věcného učení nebo vlastivědy.

K tomu, aby děti četly rády, nestačí jen čtení literárních ukázek z čítanky. Důležitým prostředkem, jak získávat žáky pro četbu a vychovávat z nich dobré čtenáře, je společné čtení dětských knih v každém ročníku. Tyto knihy vybírá učitel z děl základního fondu literatury pro děti a mládež. V 2. a 3. ročníku se čtou zpravidla společně ve škole. Podle čtenářské vyspělosti žáků spojuje učitel účelně společné čtení knihy ve škole s individuálním domácím čtením některých jejích kratších částí nebo kapitol. Ve

4. a 5. ročníku se nároky na samostatnost dětských čtenářů postupně zvyšují. Ve škole čte učitel se žáky společně kapitoly, které mají největší význam pro správné pochopení obrazů hlavních postav, událostí a ideového smyslu knihy. Ostatní kapitoly mohou žáci číst samostatně doma a učitel si v hodinách čtení rozhovorem ověřuje, jak jim porozuměli. Práce s knihou končí zpravidla čtenářskou besedou o knize.

Výchova dětských čtenářů se prohlubuje dále tím, že učitel soustavně sleduje a taktně, účelně organizuje i dobrovolnou individuální četbu žáků v jejich mimoškolním životě. Vychází z osobitých zájmů dětí a v krátkých živých besedách v některých hodinách čtení získává žáky pro četbu, nenápadně ji ve spolupráci s rodinou, školní i lidovou knihovnou a pionýrskou organizací vede a co nejvíce jí využívá při veškeré školní práci. Této soustavné péči o individuální mimoškolní četbu věnuje učitel aspoň hodinu každý měsíc. Využije jí účelně podle potřeby po částech, např. ke čtvrt hodinovým pravidelným týdenním čtenářským besedám. Pracuje v nich podle seznamů doporučené individuální četby: ukazuje žákům ilustrace, předčítá poutavé ukázky z nich a hovoří s nimi o nich. V těchto besedách seznamuje učitel žáky i s hodnotnými ukázkami lidové slovesnosti a literatury regionální a s významnými novými knihami současné tvorby pro děti. Připravuje společné návštěvy dětských představení divadelních i filmových a poslech vybraných rozhlasových nebo televizních pořadů pro děti a hovoří s dětmi o nich. Tím přispívá vyučování čtení i k soustavnější výchově dětských divadelních i filmových diváků a posluchačů rozhlasu. Ve 4. a 5. ročníku lze při těchto besedách využívat i důležitých výročí politických, literárních a kulturních k přiměřenému příležitostnému poučení žáků a vést je k účasti na kulturním životě.

Druhou složkou obsahu vyučování čtení jsou estetické činnosti žáků, především soubor čtenářských, recitačních a slohových dovedností, které se vytvářejí při společném čtení ukázek z čítanky a z dětských knih.

Porozumění obsahu textu tvoří jednotu s technikou čtení; porozumění je cílem, technika čtení prostředkem čtenářského výkonu žáka. Učitel pečuje v každé hodině o to, aby žáci četli text s porozuměním. Pouze na základě porozumění obsahu textu může se rozvíjet čtení správné, plynulé a výrazné.

Schopnost žáků číst správně a s porozuměním přiměřené texty se rozvíjí a způsob čtení se postupně zdokonaluje ve všech ročnících. Pro systematický výcvik čtení je důležité, kdy a který způ-

sob čtení učitel žákům vštěpuje a jak dlouho většina žáků čte tímto způsobem. Osnovy zhruba naznačují periodizaci rozvoje čtení tím, že určují požadavky na čtenářskou dovednost žáků. Tyto požadavky se v jednotlivých ročnících postupně zvyšují tak, aby na konci 5. ročníku četli všichni žáci způsobem, který se přibližuje čtení dospělých čtenářů.

V 1. ročníku poznávají žáci abecedu, osvojují si princip spojování písmen-hlásek ve slabiky, učí se číst základní typy slabik plynule bez hláskování, spojovat je ve slova a chápat význam přečtených slov a obsah vět krátkých přiměřených textů. V 2. ročníku se naučí žáci číst plynule bez slabikování a s porozuměním slova i slovní spojení a postupně přecházejí k plynulému a uvědomělému čtení jednoduchých vět kratších textů. V 3. ročníku se ovládnutí techniky čtení a přechod všech žáků k plynulému, správnému a uvědomělému čtení jednoduchých vět a kratších souvětí přiměřených textů v podstatě ukončuje. S výcvikem tichého čtení se začíná zpravidla v polovině 2. ročníku, ale v 2. a 3. ročníku převažuje stále čtení hlasité nad tichým. V 4. a 5. ročníku umožňuje ovládnutí techniky čtení žákům, aby soustřeďovali svou pozornost při čtení ve větší míře na hlubší chápání obsahu textu. Tiché a hlasité čtení lze už rovnoměrněji vyvažovat podle potřeb čtenářského rozvoje žáků ve třídě. Začíná se s počátečním soustavným výcvikem ve čtení správně členěném, přízvukovaném a intonovaném a při čtení krátkých naukových textů z čítanek nebo z učebnic vlastivědy vytváří se i počáteční dovednost žáků učit se z učebnic.

Zvýšenou péči věnuje učitel nácviku výrazného čtení, předčítání, přednesu nebo dramatizace vhodných kratších textů nebo jejich částí. Tyto estetické reprodukční činnosti žáků jsou projevem uvědomělého prožívání a chápání literárních ukázek. Při stručném výkladu pomáhá učitel žákům, aby si představili zobrazené osoby a události epické nebo dramatické ukázky, chápali jejich smysl, citově je vnímali, ideově správně hodnotili a při výrazném čtení nebo přednesu vyjadřovali svůj vztah k nim i k textu. Výrazné čtení je třeba cvičit v každé hodině čtení na vhodném krátkém úryvku. Recitační dovednost se rozvíjí v každém ročníku při práci asi s 8 texty, které se žáci učí po čtení a výkladu přednášet ve škole zpaměti. Při nácviku se vedou žáci k uvědomělému výraznému přednesu se správnou výslovností, rytmem, intonací a členěním. Při recitačních besedách se opakují i básně, které se žáci naučili přednášet v nižších ročnících. Při vhodných příležitostech vychovávají se žáci k obecně prospěšné kulturně výchovné práci

tím, že recitují při politických a kulturních výročích na besedách nebo slavnostech ve škole, v pionýrském oddílu, v patronátním závodě, v zemědělském družstvu nebo v agitačním středisku v obci.

Při práci s textem v hodinách čtení rozvíjí se ústní vyjadřování žáků. Obohacuje se jejich slovní zásoba, cvičí se volba vhodných slov, tvoření vět i krátkých jazykových projevů správně členěných na věty a pěstuje se kultura mluveného slova. Žáci se učí nejen správně a výrazně se vyjadřovat, ale i s porozuměním poslouchat předčítané nebo přednášené literární ukázky. Při hlasitém čtení, předčítání, přednesu, vyprávění a dramatizaci probouzí a rozvíjí se smysl žáků pro zvukovou stránku, výraznost i krásu jazyka a slohu literárních děl.

Při práci s uměleckými texty využívá učitel ideové a citové síly, kterou působí literární obrazy života na žáky při čtení nebo poslechu díla. Toto bezprostřední působení textů doplňuje v potřebné míře prostým výkladem jejich jazyka, obrazů hlavních postav i událostí a jejich ideového smyslu. Spojuje přitom obrazy života v díle s životními zkušenostmi a vědomostmi dětí, vytváří jejich správný vztah k zobrazeným osobám a událostem. Pečuje o to, aby při výkladu působil textem harmonicky na city, myšlení i vůli žáků, aby nezužoval ideově emocionální obsah textu na pouhé poučení nebo morálku. Snaží se, aby přenášel na děti své osobní zaujetí textem, svou lásku k literatuře. Dbá, aby výklad nenarušoval, ale posiloval emocionálně estetické působení textu, aby nezatlačoval do pozadí výcvik čtení, rozvoj vyjadřování a estetické činnosti žáků, výrazné čtení a předčítání, přednes a dramatizaci.

Práce s krásnou literaturou je neslučitelná se šablonovitým užíváním stejných postupů a metod bez zřetele k charakteru jednotlivých textů, ke konkrétním úkolům ročníku, kapitoly čítanky nebo vyučovací hodiny. Učitel užívá tvořivě rozmanitých metod i forem práce, které aktivizují žáky a vedou k činnému uplatnění jejich poznávacích sil i tvořivých schopností. Tím navozuje v hodinách čtení ovzduší radostné a vzrušující práce s textem. Učitel spojuje životní obsah textu s životní zkušeností a pozorováním žáků, aktivizuje jejich fantazii, city, myšlení a vůli, učí je text výrazně číst, předčítat, přednášet nebo dramatizovat, užívá různých druhů samostatné práce žáků, formy besed a rozhovorů o textech, knihách a ilustracích, literárních kvízů, zpráv žáků o knihách, které četli, s předčítáním nebo vyprávěním epizod, předvádí s žáky výjev loutkové nebo pohádkové hry, učí je sestavovat osnovy příběhů z obrázků nebo hesel, podněcuje žáky k ilustrování textu apod.

Práce se slovní zásobou přispívá k rozvoji čtení i vyjadřování

žáků. V nižších ročnících se vysvětlují slova v tom významu, v kterém je jich použito v textu. Žáci se učí užívat jich i ve svých mluvených projevech a rozšiřovat jimi svou aktivní slovní zásobu. Ve vyšších ročnících všímají si žáci i obrazných pojmenování, učí se objasňovat jejich smysl a v jednoduchých případech i vysvětlovat, proč jich spisovatel užil. Učí se i nacházet v textech výrazné popisy osob nebo přírody a plastické vylíčení událostí.

Ve 4. a 5. ročníku učí se žáci společně za vedení učitele sestavovat jednoduchou osnovu krátkých epických textů s přehlednou kompozicí.

Podle osnovy učí se přečtené příběhy vyprávět. Od volného vyprávění jednotlivých epizod nebo krátkých příběhů podle dané nebo společně sestavené osnovy přistupují žáci 5. ročníku k podrobné i stručné reprodukci textů.

Při čtení se žáci seznamují prakticky s uměleckými texty různých literárních druhových forem a s některými prostředky jazyka literárních děl, s výraznými a krásnými způsoby vyjadřování. Ve 4. a 5. ročníku učí se rozlišovat některé druhové formy, např. pohádku, pověst a povídku. Příležitostně podává učitel žákům při čtení knih a ukázek i zajímavé informativní první poučení o některých autorech jejich dětské četby. Učitel nežadá, aby se žáci těmto poznámkám učili.

Čtení a výklad populárně naukových článků přírodovědného a dějepisného obsahu se opírá o pozorování přírodních a společenských jevů a o praktické činnosti žáků v hodinách věcného učení a vlastivědy, na vycházkách, při práci na školním pozemku, při účasti dětí na oslavách významných dnů a přípravách k nim. Učitel užívá v potřebné míře názorných pomůcek, např. přírodnin, modelů, obrazů, filmů, diafilmů apod. Při práci s naukovými texty ve 4. a 5. ročníku vytváří učitel elementární dovednost žáků učit se z učebnic. Učí žáky rozčleňovat krátké přiměřené články s přehlednou kompozicí na logicky ucelené části, vyjadřovat hlavní myšlenku každé části heslem nebo krátkou větou, chápat vzájemné vztahy jednotlivých částí, sestavovat pak z hesel nebo krátkých vět jednoduchou osnovu článku a reprodukovat podle ní jeho základní obsah.

Při výcviku čtení a výchově dětských čtenářů uplatňuje učitel v mezích možností kolektivního vyučování zřetel k individuálním zvláštěm žáků. Při cvičení ve čtení přihlíží k potřebám rozvoje čtenářské dovednosti jednotlivců a věnuje zvýšenou péči zvláště zaostávajícím čtenářům. Při práci s textem užívá přiměřených druhů samostatné práce žáků. Umožňuje vyspělejšími žá-

kům 4. a 5. ročníku, aby si mohli za jeho vedení vybrat polovinu básní k přednesu buď sami, nebo z knih dětské poezie, které jim doporučí. Přípravuje je k účasti na dětské části Soutěže tvořivosti mládeže. Individuální četbu žáků podněcuje a citlivě organizuje se zřetelem k osobitým zájmům a schopnostem jednotlivých dětí. Umožňuje jim, aby vyvažovaly menší schopnost k některé činnosti větší schopností k jiné činnosti. Výsledky práce žáků v hodinách čtení hodnotí komplexně. Přihlíží k stupni rozvoje dovednosti čtení a k porozumění obsahu, k dovednosti výrazně číst, přednášet, vyprávět, samostatně pracovat s textem, k znalosti četby a zájmu žáka o ni.

Vyučování čtení těsně souvisí s jazykovým a slohovým vyučováním, s věcným učením a vlastivědou, s hudební a výtvarnou výchovou. Při čtení ukázek z čítanky a knih pracuje učitel i s ilustracemi k textům, podle možnosti využívá písni a přiměřených hudebních skladeb pro děti, filmů, rozhlasových a televizních pořadů. Podle potřeby a podmínek užívá ukázek z krásné literatury i v ostatních učebních předmětech i v činnostech mimo vyučování.

Výchova dětských čtenářů, přednášečů a divadelních diváků se prohlubuje výchovou v estetickovýchovných kroužcích čtenářských, recitačních a dramatických. V nich mohou žáci uplatňovat a rozvíjet své osobité zájmy a schopnosti.

Jazykové vyučování

Úkolem jazykového vyučování v 1. až 5. ročníku je dát řeči dětí nenásilně a postupně stále uvědomělejší formu vyjadřování spisovného, a to na základě jazykových a pravopisných vědomostí a dovedností, a učit žáky prostě a jasně se vyjadřovat spisovným jazykem v ústních i písemných projevech přiměřených jejich věku. Oba tyto úkoly je třeba plnit v nedílné jednotě s úkoly dalšími — přispívat k rozvoji rozumových schopností žáků a k jejich výchově pro socialistickou a komunistickou společnost.

Žáci se učí užívat při běžném vyjadřování hovorové podoby spisovného jazyka a přitom se postupně seznamují se základy spisovné stavby jazyka. Osvojují si zásady správného pravopisného psaní, a to především jeví pravopisu lexikálního a těch jeví pravopisu tvaroslovného a skladebního, jež mohou zvládnout uvědoměle. Při všem jazykovém vyučování se klade důraz především na jazykové a pravopisné dovednosti žáků a na praktický výcvik ve vyjadřování. Je proto třeba soustavně pečovat i o rozšiřování slovníku žáků a o jeho zpřesňování a dát žákům základy

povědomí o stylistické platnosti slov. Nápodobou, pozorováním a soustavnou péčí učitele se žáci vedou k zvukové kultuře jazyka.

Jazykové vyučování má velký význam pro rozvoj myšlení žáků, neboť se při něm žáci učí jazykové a pravopisné jevy pozorovat, srovnávat, třídit a zobecňovat. Nejdříve se seznamují s konkrétními jazykovými jevy a v práci s nimi jsou vedeni k elementárním zobecněním. Tak získávají základy mluvnické abstrakce a rozvíjí se jejich myšlení vůbec.

Jazykové vyučování má i významný úkol výchovný. Kladou se v něm základy jazykové kultury a obsah textů, jichž se při něm užívá, přispívá ke komunistické výchově žáků.

V jazykovém vyučování je možno se zřetelem k věkovým zvláštnostem žáků rozlišit dvě období. V přípravném období (2. a 3. ročník) jsou žáci vedeni k tomu, aby užívali spisovné podoby jazyka; z jejich projevů se odstraňují prvky jazyka obecného a prvky nářeční. Žáci jsou připravováni k chápání jazykových jevů v dalším období na základě pozorování, srovnávání a třídění jazykových a pravopisných jevů a na základě nejjednodušších zobecnění; dostávají dále základy lexikálního pravopisu. V dalším období (4. a 5. ročník) se požadavky na mluvnickou abstrakci stupňují. Zkušenosti žáků se zobecňují, uvádějí v systém a žáci se učí získané poznatky aplikovat na jazykovou praxi; osvojují si základy mluvnické a tvaroslovné i skladební pravopisu a pokračují ve výcviku v pravopise lexikálním.

V hláskosloví poznávají žáci základy hláskové soustavy a těchto znalostí využívají při výcviku v lexikálním pravopise. Dále se u žáků postupně rozvíjí návyk spisovné výslovnosti.

Z nauky o tvoření slov poznávají žáci slovní základ, předponu a příponu (v jednoduchých případech). Těchto znalostí využívají při výcviku v pravopise, dále k rozšiřování slovníku a k výcviku ve vhodném výběru slov.

V tvarosloví se žáci seznamují s kategoriemi rodu, čísla, pádu a osoby, čísla, času a způsobu; znalost těchto kategorií je vede k pochopení rozdílu mezi skloňováním a časováním a přispívá k rozšiřování slovních druhů. Učivo z tvarosloví se v podstatě omezuje na pravidelné tvary, při skloňování ani při časování se neuvádějí výjimky a kolísání. Žáci se vedou k užívání spisovných tvarů i v těch případech, které ještě nejsou v příslušném ročníku předepsány jako učivo. Dále jsou seznamováni se všemi slovními druhy a učí se je v nesložitých případech poznávat a rozlišovat; toto poznávání a rozlišování je určováno tím, do jaké hloubky se jednotlivé druhy probírají.

Ze skladby se žáci učí základům stavby věty jednoduché, poznávají základní větné členy a věty s několikanásobným podmětem a dostává se jim poučení o shodě přísudku s podmětem i s několikanásobným podmětem. Ve shodě s přirozeným způsobem vyjadřování neomezuje se poučení jen na větu jednoduchou, nýbrž žáci se učí rozlišovat v jednoduchých případech větu jednoduchou a souvětí, cvičí se ve spojování vět v souvětí. Ráz učiva o souvětí však není naukový, nýbrž převážně stylistický; tomuto učivu se věnuje pozornost především při slohovém výcviku. Dále se žákům dostává elementárního poučení o interpunkci a seznamují se také s přímou řečí.

S výcvikem mluvnickým těsně souvisí výcvik pravopisný. U žáků mladšího školního věku se vytvářejí především pravopisné dovednosti. Nacvičuje se pravopis slovníkový (psaní y po souhláskách tvrdých a i po souhláskách měkkých, skupiny dě, tě, ně; bě, pě, vě; mě, slova s i/y po obojetných souhláskách mimo koncovku) i pravopis opírající se o mluvnici, a to pravopis koncovek podstatných jmen, přídavných jmen tvrdých i měkkých a přídavných jmen minulého při shodě s podmětem. Výcvik v pravopise jevů opírajících se o mluvnici nelze ani v 5. ročníku pokládat za ukončený. Zejména pravopis koncovek přídavných jmen ovládnou žáci jen částečně. Příležitostně upozorňuje učitel žáky i na pravopisné jevy, jejichž osvojení osnovy nepředepisují (např. pravopis běžných cizích slov apod.); aktivní znalost těchto jevů se však nevyžaduje.

Názorné seznamování se slovními druhy v 3. ročníku je významným metodickým opatřením a bude záležitostí hlavně pravidelných rozborů konaných během roku. Při elementárních jazykových rozbořech, především slovních a větných, se probrané učivo stále procvičuje a upevňuje. V průběžném slovním rozboru se žáci předběžně učí prakticky poznávat i ty slovní druhy, které zatím jako učivo nejsou zařazeny, a postupně se jejich znalost rozšiřuje a prohlubuje. Rozbory je třeba do hodin jazykového vyučování zařazovat pravidelně.

Úkolem slohového výcviku je učit žáky vyjadřovat se spisovně po stránce lexikální i syntaktické a pěstovat u žáků schopnost souvisle, uspořádaně, jasně a jazykově správně vyjadřovat myšlenky v projevech mluvených i psaných. Slohový výcvik má důležitou úlohu i v rozvoji myšlení žáků a výběrem vhodných témat přispívá k výchově k vědeckému světovému názoru, k výchově mravní a estetické.

Ústní i písemné vyjadřování žáků je třeba rozvíjet v těsné souvislosti s myšlením a s poznáváním skutečnosti, která dítě

obklopuje. Učitel rozvíjí myšlení žáků tím, že je učí sledovat život lidí a přírodu, že je učí číst texty jim přiměřené a chápat jejich obsah. Zároveň s tím rozhojňuje slovní zásobu a učí je vyjadřovat jejich myšlenky, city a vůli.

Slohový výcvik se děje prakticky; je systematický, postupně se stává náročnější a opírá se o rozvíjející se samostatnost dětí. Vždy se vychází ze života a zkušeností dětí: žáci vyjadřují své dojmy z okolního života, své vědomosti získané na základě pozorování a četby, své myšlenky a city vyvolané jejich účastí v různých druhích práce.

Slohový výcvik je osnován ve dvou částech. Část první uvádí příklady tematických okruhů, které lze ve škole slohově zpracovávat; tyto okruhy v podstatě vycházejí z osnov výchovné práce, věcného učení, vlastivědy a z pracovního vyučování. Uvedené tematické okruhy jsou jen vodítkem při volbě vhodných námětů; nejsou závazné; učitel podle potřeby může volit i jiná témata přístupná žákům. Kromě toho jsou v této části uvedeny různé praktické formy společenského styku, které jsou rovněž v souhla se s plánem výchovné práce, věcného učení a vlastivědy.

Část druhá obsahuje požadavky na stylizaci mluvených a psaných projevů. Tyto požadavky jsou v souladu s učivem mluvnickým uvedeným v jednotlivých ročnících.

Velkou pozornost vyžaduje rozvíjení ústního vyjadřování. Žáci zpočátku odpovídají na otázky učitele, později vytvářejí za pomoci učitele i ostatních žáků krátké souvislé projevy na témata blízká jejich zájmům a zkušenostem. Učitel přitom pečuje o zvukovou stránku mluvených projevů, zejména o spisovnou výslovnost a intonaci; soustavně cvičí správný přízvuk, zejména ve spojení s předložkami. Pozvolna odstraňuje hláskoslovné prvky nářeční a podle potřeby seznamuje žáky i se správnou výslovností běžných cizích slov. K rozvíjení ústního projevu žáků využívá učitel i různých jiných příležitostí, např. v pionýrské organizaci, při školních besídkách apod.

Základním předpokladem zdárného výcviku v ústním i písemném vyjadřování je, aby dítě pocítovalo potřebu něco říci, aby pocítovalo radost z toho, že se dovede dobře a vhodně vyjádřit. Záleží na učiteli, aby dovedl tuto potřebu a radost vzbudit.

Zřetel k vyjadřovacím potřebám prolíná vším vyučováním, tedy i vyučováním mluvnickým. Při probírání mluvnických jevů je třeba pamatovat i na jejich stylistické využití a vhodně spojovat učivo mluvnické se slohovým výcvikem. I když vyučování mluvnici s pravopisem i vyučování slohu mají svou specifikou, je nutné

v praxi samé je spojovat v organickou jednotu. Vhodným prostředkem k rozvíjení vyjadřovacích dovedností přímo v mluvnických hodinách jsou stylizační cvičení, např. obměny vět, stavba vět, jejich navazování a spojování v souvětí, cvičení v užívání vhodných slov, cvičení synonymická, cvičení v třídění slov podle významu, ve výběru slov atd.

Zřetel k věkovým zvláštnostem žáků mladšího školního věku vyžaduje, aby se více zdůraznilo vytváření jazykových a pravopisných dovedností. K potřebným dovednostem dospívají žáci jen uvědomělým zacházením s jazykem, řízenou jazykovou praxí. Přitom právě u žáků tohoto věku má aktivní činnost v procesu poznávání nesmírně závažnou úlohu. Proto je třeba zdůraznit ty metody vyučování, které žákovi dávají co nejvíce příležitosti k řízené samostatné práci. Úspěch ve vyučování je podmíněn spoluúčastí žáka při vyučování, jeho aktivitou. Vhodnými způsoby práce lze aktivitu žáka podporovat a rozvíjet. Je třeba poskytovat žákům co nejčastěji příležitost k vlastním projevům a zapojovat celý kolektiv žáků do samostatné práce. Aktivitu žáků podporuje také spoluúčast při vyhledávání a třídění potřebných jazykových a pravopisných jevů a kolektivní řešení některých úkolů.

K úspěšnému chápání jazykových jevů a porozumění jim je nezbytné postupovat při vyučování induktivně, tj. od pozorování konkrétních případů k obecným závěrům. Při cvičení, ve vlastní jazykové praxi žáků, aplikuje se poučení na konkrétní jazykový nebo pravopisný jev — postupuje se deduktivně. Zřetel k věkovým zvláštnostem vyžaduje, aby se žáci v přípravném období seznamovali především s konkrétními jevy, srovnávali je a třídili a docházeli k nejelementárnějším zobecněním. Teprve v druhém období se u žáků vytváří nejzákladnější mluvnický systém. Je třeba mít na paměti, že k správnému zobecnění lze dojít jen na základě pozorování dostatečného množství jevů, nikoli jen pozorováním několika jevů, a že je třeba zobecnění stále využívat v jazykové praxi. Nelze tedy období názorného poznávání jazykových jevů příliš zkracovat, neboť by to mohlo vést k neporozumění mluvnickým jevům a poučením o nich, k formalismu a verbalismu.

Při probírání učiva je třeba mít stále na paměti vztah mezi celkem a jeho částmi; nelze tedy učivo probírat jen postupně, izolovaně. Učivo je proto uspořádáno tak, aby se vycházelo z větších přirozených celků a z orientačního seznámení s jejich částmi. Jednotlivé části se pak podle potřeby postupně důkladněji probírají, navzájem se srovnávají, příbuzné se spojují, rozdílné se dife-

rencují. Tímto způsobem se žákovi usnadňuje chápání, jeho poznání se prohlubuje, je uvědomělejší a tím i trvalejší. Proto se např. se slovy *s* a *y* po obojetných souhláskách mimo koncovku navíc číjej také slova *s* a *i* apod. Zřetel k srovnávání jazykových a pravopisných jevů lze s úspěchem uplatňovat zejména v pravidelných jednoduchých jazykových rozbořech.

Izolovanost v probírání jazykového učiva je třeba překonávat jeho stálým spojováním s učivem již známým, a to v rozmanitých souvislostech, i když ovšem středem pozornosti je vždy to učivo, které se podle osnov probírá. Dále je třeba mít na paměti cíl předmětu jako celku i to, že v praxi užívá žák jazyka komplexně. To vede k tomu, že se žáci příležitostně a i záměrně prakticky seznamují s některými nejpotřebnějšími jevy dříve, než se probírají (např. s tvary podmiňovacího způsobu, s náležitými tvary podstatných jmen ruce, nohy, se spisovnými tvary přídavných jmen, s tvary číslovek dvě atd.). Tím jsou žáci prakticky připravováni na jejich pozdější probírání; budou potom takové učivo lépe chápat a snadněji si je osvojit. Proto také lze již do 5. ročníku zařadit tvary kondicionálu a skloňování přídavných jmen tvrdých a měkkých jako učivo. U podmiňovacího způsobu jde o shrnutí praktických zkušeností žáků v systém, u přídavných jmen jde o orientaci v koncovkách, o seznámení s pravopisem, nikoli o úplné zvládnutí pravopisu koncovek.

Trvalost získaných vědomostí a dovedností se zajišťuje tím, že se nové učivo spojuje s učivem již probraným, stále se průběžně opakuje, soustavně se provádějí pravidelné jazykové rozbořy. Tyto jazykové rozbořy, zařazované od 3. ročníku do převážně většiny mluvnických hodin v rozsahu asi 5 až 10 minut, netýkají se jen rozboru slovního a větného (tj. určování slovních druhů a větných členů), nýbrž i rozboru hláskového, slovtvorného, sémantického i pravopisného, ovšem v mezích probraného učiva. V jedné hodině nekonáme vždy rozbor po všech stránkách, nýbrž můžeme si všimnout jen stránek některých, a to podle potřeby žáků.

Psaní

Úkolem psaní je naučit žáky psát zjednodušenou latinkou, pěstovat správné psací dovednosti a seznámit žáky se základními požadavky na správné písmo a psaní.

K psaní je třeba volit slova a texty s vhodným a žákům přiměřeným obsahem. Žáci se vedou k tomu, aby již od začátku využívali získaných dovedností v psaní správných tvarů latinky při

všech písemných projevech. Přitom je třeba spojovat hledisko funkčnosti písma s požadavky estetickými.

Správnému osvojení tvarů psacích písmen napomáhají uvolňovací cviky, prováděné před nácvikem jednotlivých písmen.

V 1. ročníku je výuka v psaní organicky spojena se čtením, v 2. a 3. ročníku s obsahem ostatního vyučování, zvláště s vyučováním jazykovým. Hlavním úkolem těchto ročníků je naučit žáky samostatně a správně psát malá a velká písmena, správně je spojovat a dále rozvíjet a upevňovat základní dovednosti a pracovní i hygienické návyky.

Písmena, číslice a rozdělovací znaménka píšeme podle předepsaných vzorů. Píše se do sešitů příslušného formátu a liniatury polotupým nebo tupým perem.

Vyučovací hodinu psaní rozděluje učitel na kratší časové jednotky. Důležité je řádné osvětlení učebny a správné držení těla.

Věcné učení

V prvním a druhém ročníku se žáci seznamují v hodinách českého jazyka i s přírodní a společenskou skutečností, která děti obklopuje.

V těchto hodinách se zpřesňují představy žáků a vytvářejí se představy nové o jednoduchých, jejich chápavosti dostupných, ale podstatných věcech a jevech, které je obklopují doma, ve škole, v obci. Žáci se učí tyto věci a jevy správně pojmenovat a myšlenky o nich jednoduše, ale přiléhavě vyjadřovat, správně a jasně vyslovovat. Přitom docházejí k nejjednodušším pojmům, na základě zkušenosti poznávají jednoduché souvislosti mezi věcmi a jevy, s nimiž zacházejí, které pozorují. Na vycházkách, při činnostech žáků a při výkladu využívá učitel vhodných příležitostí, aby zdůraznil vliv člověka na přírodu a podle potřeby odstraňoval u žáků dětskou víru v nadpřirozené bytosti a strach z nich. Ve všech těchto hodinách péče o rozvoj poznání a o rozvoj řeči těsně souvisí.

V prvním ročníku se žáci učí pozorovat rostliny, zvířata a věci, které je obklopují ve škole, doma, venku, učí se postřehovat změny v přírodě, které žáci bezprostředně prožívají během roku, všímají si, jak tyto změny zasahují do života lidí.

V druhém ročníku se seznamují s věcmi a jevy blízkého okolí a získávají přehled o průběhu změn ročních dob a o jejich vlivu na život rostlin, zvířat a lidí.

V obou ročnících se žáci účastní příprav a oslav památných dnů a jiných veřejných událostí společných celé škole (např. Den čs. armády, horníků, učitelů, narozeniny presidenta republiky, V. I. Lenina).

Po celý rok jsou důsledně vedeni k cílevědomému osvojování základních hygienických návyků a návyků kulturního chování, k sebeobsluze a k samostatnosti, učí se základní orientaci v prostoru a v čase.

Učitel řídí vyučování tak, aby žáci docházeli k novým poznatkům přímou zkušeností, učili se myslit na základě činností a pozorování: při zacházení s různými předměty, nástroji, při společné práci, při řízeném pozorování, na vycházkách, při praktickém uskutečňování různých úkolů. Stejnou péči věnuje učitel i rozvoji schopností a řeči žáků. Práce s obrazem, modelem, s filmem, diapozitivem a nákresem, poslech rozhlasu, dramatizace a čtení (opakování vhodných textů) obohacují poznání žáků, pomáhají odstraňovat počáteční ostych před samostatným projevem, podporují rozvoj vyjadřovacích schopností žáka, činí vyučování radostnějším a přispívají k jeho celkovému rozvoji. Významnými prostředky rozvoje myšlení a řeči žáků jsou i hry, při nichž se rozvíjí smyslové vnímání a představivost, cvičí paměť, zpevňuje vůle a vytrvalost, zpřesňuje úsudek.

Učitel využívá pro věcné učení vhodných příležitostí, které skýtá život žáka ve škole, v přírodě, doma i v obci. Proto zařazuje hodiny věcného učení volně v rámci hodin vymezených mateřskému jazyku. Přitom však dbá, aby každé složce mateřského jazyka byl dán stanovený čas a žádná z nich nebyla zanedbávána. Věcnému učení věnuje obvykle samostatné hodiny nebo půlhodiny, někdy užívá formy úvodní besedy ke čtení článku s věcnou tematikou právě probíranou. Při pravopisném a mluvnickém výcviku využívá učitel věcných znalostí žáků z hodin věcného učení.

Úspěch ve vyučování českému jazyku závisí především na osobnosti učitele, na tvořivém charakteru a úrovni jeho práce. Pedagogickou tvořivost učitele podporuje jeho politické přesvědčení, jeho odborné vzdělání a kulturní rozhled, jeho láska k dětem i schopnost přenášet svůj zájem o předmět a lásku k němu na děti. Vlastním příkladem pěstuje učitel u žáků úctu k našemu národnímu jazyku i odpovědnost k němu i zájem o literaturu a lásku k ní a vede je k přiměřené účasti na kulturním životě.

Při hodnocení žáků z českého jazyka přihlíží učitel sice k jejich výsledkům v jednotlivých složkách předmětu, a to zejména k dovednostem, ale především má na mysli jejich celkovou úroveň.

Nelze proto jednostranně zdůrazňovat jen jednu složku předmětu, a zejména je nutné vystříhat se hodnocení jen podle výsledků v pravopise.

Domácí práce ukládá učitel asi dvakrát týdně, a to tak, aby na týž den měl žák práci jen z jedné složky předmětu a aby uložená práce nevyžadovala více času než půl hodiny.

1. ročník

(11 hodin týdně, 363 hodin za rok)

Čtení a psaní

(8 hodin týdně, 264 hodin za rok)

1. Výcvik čtení a psaní

Učit správnému čtení slabik a uvědomělému čtení snadných slov a krátkých vět. Učit čitelnému psaní snadných krátkých slov bez vynechávání písmen.

Čtení

- a) Přípravná cvičení sluchová a zraková (rozlišovat zvuky různé síly a délky, shodné a rozdílné tvary a kresby tvarů). Dělit mluvená slova na slabiky a spojovat slabiky v slova. Rozlišovat hlásku v mluveném slově, rozkládat vyslovené slabiky na hlásky a skládat slabiky z písmen.
- b) Naučit číst správně bez hláskování slabiky různého složení (o 2 až 4 písmenech). Číst správně vázaně a s porozuměním jednoslabičná až čtyřslabičná slova složená z otevřených a zavřených slabik a ze slabik se skupinou dvou, výjimečně tří souhlásek. Číst s porozuměním jednoduché věty i v krátkých celcích složených ze slov žákům významern známých.
- c) Navykat žáky, aby při čtení správně seděli a pečlivě zacházeli s knihou.

Psaní

- a) Různými cviky a činnostmi uvolňovat a připravovat ruku žáka na psaní. Črtané čáry různými směry, obloučky, ovály, volné kličky, hadovky, prvky písmen v jednoduché liniatuře.
- b) Psát malá i velká písmena, slabiky a slova, která se píše, jak se vyslovují, opisovat je z tabule i z knihy, přepisovat

písmena, slabiky a snadná krátká slova, psát je podle ná-
povědi po sluchovém rozkladu a skladu.

- c) Navykat žáky, aby při psaní seděli správně a lehce drželi
psací nástroj.

2. Rozvoj ústního vyjadřování a přednes

- a) Učit žáky naslouchat vyprávění i četbě, vyprávět v jedno-
duchých, obsahem jasných větách o tom, co zažili, co sly-
šeli, o obrázcích v knize.
- b) Pečovat o zřetelnou artikulaci a napravovat vadnou výslov-
nost.
- c) Přednášet podle vzoru učitele z paměti básně a lidová říkadla.
Doporučené texty k přednesu:
Přišlo jaro
Mé milé léto
Sládek: Matičce
Alda: Prapor
Hrubín: Jetelíček

Věcné učení

(3 hodiny týdně průměrně, 99 hodin za rok)

Podzim

Začíná škola

V naší třídě

Vzájemné seznámení učitele a žáka. Uvedení žáků do školního
pořádku, seznamování s chováním při vyučování a o přestávce
(cvičit pozdrav a uvítání příchozího, dbát správného rovného
držení těla, tiše vstávat a usedat, hlásit se o slovo, udržovat své
místo v čistotě a pořádku: řazení, příchod a odchod do šatny,
do třídy). Prohlídka učebny a jejího zařízení (nábytek, školní
potřeby), jejich využití, šetrné zacházení s nimi.

Ve školní budově

Prohlídka školní budovy (přízemí, poschodí, šatna, školní jídel-
na, družina, tělocvična). Poučení o chování v budově, o používání
hygienických zařízení v budově. Seznámení s ředitelem, s vedoucí
družiny, se školníkem (uklížečkou) a s jejich prací. Prakticky
cvičit po celý rok základní orientaci v prostoru a čase (vzadu,
vpředu, nahoře, dole, nyní, teď, potom).

Cesta do školy

Kudy chodí žáci do školy, co cestou vidí (ulicí, silnicí, cestou v polích, lesem, po louce, přes lávku, po mostě, přes trať, přes křižovatku). Vycházka na křižovatku ulic, silnic a praktické cvičení v přecházení. Bezpečnost při chůzi (na ulici, silnici, při přechodu trati, křižovatky), péče VB o bezpečnost dopravy, chodců. Prakticky procvičovat po celý rok orientaci v prostoru (blízko, daleko, blíže, dál, napravo, nalevo, před, za).

Škola a domov

Kde, s kým žák bydlí. Rozhovor o domově žáků, členech rodiny, o zařízení v bytě (kuchyň, pokoj, nábytek, nádobí, přístroje, školní potřeby, hračky). Úklid hraček, školních potřeb. Pracovní koutek žáka. Chování k rodičům, sourozencům, spolužákům, pomoc členů rodiny, vykonávání jednoduchých prací doma i ve škole.

Příroda na podzim

V zahradě

Vycházka do zahrady. Pozorovat práci lidí při sklizni zeleniny, při česání a ukládání ovoce nebo přímo při práci pomáhat. Výstavka ovoce, zeleniny (poznat jednotlivé druhy ovoce, zeleniny).

Na poli

Vycházka na pole. Pozorovat práci lidí a strojů při sklizni brambor, řepy, vyprávět o ní. Proč se pěstují brambory a řepa. Pozorovat změny v polích, krásu podzimní přírody.

Počasí na podzim

Na vycházkách i cestou do školy pozorovat změny v přírodě (vítr přiháná mraky, bývají často mlhy, deště, listí žlutne, opadává, ptáci odlétají, je chladno, je dříve tma). Účelně se oblékat. Prakticky procvičovat orientaci v čase (dnes, včera, zítra, dříve, později, den, noc). Sledovat, jak za sebou následují dny v týdnu. Společně pozorovat a zaznamenávat do kalendáře přírody den slunečný, deštivý, mlhavý, větrný. Uspořádat výstavku listů.

Naše obec

U školy

Prohlídka nejbližšího okolí školy. Péče o pěkný vzhled okolí školy. Shrabování spadlého listí. Udržovat okolí školy v čistotě.

V obci

Prohlídka obce — nejbližšími ulicemi, po návsi, náměstí. Vědět, kde je největší, nejvýznamnější budova v okolí školy (továrna, nádraží, MNV, JZD, pošta, zdravotnické středisko, požární ochrana). Orientace podle význačné budovy nebo silnice, potoka, řeky. Správné chování venku, pozdrav. Praktická orientace v prostoru (vpravo, vlevo, přímo).

P é č e o z d r a v í

Čistota

Praktickými cvičeními zvykat žáky, aby udržovali osobní čistotu, čistotu oděvu, pořádek v lavici, v školní brašně, v šatně, aby účelně své věci uspořádali.

Pravidelnost v jídle

Co mívají žáci k snídani, k obědu, k večeři. Seznámit žáky s kuchařkou, s její prací. Ve školní jídelně. Praktická cvičení ve správném společném stolování. Opatrné zacházení s vidličkou a s nožem.

P a m á t n é d n y

Účast na přípravách a oslavách 7. XI. Poznat československou a sovětskou vlajku.

Z i m a

P ř í r o d a v z i m ě

U krmítka

Vycházka ke krmítku, k rybníku, k potoku. Pozorovat změny v přírodě (bývá studený vítr, mráz, padá sníh, na vodě je led, stromy jsou holé). Postavit krmítko pro ptáky a pravidelně je krmit. Poznat a jmenovat některá zvířata žijící v poli (zajíc, vrána) a ptáky přilétající ke krmítku (kos, vrabec, sýkora). Záznamy v kalendáři přírody.

V koutku přírody

Ošetřovat květiny v květináči. Pozorovat rostliny venku a v koutku přírody. Všimat si, co rostlina potřebuje (země, vodu, teplo, světlo).

Na sněhu a na ledu

Při vycházkách a hrách pozorovat vlastnosti sněhu (je syký, lehký, kyprý, bílý, studený) a ledu (je pevný, tvrdý, studený, průsvitný, hladký). Pozorovat krásu zimní přírody. Dbát opatrnosti při sáňkování, lyžování, bruslení a koulování (nesáňkovat na mís-

tech, kde jezdí vozidla). Pomáhat při sypání chodníku pískem. Chránit se před nemocemi, účelně se oblékat.

Domov

U nás doma

K čemu slouží zařízení v domě, bytě (dveře, vrata, schodiště, poschodí, půda, sklep, prádelna, byt, koupelna, vodovod, kamna, komín, podlaha, strop, okna). Čím svítíme, topíme.

Za dlouhých zimních večerů

Orientace v čase: Naučit se jména dní v týdnu. Pozorovat východ a západ slunce. Krátký den, dlouhá noc, měsíc, hvězdy. Rozhovor o členech rodiny, chování k rodičům, k prarodičům při jejich práci doma, chování při společných hrách, při odpočinku. Účastnit se kulturních zábav (loutkové divadlo, film, poslech rozhlasu, televize, vyprávět a dramatizovat pohádky, povídky o zvířatech, prohlížet obrázkové knížky, hrát loutkové — maňáskové divadlo). Společenské chování v divadle, v biografu.

Péče o zdraví

Ve zdravotnickém středisku

Chování u lékaře, v čekárně a při školních prohlídkách. Rozhovor, jak lékaři a ostatní zdravotničtí pracovníci chrání naše zdraví a pomáhají nám v nemoci.

Památné dny

Mezinárodní den žen — příprava dárku a přání mamince, pracujícím ženám, s nimiž přichází třída do styku.

Jaro

Příroda na jaře

Jaro je tu

Na vycházce do zahrady nebo do parku pozorovat změny v přírodě, účinky slunce (otepluje se, sníh taje, den se prodlužuje, noc se krátí). Pozorovat pučící stromy a keře, poznávat podle celkového vzhledu nejznámější jarní květiny v okolí školy (pampeliška, sedmikráska, pomněnka, fialka). Pozorovat krásu jarní přírody a chránit ji. Záznamy v kalendáři přírody (první lístky na keři, stromu, první jarní květiny). Výstavka jarních květín.

Domácí zvířata a jejich mláďata

Pozorovat (ve skutečnosti nebo ve filmu) domácí zvířata a jejich mláďata, vypravovat o nich příběhy z vlastní zkušenosti.

Práce na poli

Na vycházce do polí pozorovat, jak lidé pracují, co sejí, sázejí.

Práce na školní zahradě

Pozorovat, jak klíčí a rostou květiny pěstované v koutku přírody a na záhoně. Pomoc při jarním úklidu zahrady. Pozorovat, jak roste zasetá ředkvička, hrách. Vědět, jak se má zalévat, kypřit půda.

V kvetoucím sadě

Na vycházce do sadu nebo do zahrady pozorovat změny v přírodě (je stále tepleji, na stromech jsou poupata, květy). Včely vylétají z úlů. Ptáci přilétli (špaček, vlaštovka), hnízdí. Proč a jak chráníme ptactvo.

Práce lidí v naší obci

Věci kolem nás

Kdo, z čeho vyrábí věci, které má žák denně v ruce (ze dřeva, látky, kůže, papíru, mouky). Šetřit věci, kterých žák denně užívá (pověsit oděv na ramínko, ošetřit obuv, uložit školní potřeby). Rozhovor o tom, kde pracuje tatínek, maminka, co dělají.

V našem JZD

Vycházka do JZD (na venkově). Vyprávět o práci družstevníků na poli, v sadě, s domácími zvířaty.

Na poště

Rozhovor o práci na poště, o práci doručovatele. Připravit společně dopis a odeslat jej z nejbližší poštovní schránky.

Požární bezpečnost

Kdo, jak a čím hasí požár. Opatrné zacházení se zápalkami, se svíčkou, s ohněm.

Péče o zdraví

Denní pořádek žáka: Rozhovor o tom, kdy žáci vstávají, kdy chodí do školy, kdy píší úkoly, kdy chodí na procházku, kdy si hrají venku, kdy chodí spat.

Památné dny

První máj, 9. květen. Účast při výzdobě třídy, při přípravě oslav a při oslavách. Seznámit žáky s místním památníkem padlých hrdinů našich i sovětských. Naučit žáky stát zpříma a tiše při státní hymně.

Léto

Příroda v létě

Senoseč

Vycházka na louku v době senoseče, pozorovat změny v přírodě, účinky slunce (teplo, dusno, sucho; jasná obloha, mraky, bouře). Poznávat podle vzhledu některé nejznámější květiny kvetoucí v okolí školy (kopretina, chrpa, vlčí mák, růže). Pozorovat práci lidí při senoseči a pomáhat jim. Výstavka nejznámějších květin. Upravit květiny ve váze, ošetřovat je.

V lese

Vycházka do lesa. Co roste v lese. Společný sběr léčivých rostlin. Rozhovor o sběru lesních plodin o prázdninách (jahody, maliny, borůvky, hřiby). Varovat před zmijí, před jedovatými plody.

Přede žněmi

Vycházka do polí přede žněmi. Pozorovat zrající obilí, klasy, vyprávět o práci při žních. Pozorovat zrající ovoce (třešně, jahody). Výstavka letních plodů.

Péče o zdraví

Hry u vody, na slunci. Opatrnost při pobytu na slunci, při koupání, při bouři. Varovat před nezralým ovocem, před pitím neznámé vody, před napitím po ovoci.

Památné dny

Mezinárodní den dětí. Uspořádat třídní slavnost z nejoblíbenějších her, recitací, písní.

Končí první školní rok

Vysvědčení — odměna za celoroční práci.

2. ročník

(13 hodin týdně, 429 hodin za rok)

Čtení

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

1. Výcvik čtení

Žáci se učí číst správně a s porozuměním přiměřené krátké texty umělecké i naukové, při jejichž výběru se výrazně uplatňuje zřetel k věcnému učení. V jednotě s porozuměním obsahu vět

a textů rozvíjí se postupně dovednost čtení žáků. Upevňuje a automatizuje se dovednost číst plynule bez hláskování slabiky všech typů a všichni žáci postupně přecházejí k plynulému a uvědomělému čtení slov různého slabičného složení v jednoduchých větách bez slabikování. Vytváří se dovednost číst plynule bez slabikování slova (přízvučné takty) různé délky i slabičného složení a dovednost číst plynule a s porozuměním spojení dvou a tří slov, která k sobě významově ve větě patří. Postupně se přechází k plynulému a uvědomělému čtení jednoduchých vět krátkých textů.

Při hlasitém čtení se pěstuje jasný, zvučný hlas a pečuje se o správnou, zřetelnou spisovnou výslovnost hlásek, slabik a slov, zvláště slov se skupinami souhlásek, a artikulačně obtížnějších slovních spojení. Cvičí se správný slovní přízvuk, zvláště slovních spojení s předložkami nebo příklonkami. Žáci se učí rytmicky členit věty při čtení na přízvukové takty a spojovat slova a slovní spojení v myšlenkovou jednotu věty i přirozenou intonací a pauzou po teče.

V 2. pololetí se konají počáteční cvičení v uvědomělém tichém čtení jednotlivých vět i kratičkých celků.

2. Rozvoj vyjadřování

Výklad slov, slovních spojení a obrazných pojmenování v textech. Cvičení v správném používání slov, v uvědomělé volbě výrazů a v tvoření jednoduchých vět. Úplné odpovědi na otázky po obsahu textů i ilustrací. Vyprávění pohádek a krátkých příběhů z četby nebo jejich episod podle otázek nebo dané osnovy. Cvičení v spojování vět v kratičké jazykové projevy a v uvědomělém členění mluvených projevů na věty.

Počáteční výchova sluchu, uvědomělého poslouchání předčítaných, přednášených a mluvených vět a projevů, probouzení smyslu pro zvukovou stránku jazyka (rytmus, rým, intonace).

Krátká ústní vypravování (na základě vlastní zkušenosti nebo podle obrázků).

Příklady okruhů témat: události a příhody, které žáci zažili nebo pozorovali. Hry a zábavy. Péče o pořádek doma a ve škole. Práce některého pracoviště v blízkosti školy. Vypravování o životě ve škole i mimo ni, o zvířatech, o věcech a o změnách v přírodě na podkladě věcného učení.

Odpovědi na otázky

Příklady okruhů témat: pomoc rodičům, chování ve škole i mimo ni, chování k starším osobám, ochrana ptactva, zacházení s kníhami apod.

Jednoduché popisy věcí denní potřeby a popisování rostlin, zvířat, věcí a přírodních jevů na základě pozorování ve věcném učení (podle otázek učitele).

Formy společenského styku: Pozdravy, poděkování, krátké vzkazy, omluvy, výzvy, oslovení.

3. Počáteční literární výchova (výchova dětského čtenáře)

a) *Společná četba ukázek z čítanky*

Ukázky lidové slovesnosti určené dětem: dětská říkadla, pohádky a hádanky, např. z K. J. Erbena *Říkej si a hraj*. Ukázky z dětské literatury pro nejmenší čtenáře: z výborů dětské poezie J. V. Sládka, K. V. Raise a J. Kožíška, z tvorby F. Hrubína (např. *Paleček a jeho kamarádi*, *Kuřátko a obilí*), z knih *Ráj domova*, *Srdce potěšení* od J. Čarka, ze *Zelených roků* F. Branislava, z *Honzíkovy cesty* B. Říhy. Ukázky ze slovenské dětské literatury, např. *První máj* M. Rázusové-Martákové a *Piseň pro maminku* K. Bendové. Z ruské a sovětské literatury: vyprávění L. Tolstého a úryvek z básně V. Majakovského *Co je to zle a co je to dobře*. Ukázky z nových knih současné tvorby pro děti.

b) *Společná četba dětských knih*

V druhém pololetí se čte jedna kniha menšího rozsahu, např. *Honzíkova cesta* od B. Říhy.

c) *Individuální četba* a probuzení zájmu žáků o literaturu a ostatní umění.

Předčítání poutavých ukázek z významných novinek literatury pro děti a z knih uvedených v seznamu doporučené individuální četby, prohlížení ilustrací a rozhovory o knížkách. Příprava na poslech rozhlasových pořadů, na společnou návštěvu divadelních her a filmů pro děti a rozhovory o nich.

d) *Přednes*

Přiměřeně výrazný přednes asi 8 kratších textů. Cvičí se zřetelná výslovnost slov, rytmus veršů a přirozená intonace.

Přednášejí se básně F. Hrubína (např. *Paleček a jeho kamarádi* nebo *Kuřátko a obilí*), J. V. Sládka (např. *Žežulička* nebo *Chaloupka*), K. V. Raise (např. *Cestička k domovu* nebo *Jarní*) a J. Čarka (např. *Děťátko spí*); ostatní texty ze současné poezie pro děti podle volby učitele.

Jazykové vyučování

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

Malá a velká psací písmena (opakování).

Věta. Členění jazykového projevu na věty. Poznávání věty oznamovací, rozkazovací a tázací. Začátek a konec věty v řeči a v písmu. Péče o přirozenou intonaci.

Slovo, slabika, hláska, písmeno. Dělení slov na konci řádku (jen podle otevřených slabik). Výslovnost a psaní krátkých a dlouhých samohlásek; *u-ú-ů*; dvojhlaska *ou*. Tvrdé a měkké souhlásky; psaní *y* po souhláskách tvrdých a *i* po souhláskách měkkých.

Psaní *dě, tě, ně; bě, pě, vě; mě*.

Příprava na poznávání slovních druhů; konkrétní podstatná jména a slovesa vyjadřující činnost. Zřetel k oddělenému psaní a k správné výslovnosti předložkových spojení.

Pravopis vlastních jmen; jméno a příjmení.

Výslovnost a psaní znělých a neznělých souhlásek na konci slova.

Péče o spisovnou výslovnost a přirozenou intonaci (během celého roku).

Psaní

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

Žáci si zlepšují tvary písmen a číslic, zachovávají jejich stejnou velikost a učí se správně písmena spojovat. Utvrzují si získané dovednosti a návyky, učí se správně užívat inkoustu a sacího papíru a kontrolovat svou práci.

Na začátku roku se opakují a procvičují všechna malá a velká písmena a číslice. Psaní se vyučuje v organické jednotě s jazykovým vyučováním. Všechny písemné úkoly z mluvnice jsou zároveň věnovány výcviku v psaní.

Později se procvičují písmena střední výšky, horní a dolní délky a písmena velká; spojení písmen *o, v, b* s ostatními písmeny, spoje vratným tahem a spoje písmen *o, v, b* s písmeny *r* a *z*; umístě-

vání diakritických znamének. Píší se krátká, často užívaná slova a krátké věty, vlastní jména osob (jméno a příjmení).

Věcné učení

(3 hodiny týdně průměrně, 99 hodin za rok)

Podzim

1. Vzpomínky na léto. Rozhovor o prázdninových příhodách, o práci ve žních, o letních květinách, o sběru lesních plodin. Založit a vést kalendář přírody.

2. Jsme žáky druhého ročníku. Naše učebna a její umístění. Péče o pěkný vzhled třídy a jejího zařízení.

3. Listnaté a jehličnaté stromy. Podle celkového vzhledu rozlišovat a pojmenovat nejrozšířenější listnaté stromy v okolí školy (ovocný strom, vrba, lípa, topol, bříza). Rozlišit a pojmenovat smrk a borovici.

Celkový vzhled stromů (vysoký, nízký, košatý, štíhlý), části stromu (kořeny, kmen, koruna, větve, listí, jehličí, kůra, dřevo). Proč stromy pěstujeme; užití dřeva. Výstavka typických částí různých stromů (větviček, plodů, kůry).

4. Podzimní práce na zahradě, na poli, na lukách: jak se sklízí a ukládá ovoce a zelenina, vyorávají a sbírají brambory, řepa, sklízí jetel; jejich zužitkování.

Rytí a orání (rýč, pluh, traktor) a jejich význam. Setí obilí.

5. Příprava na zimu. Zásoba paliva — uhlí, dřevo; uskladnění brambor; uskladnění, zavařování a sušení ovoce.

6. Znaky podzimu: den se krátí; ochlazování, mlha, deště, vítr, zbarvení a padání listí; odlet ptactva. Podzimní měsíce.

Památné dny

Velká říjnová socialistická revoluce (účast na přípravě oslav a na oslavě). Jak žijí děti v SSSR. Chování při sovětské hymně.

Okolí školy

1. Poloha školy v obci. Ulice, náměstí, náves; řeka, potok, jak se jmenují a kam tekou; silnice, polní cesta, pěšina (kam vedou).

2. Dílny, prodejny v nejbližším okolí školy. Co se v nich vyrábí, prodává. Chování v samoobsluze, prodejně.

3. V nejbližším okolí obce. Kopec, svah, stráň, údolí, jak se jmenují.

Z i m a

1. Rostliny v zimě. Listnaté a jehličnaté stromy v zimě. Rozdíl mezi stromem a keřem. Rostliny pod sněhem. Pokojové rostliny. Znát různé druhy činností při péči o rostliny, pravidelně je vykonávat. Rozpoznat a vyjmenovat neobvyklejší rostliny (pelargonie, voděnka). Rozlišovat jejich části (kořeny, stonek, list, květ).

2. Zvířata. Ptáci, kteří u nás přezimují (vrabec, sýkora, vrána), jejich vzhled, čím se živí. Krmení ptáků.

Zajíc, liška, veverka, jejich vzhled, kde a jak žijí, čím se živí.

Denní péče o domácí zvířata, čím a kdy je krmíme (kočka, pes, králík, koza, husa); opatrnost při styku se zvířetem (kousnutí, infekce). Části zvířecího těla.

3. Znaky zimy: jinovatka, mráz, sníh, led, krátké dny, holé stromy, keře. Zimní měsíce.

Památné dny

Vítězný únor. Účast při školních slavnostech. Rudá vlajka a úcta k ní. Chování žáků při vztyčování státní vlajky a při hraní státní hymny.

Lidské tělo a péče o zdraví

1. Části lidského těla (hlava, krk, trup, ruce, nohy). Hlavní části obličeje, trupu, ruky, nohy.

2. Udržování čistoty těla, prádla, oděvu. Péče o chrup. Denní pořádek žáka. Oblékání podle počasí, otužování.

J a r o

1. Rostliny na jaře. Pozorovat rašení stromů a keřů. Poznat a pojmenovat asi pět jarních květin v okolí nejrozšířenějších (sněženka, jaterník, sasanka, petrklíč, blatouch, maceška); kde v okolí rostou. Rozlišovat části těchto rostlin. Ochrana přírody. Rozeznat semena fazolí, slunečnice, kukuřice, hrachu. Pozorovat, jak klíčí a rostou.

2. Jarní práce na zahradě, na poli a na louce. Kypření, hnojení, hrabání, vláčení, setí. Zahradní nářadí a zemědělské stroje; jak s nimi lidé pracují.

3. Život v ptačím hnízdě. Návrat stěhovavých ptáků (skřivánek, špaček, vlaštovka). Jak žije vlaštovka, čím se živí. Stavba hnízda, péče o mláďata.

4. Znaky jara: Prodlužování dne, oteplování, tání sněhu, ledu, rozvodňování potoků, řek, přelet ptactva, hnízdění. Jarní měsíce.

Památné dny

Mezinárodní den žen; příprava dopisů k tomuto dni. Svátek práce; výzdoba třídy, pomoc při úpravě školy. Výročí osvobození; úprava památníků a hrobů padlých za osvobozeneckých bojů.

L é t o

1. Rostliny v létě. Poznat a pojmenovat asi pět nejrozšířenějších letních květin (zvonek, mateřídouška, kohoutek, konvalinka, karafiát), šípkový keř. Poznat a pojmenovat plody (třešně, jahody, borůvky — tvar, barva, velikost, chuť, vůně), kde rostou, kde mají semena, jaký dávají užitek. Vědět, že některé rostliny jsou jedovaté. Opatrnost při sběru lesních plodin.

2. Letní práce na lukách a polích. Senoseč (sekání, sušení, odvážení sena; kosa, žací stroj, hrábě, shrnovač).

Žně (sekání a sušení obilí; traktory, samovazače, žací mlátičky).

3. U vody. Na břehu řeky, potoka (nížký, vysoký břeh, mělčina, hloubka, bahno, písek), rybníka (přítok, odtok, hráz). Brodění vodou. Opatrnost při koupání; otužování, slunění, ochrana před úpalem.

4. Znaky léta: Dlouhé dny, horko, přeháňky, bouřky; zraje ovoce, obilí. Letní měsíce.

5. Čtyři roční doby. Sled ročních dob, změny v přírodě během celého roku. Měsíce v roce. Vyprávět příhody ze života dětí v různých ročních dobách.

Památné dny

Mezinárodní den dětí. Pozdravy žákům spřátelené školy.

Vycházky

Náměty: Vycházka do polí, do lesa, do zahradnictví, na louku v různou roční dobu, při různých pracích.

Do okolí školy, na nejbližší vyvýšeninu, k potoku (řece), k rybníku. Do samoobsluhy (prodejny, dílny).

3. ročník

(10 hodin týdně, 330 hodin za rok)

Čtení

(4 hodiny týdně, 132 hodin za rok)

1. V ý c v í k č t e n í

Přechod všech žáků od plynulého a uvědomělého čtení slov a slovních spojení k plynulému a uvědomělému čtení jednoduchých

vět a krátkých souvětí přiměřených textů uměleckých i populárně naukových. Dovednost číst správně, plynule a s porozuměním, se správným slovním přízvukem a s přirozenou intonací. Počáteční cvičení ve významovém členění vět a ve frázování při hlasitém čtení.

Tiché čtení krátkých vyprávění nebo částí epických textů; porozumění se kontroluje přiměřenými druhy samostatné práce žáků s textem, např. odpověďmi na otázky po obsahu, přípravou na výběrové čtení nebo ústní reprodukci apod.

2. Rozvoj ústního vyjadřování

Výklad významu slov a výrazů; cvičení v jejich správném užívání. Výklad prostých obrazných pojmenování; přirovnání. Úplné odpovědi na otázky po základním obsahu čteného textu. Vypravování pohádek, pověstí a reprodukce děje nebo episod i jiných vypravování podle dané osnovy. Rozhovor o ilustracích k textům.

3. Počáteční literární výchova (výchova dětského čtenáře)

a) Společná četba ukázek z čítanky

Ukázky z lidových pohádek, říkadel, písniček a hádanek pro děti a z pohádek K. J. Erbena, např. *Zlatovláska*. Okruh četby z české a slovenské literatury pro děti se rozšiřuje např. o ukázky z *Věcí, květin, zvířátek a lidí* od V. Nezvala, ze sbírky F. Halase *Dětem*, z *Povídání o pejskovi a kočičce* od J. Čapka, z *Malého Bobše* od J. V. Plevy, z *Jana* od F. Krále, o básně L. Podjavorinské, M. Rázusové-Martákové a K. Bendové, o ukázky z tvorby dalších autorů a z nových významných knih pro děti. Četba z dětské literatury ostatních národů se rozšiřuje o ukázky z básní S. Maršaka, z povídky *Čuk a Gek* A. Gajdara, z vyprávění o přírodě od V. Biankiho, z *Kouzelného slova* V. Osejevové a z tvorby dalších autorů. Ukázky ze hry pro loutkové divadlo nebo z dramatizace např. Gajdarovy povídky *Čuk a Gek*.

b) Společná četba dětských knih

V každém pololetí se čte jedna kniha přiměřená životním, čtenářským a jazykovým zkušenostem žáků tohoto ročníku. Obě knihy vybere učitel z vydávaných knih základního fondu literatury pro děti a mládež. Např. J. V. Plevy *Malý Bobeš* (1. část — Bobšův život na vesnici) a kniha klasických pohádek (výbor z *Pohádek* K. J. Erbena) nebo básní.

c) *Individuální četba* dětských knih a probouzení zájmů žáků o literaturu a ostatní umění.

Předčítání poutavých ukázek, prohlížení ilustrací a rozhovory o významných nových knihách pro děti a o knihách doporučené individuální četby mimoškolní. Příprava na rozhlasové i televizní pořady pro děti, na společnou návštěvu divadelních a filmových představení a rozhovory o nich. Čtení z časopisů pro děti.

d) *Přednes*

Priměřeně výrazný přednes asi 8 kratších textů. Zřetelná výslovnost, rytmus a přirozená intonace.

Přednáší se z čítanky básně J. V. Sládka, F. Hrubína, F. Halase nebo F. Branislava a úryvek z Erbenovy *Zlatovlásky*; ostatní texty volí učitel ze současné poezie pro děti.

Jazykové vyučování

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Mluvnice s pravopisem

Procvičování a doplňování učiva z 2. ročníku. Věta. Věty oznamovací, rozkazovací a tázací. Začátek a konec věty v řeči a písmu. Slovo, slabika, hláska, písmeno. Samohlásky a souhlásky. Jejich rozdělení, výslovnost a psaní. Abeceda. Výslovnost a psaní znělých a neznělých souhlásek na konci slova.

Výslovnost a psaní znělých a neznělých souhlásek uvnitř slova.

Nejčastější slova s *i/y* po obojetných souhláskách mimo koncovku (tzv. slova vyjmenovaná a slova s nimi příbuzná).

Praktické poznávání slovních druhů. Podstatná jména; rozlišování rodu, čísla; tvary podstatných jmen (příprava na rozlišování pádů). Slovesa; rozlišování osoby, čísla, času. Oddělené psaní a správná výslovnost předložkových spojení. Slovní přízvuk.

Vlastní jména osob a zvířat. Vlastní jména měst, vesnic, hor a řek. Vlastní jména příslušníků národů, vlastní jména zemí a států.

Po celý rok: Elementární jazykový rozbor.

Péče o spisovnou výslovnost a správnou intonaci.

Slohový výcvik

1. *Krátká vypravování* (ústně, později písemně s ústní přípravou); učitel může dát žákům osnovu. Kolektivní práce podle návodu. Příklady okruhů témat: Události a příhody, které žáci zažili

nebo pozorovali. Hry a zábavy. Práce v domácnosti. Péče o domácí zvířata, o zahrádku, o dvorek. Sběr léčivých bylin. Jednoduché vypravování o práci dělníků na stavbách, v JZD a na jiných pracovištích na základě vycházky. Výzdoba třídy. Vystoupení na veřejné slavnosti. Dětské pořady rozhlasu a televize, dětská divadelní a filmová představení. Zacházení s nástroji, s materiálem a zhotovování předmětů v hodinách pracovního vyučování. Vypravování o přírodních a společenských jevech na podkladě vlastivědného vyučování.

Odpovědi na otázky; odpovědi na základě obrázků. Odpovědi tvoří stále souvislejší celek.

Příklady okruhů témat: Chování o přestávkách, chování na veřejnosti (kino, divadlo, ulice). Zásady »Co má znát a umět pionýr«. Pracovní úspěchy vynikajících pracovníků z nejbližších pracovišť v obci. Pozorování jevů přírody podle návodu a hovor o nich. Rozhovory o budovách a pěkně upravených místech v obci.

Jednoduchá zpráva (o práci ve škole a v pionýrském oddílu pro nástěnku nebo pro třídní kroniku).

Pozorování a popisování jednoduchých předmětů, které přispívají k výchově vkusu žáků. Popis jednoduchých, přehledných obrázků, na nichž jsou zachyceny předměty, děje, krajiny.

Formy společenského styku: Jako v 2. ročníku. Nově: Žádost o informaci (kde je místní národní výbor, Pramen, pošta). Uvítání, rozloučení. Blahopřání (k narozeninám, k svátku, k Mezinárodnímu dni žen, do nového roku — ústně i písemně). Korespondenční lístek (se stručným sdělením, např. že žák dobře dojel do pionýrského tábora, s pozváním na besídku apod.). Oslovení. Adresa na lístku.

2. Stylizace a kompozice

Žáci jsou vedeni k rozlišování jazykových prostředků spisovných a nespisovných. Užívají vhodných výrazů pro předměty, činnosti a vlastnosti. Členění řeči na věty. Dbá se na časovou posloupnost vypravovaných dějů.

Jednoduchá stylizační cvičení ve výběru slov, v tvoření vět (např. na daná slova); doplňování a jednoduché obměny vět. Otázky a odpovědi.

Psaní

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Procvičují se správné tvary písmen. Učitel vede žáky k tomu, aby zachovávali touž jakost písmene ve všech písemných projevech.

Cvičení v psaní písmen a číslic podle tvarových skupin:

1. tvarová skupina: *e, é, ě, l, b, f, h, k, t, t', d, d', č, 1, 4.*
2. tvarová skupina: *i, í, u, ú, ů, U, Ů, n, ň, N, m, M, v, V, w, W.*
3. tvarová skupina: *c, C, č, Č, E, ch, Ch, 6.*
4. tvarová skupina: *o, ó, O, a, á, A, d, d', g, G, q, Q, 0, 9.*
5. tvarová skupina: *ř, p, y, ý, g, q.* Zvláštní zřetel na stejnosměrnost a stejný sklon dolních kliček, rozdělovací znaménka.
6. tvarová skupina: *I, J, H, K, x, X, 8, 4.* Zvláštní zřetel na nácvik správných oblouků, na délku písmene *J* a na zachování jeho celkového směru sklonu.
7. tvarová skupina: *P, B, R, Ř, T, T', F, 3, 5, 8.* Zvláštní zřetel k nácviku hadovky a dvojoválu písmene *B*.
8. tvarová skupina: *S, Š, L, D, Ď, z, Z, ž, Ž, 2, 7.* Zvláštní zřetel k nácviku hadovek spojených kličkovým obratem s vlnovkami u písmen *L, D, Z, Ž*.
9. tvarová skupina: *r, ř, s, š.* Poměrnost háčků v písmenech *r* a *ř* k celkové výšce písmen.

V jednotlivých tvarových skupinách máme zvláště na zřeteli:

- a) tvar a velikost písmen, která jsou si podobná, zvláště *e, l; n, N; m, M; v, V; c, C; ch, Ch; o, O; a, A; z, Z;*
- b) spoje písmen vratným tahem, zejména u písmen *c, I, B, s, S;*
- c) spoje malých písmen, které tvoří háčky (*b, v, o*), např. *op, od, oc, ol, ob* apod., zvláště pak s písmeny *r* a *z* (např. *br, vr, or, bz, vz, oz*);
- d) velikost a umístování diakritických znamének.

4. ročník

{8 hodin týdně, 264 hodiny za rok}

Čtení

{3 hodiny týdně, 99 hodin za rok}

1. Výcvik čtení

Postupný přechod k způsobu čtení, který se přibližuje čtení dospělých čtenářů. Dovednost číst správně, plynule a s porozuměním umělecké i populárně naukové texty přiměřené obsahem, kompozicí i jazykem vyspělosti žáků. Vytváření počáteční dovednosti číst přiměřené texty výrazně se správným přízvukem slovním i větným, s přirozenou intonací a se správným frázováním. Vytváření počáteční dovednosti učit se z učebnic, číst s porozuměním

krátké naukové články, učit se sestavovat jejich jednoduchou osnovu a podle ní reprodukovat základní obsah textu.

Dovednost číst tiše a s porozuměním i delší texty a kapitoly dětských knih; porozumění se ověřuje přiměřenými druhy samostatné práce žáků s textem.

2. Rozvoj ústního vyjadřování

Výklad slov a obrazných pojmenování, přirovnání a epitet v textu. Odpovědi na otázky o hlavních událostech, jednajících osobách a jejich činech. Ústní reprodukce příběhu nebo jeho části podle dané osnovy, u krátkých epických textů i bez ní. Vyprávění přečtené pohádky.

3. Počáteční literární výchova (výchova dětského čtenáře)

a) Společná četba ukázek z čítanky

Čtení z lidové slovesnosti se rozšiřuje o ukázky z pohádek slovenských a ruských, o pověsti a vyprávění ze života. Ukázky z pohádek K. J. Erbena a B. Němcové, z pohádek *Tisíce a jedné noci* v Hrubínově zpracování pro děti. První ukázky z *Babičky* B. Němcové, např. o podzimu, zimě, jaru a létě na Starém bělidle. Četba z české a slovenské literatury pro děti se rozšiřuje o ukázky ze sbírky *Ptám se, ptám se, pampeliško* od Z. Kriebla, z *Nespokojeného králíčka* a pohádek M. Majerové, z *Potulného lovce* K. Nového, z *Poplachu v Kovářské uličce* od V. Řezáče, z povídky *O letadélku Káněti* od B. Říhy, *Stařenka vypravuje* od M. Jančové, z J. Horáka i z tvorby dalších autorů a z nových významných knih současné tvorby pro děti. Četba z dětské literatury ostatních národů se rozšiřuje např. o ukázky z N. Nosova, L. Renna i dalších autorů. Ukázky z populárně naukové literatury pro děti, např. z *Dětské encyklopedie* B. Říhy a z *Lesních novin* V. Biankiho.

b) Společná četba dětských knih

V každém pololetí se čte jedna kniha přiměřená životním, čtenářským a jazykovým zkušenostem žáků tohoto ročníku. Obě knihy vybere učitel z vydávaných knih základního fondu literatury pro děti a mládež. Např. V. Řezáče *Poplach v Kovářské uličce* nebo současná povídka ze života dětí, kniha pohádek klasických (např. výbor z *Pohádek* B. Němcové) nebo moderních, nebo sbírka básní pro děti.

c) *Individuální četba* a probuzení zájmu žáků o literaturu a ostatní umění.

Předčítání poutavých ukázek, prohlížení ilustrací a rozhovory o významných nových knihách pro děti a o knihách doporučené individuální četby mimoškolní. Příprava na rozhlasové i televizní pořady pro děti, na společnou návštěvu divadelních a filmových představení pro děti a rozhovory o nich. Čtení z časopisů pro děti.

d) *Přednes*

Přiměřeně výrazný přednes asi 8 kratších textů. Zřetelná výslovnost, rytmus, přirozená intonace, členění a tempo přednesu.

Přednáší se báseň J. Nerudy (např. *Matičce*), báseň V. Nezvala a F. Branislavá nebo Z. Kriebla a krátký úryvek z *Babičky* nebo z některé pohádky B. Němcové. Ostatní texty volí učitel nebo za jeho vedení i vyspělejší žáci sami z čítanky nebo z nejlepších knih současné poezie pro děti.

Jazykové vyučování

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Mluvnice s pravopisem

Procvičování učiva z nižších ročníků. Vyhledávání a řazení slov podle abecedy. Výslovnost a psaní znělých a neznělých souhlásek na konci a uvnitř slova.

Slovní základ, předpona a přípona. Slova utvořená některými pravopisně důležitými předponami (*roz-*, *bez-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *před-*, *vy-*). Slova utvořená předponami *ob-* a *v-* (i skup. *ob-j-*, *v-j-*). Předpony a předložky. Psaní a čtení předložek. Pravopis některých předložek (*nad*, *pod*, *před*, *bez*).

Doplnění a prohloubení učiva z 3. ročníku: Nejčastější slova s *i/y* po obojetných souhláskách mimo koncovku (tzv. slova vyjmenovaná a slova s nimi příbuzná). Rozšíření učiva o další často užívaná slova.

Slovní druhy (výcvik v jejich rozlišování).

Slovesa; osoba, číslo, čas. Časování sloves v přítomném čase oznamovacího způsobu. Osobní koncovky v přítomném čase, jejich pravopis. Neurčitý způsob. Časování sloves v budoucím čase a v minulém čase.

Podstatná jména; rod, číslo, pád. Zařazování podstatných jmen

k tvrdým i měkkým vzorům. Pravidelné skloňování podstatných jmen podle tvrdých vzorů; pravopis jejich koncovek.

Přídavná jména. Rozlišování přídavných jmen tvrdých, měkkých a přivlastňovacích.

Věta. Druhy vět podle obsahu, interpunkce. Základní větné členy (holé i rozvitě). Nevyjádřený podmět. Shoda přísudku s podmětem.

Po celý rok: Pravidelný elementární jazykový rozbor, především slovní (během celého roku) a větný (po probrání učiva ze skladby).

Péče o spisovnou výslovnost a správnou intonaci.

Slohový výcvik

1. *Krátká vypravování* (ústně nebo písemně, učitel může dát žákům osnovu nebo ji žáci mohou sestavit kolektivně). Kolektivní práce podle návodu.

Příklady okruhu témat: Události a příhody, které žáci zažili nebo pozorovali. Hry a zábavy, zejména v pionýrském oddílu. Péče o domácnost, nákupy. Výzdoba školy. Vypravování o práci na školním pozemku. Příprava oslav památných dnů. Veřejně prospěšná práce. Pozorování práce na přístupných pracovištích a vypravování o ní. Vypravování o besedě s vojáky, o vojenské přehlídce. Sporty, turistika. Vypravování o práci na školním pozemku, o zhotovení jednoduchého předmětu. Dětské pořady rozhlasu a televize, dětská divadelní představení.

Vypravování o přírodních a společenských jevech a o práci lidu naší vlasti na podkladě vlastivědného vyučování.

Odpovědi na otázky, odpovědi na základě obrázků. Odpovědi žáků tvoří souvislý celek.

Příklady okruhů témat: Práce pionýrského oddílu a družiny. Chování k rodičům, k starým a nemocným lidem. Pomoc v jednoduchých pracích (úklid, nákup, péče o sourozence). Chování na ulici a na vozovkách. Nejdůležitější dopravní značky. Práce požárníků. Práce vynikajících pracovníků z blízkého závodu (na základě exkurze), návštěvy pracovníků ve třídě.

Jednoduchá zpráva (např. pro školní nástěnku o průběhu týdne čistoty, o exkurzi, o vykonané práci, o zhlédnutém divadelním představení).

Pozorování a popisování předmětů (zejména těch, které přispívají k výchově vkusu žáka). Popis jednoduchých dějů (skutečných nebo na obraze).

Formy společenského styku: Jako v 3. ročníku. Nově: Dopis (kamarádovi o sobě a o své práci; spolužákovi, který je nemocný, o práci ve škole). Úvod a závěr dopisu. Odpověď na dopis. Adresa a vnější stránka dopisu. Telefonický rozhovor.

2. Stylizace a kompozice

Žáci se vedou k rozlišování jazykových prostředků spisovných a nespisovných. Uvědomují si slohovou různost jazykových prostředků (slova běžně užívaná, citově zabarvená apod.).

Ve slovníku se dbá na výstižnost výrazu, zejména na vhodnou volbu slovesa. Žáci se vedou k pravdivému vyjadřování skutečností. Dbá se na časovou posloupnost vypravovaných dějů. Odstraňuje se jednotvárnost začátků vět a větné stavby.

Spisovná vyjádření hovorových spojení *když-tak, jak-tak*. Tvoření vět, obměny vět. Navazování vět na sebe v souvislém projev.

Jednoduchá stylizační cvičení na výběr slov, cvičení synonymní a antonymní, cvičení v tvoření vět, v spojování vět v souvislý celek.

5. ročník

(8 hodin týdně, 264 hodiny za rok)

Čtení

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

1. V ý c v i k č t e n í

Přechod všech žáků k způsobu čtení, který se přibližuje čtení dospělých čtenářů.

Dovednost číst správně, plynule, s porozuměním a přiměřeně výrazně umělecké i populárně naukové texty přístupné obsahem i formou chápání žáků. Při opakovaném a závěrečném čtení užívat správně větného přízvuku i intonace, členit věty intonací a pauzami podle interpunkce, smyslu textu i zvoleného tempa čtení. Příležitostná cvičení v hlasové modulaci při čtení. Pokusy žáků o výrazné čtení přístupných textů nebo jejich částí.

Počáteční dovednost učit se z učebnic: číst s porozuměním krátké naukové texty, sestavovat jejich jednoduchou osnovu a podle ní reprodukovat základní obsah.

Soustavný výcvik v uvědomělém tichém čtení i delších textů nebo kapitol přístupných knih pro děti a mládež. Porozumění se kontroluje různými druhy samostatné práce s textem, např. přípravou k reprodukci nebo výraznému čtení.

2. Rozvoj ústního vyjadřování

Výklad slov a obrazných pojmenování v textu. Úplné odpovědi na otázky při výkladu obsahu i jazyka textu. Uvést hlavní jednající osoby a jejich charakteristické činy a dokládat je příklady z textu. Kolektivně stanovit sled dějů v krátkém vypravování a sestavit jednoduchou osnovu.*

3. Počáteční literární výchova (výchova dětského čtenáře)

a) Společná četba ukázek z čítanky

Čtení z lidové slovesnosti se rozšiřuje o ukázky krajevých pověstí, z lidové veršované epiky a z přísloví.

Ukázky veršované pohádky, např. od K. J. Erbena nebo od A. S. Puškina a pohádkové hry, např. *Zlatovláska* od J. Kainara. Ukázka z *Tisíce a jedné noci* v Hrubínově zpracování pro děti a z pohádek H. Ch. Andersena. Ukázky z *Babičky* B. Němcové o babiččině vlastenectví, o jejím vztahu k dětem a ke zvířatům, z básní J. Vrchlického např. *Jarní romance*.

Okruh četby z české a slovenské literatury pro děti se rozšiřuje o ukázky z historických povídek *Na Chlumku* nebo *Z Čech až na konec světa* od A. Jiráska, *Ze starých letopisů* nebo *O mudrci Bidpajovi* od I. Olbrachta, z *Lovců mamutů* nebo z povídky *Hrdina Nik* od E. Štorcha, ze *Zbojnické mladosti* L. Ondrejova, z dětské poezie a z tvorby dalších autorů i z nových významných knih současné tvorby pro děti.

Četba ze světové dětské četby se rozšiřuje o ukázku z řeckých bájí, např. o Héraklovi nebo o Daidalovi a Ikarovi ve zpracování pro děti, z M. Twaina, z A. Gajdara, z J. Tuwima a z tvorby dalších autorů.

Další ukázky z populárně naukové četby, např. z *Dětské encyklopedie* B. Říhy, z *Kapky vody* J. V. Plevy, popř. z *Kouzelné skříňky* Z. a V. Adlových ap.

b) Společná četba dětských knih

V každém pololetí se čte jedna kniha přiměřená životním, čte-

* Vyprávění děje kratších textů nebo ucelených epizod z delších textů podle kolektivně sestavené osnovy.

nářským a jazykovým zkušenostem žáků tohoto ročníku. Obě knihy vybere učitel z vydávaných knih základního fondu literatury pro děti a mládež. Především je to česká nebo slovenská povídka ze života dětí (např. M. Majerové *Bruno*) a povídka o sovětských dětech (např. A. Gajdara *Timur a jeho parta* nebo V. Katajeva *Syn pluku*).

c) *Individuální četba* knih a probuzení zájmu o literaturu a ostatní umění.

Předčítání poutavých ukázek, prohlížení ilustrací a rozhovory o významných nových knihách pro děti a o knihách doporučené individuální četby. Příprava na rozhlasové i televizní pořady pro děti, na společnou návštěvu divadelních a filmových představení a rozhovory o nich. Čtení z časopisů pro děti.

d) *Přednes*

Přiměřeně výrazný přednes asi 8 kratších textů. Zřetelná výslovnost, rytmus a přirozená intonace, tempo a členění přednesu.

Přednáší se báseň K. J. Erbena, J. Vrchlického, krátká báseň slovenská a krátký úryvek z *Babičky* B. Němcové. Ostatní texty volí učitel, popř. za vedení učitele vyspělejší žáci sami buď z čítanky, nebo z nejlepších sbírek současné dětské poezie v souvislosti s přípravou na účast v dětské části Soutěže tvořivosti mládeže.

Jazykové vyučování

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Mluvnice s pravopisem

Procvičování učiva nižších ročníků: Slovní základ, předpona, přípona. Pravopis slov s některými pravopisně důležitými předponami. Slova s *i/y* po obojetných souhláskách mimo koncovku.

Věta. Základní větné členy. Věty s několikanásobným podmětem. Shoda přísudku s několikanásobným podmětem. Rozlišování jednoduchých vět a souvětí (jednoduché případy). Elementární poučení o interpunkci. Základní poučení o přímé řeči a o její interpunkci (jednoduché případy).

Rozlišování slovních druhů.

Slovesa. Procvičení časování sloves v přítomném, minulém a budoucím čase oznamovacího způsobu. Způsob rozkazovací. Shrnutí praktických poznatků o tvarech podmiňovacího způsobu, zejména v čase přítomném.

Podstatná jména — prohlubování a doplnění učiva ze 4. ročníku a výcvik v pravopise koncovek. Procvičování skloňování

podle tvrdých vzorů. Skloňování podle ostatních pravidelných vzorů.

Přídavná jména. Rozlišování přídavných jmen tvrdých, měkkých a přivlastňovacích (opakování). Základní seznámení se skloňováním přídavných jmen tvrdých a měkkých a s pravopisem jejich koncovek (bez nároku na úplné ovládnutí).

Po celý rok: Pravidelný elementární jazykový rozbor, především slovní a větný (během celého roku).

Péče o zvukovou stránku jazyka.

Slohový výcvik

1. *Vypravování* (ústně nebo písemně, na podkladě osnovy dané učitelem nebo kolektivně sestavené, vypravování na podkladě samostatně sestavené osnovy).

Příklady okruhů témat: Události a příhody, které žáci zažili nebo pozorovali. Hry a zábavy. Výstavba obce. Práce a život vynikajících pracovníků. Významné události politické a kulturní, o nichž se žák dovídá ve škole i mimo školu. Ochrana přírody. Pomoc při úpravě okolí školy, veřejného prostranství, při vysazování sadů apod. Život pionýrské organizace. Práce ve školní dílně. Cvičení v rámci civilní obrany. Návštěva výstav, koncertů. Poslech rozhlasu. Vyprávění scény zhlédnuté v divadle, filmu, televizi.

Vypravování o životě a práci lidí naší vlasti na podkladě vlastivědného vyučování.

Jednoduché zprávy, oznámení a výzvy pro školní nástěnku, místní noviny (splnění úkolu, práce v kroužcích, branné cvičení, práce na brigádě apod.).

Pozorování a popisování zajímavých staveb současnosti i minulosti, jednoduchých výrobků našeho průmyslu. Popis jednoduchých dějů (skutečných nebo na obraze). Popis prací v domácnosti nebo ve školní dílně; popis zařízení dílny.

Popis hlavních vnějších znaků známých osob.

Počátky dovednosti učit se z učebnic, kolektivně určit hlavní myšlenky naučného článku a sestavit z nich jednoduchou osnovu.

Reprodukce takto probraného článku.

Formy společenského styku: Jako ve 4. ročníku. Nově: Zahájení pionýrské schůzky a přivítání přítomných. Zakončení schůzky, poděkování za účast. Jednoduchý zápis o schůzce. Stručný projev v oddílu jisker (např. k ukončení školního roku). Telegram.

2. Stylizace a kompozice. Vlastnosti slohu.

Žáci se vedou k rozlišování jazykových prostředků spisovných a nespisovných. Uvědomují si slohovou různost jazykových prostředků. Výstižnost a jasnost výrazu, zejména vhodná slovesa a přídavná jména. Pravdivost vyjádření. Pestrost slohu: vhodné užívání synonym, odstraňování nevhodně se opakujících slov a užívání jednoduchých přirovnání (černý jako uhlí, bílý jako sníh apod.). Časová a příčinná posloupnost vypravovaných dějů.

Plynulost řeči. Spojování vět v nepříliš složitá souvětí. Užití přímé řeči.

Sestavení jednoduché osnovy. Členění psaného projevu v odstavce.

Stylizační cvičení na výběr slov a na zpřesňování jejich významu; užívání spojení a spojovacích výrazů. Cvičení synonymní. Cvičení na pořádek slov ve větě, na spojování vět v souvislý celek.

RUSKÝ JAZYK

Při budování socialismu a komunismu v naší zemi, při vytváření těsných hospodářských, politických, kulturních a vědeckých styků se Sovětským svazem, se zeměmi tábora socialismu a s pokrokovými lidmi celého světa nabývá stále více na významu ruský jazyk jako jazyk světový. Proto jako učební předmět zaujímá ve výchovně vzdělávacím systému naší školy významné místo.

Hlavním úkolem vyučování ruskému jazyku ve 4. a 5. ročníku je položit základy řečovým dovednostem ve čtení, v poslechu, v ústním a písemném vyjadřování. Současně s rozvojem těchto dovedností a jazykových poznatků se působí na rozumový a mravní rozvoj žáků, na jejich city, na rozvoj estetického vnímání a vytváří se u nich vřelý vztah k Sovětskému svazu a k ruskému jazyku.

Ve 4. a 5. ročníku se má žák naučit číst a psát azbukou a elementárně se vyjadřovat v rozsahu probrané slovní zásoby. Podkladem pro rozvoj řečových dovedností jsou uměle sestavené nebo upravené původní jednoduché texty ze života a práce našich a sovětských dětí i dospělých.

Četbou článků v učebnici a v dětských časopisech a na základě vyprávění učitele poznávají žáci sovětského člověka v práci, při budování komunismu, při obraně vlasti a v boji za mír. Tím vyučování ruštině vychovává naši mládež k lásce k Sovětskému svazu, k socialistickému vlastenectví a k proletářskému internacionalismu, vede ji k radostnému a odpovědnému poměru k práci, k přátelství a k soudružství.

Porovnáním jazykových jevů v ruštině s jevy v mateřském jazyce si žáci uvědomují shody a rozdíly obou slovanských jazyků. Zároveň se cvičí jejich paměť a pozornost, tříbí se smysly a rozvíjí se jejich myšlení. Vyučování ruštině přispívá i k uvědomělejšímu poznávání mateřského jazyka.

Ve vyučování ruštině ve 4. a 5. ročníku rozlišujeme dvě období.

První období tvoří 4. ročník a jeho úkolem je především seznámit žáky s tiskací a psací azbukou a s ruskou výslovností. Druhé období tvoří 5. ročník; v něm se postupně rozvíjejí řečové dovednosti a upevňuje technika čtení a psaní spolu s osvojováním nejdůležitější slovní zásoby. Od počátku vyučování ruštině ve 4. ročníku se nacvičuje hovor ve formě jednoduchých dialogů a jejich obměn. Nejnutnější mluvnické tvary si osvojují žáci zároveň s rozvíjením řečových dovedností.

V několika úvodních hodinách na počátku 4. ročníku seznámí učitel žáky s významem ruského jazyka a hravou formou (písňemi, básněmi, říkankami a pomocí obrázků a her) probouzí jejich zájem o vyučování ruštině. Přitom žáci poznají některé běžné ruské výrazy a nejjednodušší formu ruské věty.

Tiskací azbuku si žáci osvojují rychleji než azbuku psací. Nácvik psací azbuky postupuje tedy pomaleji, podle podmínek ve třídě, popřípadě i celý rok, a jeho systém se řídí specifíčností psací azbuky. Žáci si osvojují jednotlivá písmena tiskací azbuky a jejich spojování postupně. V každé hodině se učí rozlišovat všechna probraná písmena a hlásky v porovnání s češtinou. Čtení a psaní se docvičuje i v 5. ročníku.

S rozvojem techniky čtení se soustřeďuje pozornost na obsah čteného textu. V 5. ročníku vedle analytického (překladového) čtení začíná již i čtení syntetické (bezpřekladové). K analytickému čtení slouží články v učebnici s novou slovní zásobou. Syntetické čtení se rozvíjí na člancích v učebnici, popřípadě na mimoučebnicové četbě (časopisy, povídky), které obsahují jen známou slovní zásobu a taková nová slova, jejichž význam lze odhadnout na základě podobnosti s češtinou.

Důležitou obsahovou složkou vyučování je rozvoj porozumění slyšeného projevu; učitel proto soustavně s žáky rusky hovoří, často jim vypráví nebo předčítá zajímavé povídky a pohádky a umožňuje žákům poslech přiměřených textů reprodukováných z magnetofonu nebo gramofonu.

Dovednost hovořit se rozvíjí na základě textů ve formě dialogů, které se různě obměňují, a článků ze života dětí v podobě jednoduchého vyprávění nebo dopisu.

Psaní se nacvičuje opisem a přepisem jednoduchých vět vhodných zejména k dopisování.

Rozvoj ústního vyjadřování, nácvik výslovnosti i posilování paměti, jakož celkové zradostnění vyučování ruštině podporuje nácvik jednoduchých dialogů, básní a písní.

Aby vyučování ruskému jazyku postupně stále více směřovalo k životu naší společnosti, zařazují se již ve 4. a 5. ročníku do povinné slovní zásoby i slova z pracovního prostředí žáka, označující nejdůležitější názvy nástrojů a činností, jakož i jednoduchá slova z ostatních oborů společenské praxe. V celkovém počtu slov uvedených pro jednotlivé ročníky jsou zahrnuta slova snadná (podobná), střední obtížnosti (částečně podobná, konkrétní) a obtížnější (nepodobná nebo podobná, ale jiného významu, abstraktní), a to ve vyrovnaném poměru. Ve 4. ročníku si žáci osvojují číslovky v rozsahu od jedné do dvanácti, v 5. ročníku od dvanácti do čtyřiceti. Kromě toho obsahuje slovní zásoba nejpotřebnější zájmena, předložky a spojky.

Při nácviu výslovnosti se klade důraz na výslovnost hlásek odlišných od češtiny, které si žáci osvojují nápodobou i uvědoměným porovnáváním hlásek ruských a českých. Postupně jsou vedeni i k správné výslovnosti slabik s redukovanými hláskami. Správnou ruskou výslovnost i přízvuk si žáci osvojují od počátku zároveň s rozvojem čtení a s nácvikem slovní zásoby. Vzorem v tom je jim především učitel. Poučení o nejdůležitějších odlišných jevech se jim dostane postupně v jednotlivých ročnících.

V 5. ročníku se žáci prakticky seznamují s některými mluvnickými jevy potřebnými pro hovor. Jde především o velmi často se vyskytující tvary podstatných jmen a sloves; žáci si je osvojují při rozvíjení řečových dovedností.

Při opisu a přepisu se věnuje pozornost nácviu některých prapísných jevů u nejužívanějších slov.

Podkladem pro rozvíjení řečových dovedností a pro osvojování jazykových poznatků jsou slovní okruhy a témata ze sovětské a naší skutečnosti.

Vyučování ruštině ve 4. a 5. ročníku je nutno učinit radostným, zajímavým a přitažlivým. To znamená, že učitel volí rozmanité účinné formy práce se zřetelem k individuálním zvláštěnostem žáků. Od samého počátku mluví učitel v přiměřené míře se žáky ruský, soustavně je vede k porozumění ruské řeči a k správné ruské výslovnosti. Užívá přitom názorných pomůcek, kartónů, obrázků, fotografií, skládací azbuky i moderních pomůcek audiovizuálních, magnetofonu, gramofonu, diaprojektoru a školního rozhlasu. Učitel kromě toho využívá vhodných textů k dramatizaci, často s žáky zpívá ruské písně a učí je přednášet z paměti básně a říkanky. Učivo oživuje a zpestřuje vhodnou aktualizací, vyprávěním (i česky) o životě, práci a hrdinství sovětských dětí i do-

spělých. Podle možností využívá rovněž prvků regionálních, domovnědných, zejména při rozvoji elementárního ústního a písemného vyjadřování. V každé hodině věnuje pozornost rozvoji čtení, poslechu, hovoru a psaní, přibližně ve stejném časovém poměru. Slovní zásobu a mluvnické tvary (zejména nejfrekventovanější tvary z časování a skloňování) nacvičuje především při rozvíjení řečových dovedností ve větách z přirozených životních situací, nikoli jen izolovaně.

Při vyučování ruštině učitel plně uplatňuje zásadu uvědomělosti; překlad z ruštiny je základním prostředkem objasňování slov a spolehlivou formou zjišťování, jak žáci čtenému textu porozuměli. Přitom dbá učitel toho, aby se žáci vyjadřovali ve své mateřštině jazykově a stylisticky správně. Slovní zásoba se shrnuje a opakuje podle základních tematických okruhů. Slovům nepodobným českým (např. karandaš) a slovům, která znějí podobně v češtině, ale mají jiný význam (např. rodina), věnuje se při nácviku více času než podobným slovům stejného významu (např. škola). Totéž platí pro nácvik mluvnických tvarů a pravopisných jevů.

Nejdůležitějším úkolem učitele je všestranně rozvíjet aktivitu žáků, podporovat a uplatňovat ve vyučování různé formy jejich samostatné práce. Ve vyučovacích hodinách ruského jazyka žáci co nejvíce čtou, hovoří, přednášejí, píší; omezuje se slovní poučování o jazyce a většina času se věnuje ústním a písemným projevům žáků.

K důkladnějšímu procvičování a opakování učiva, zejména pro prohloubení individuální péče o žáky, volí učitel podle potřeby zvláště k tomu stanovené hodiny (přibližně dvakrát do měsíce).

Na školách s menším počtem tříd užívá učitel k samostatné práci žáků především čtení a psaní.

Za domácí práci ukládá učitel jednou týdně krátké písemné cvičení; dbá toho, aby si žáci z hodiny na hodinu opakovali látku k četbě a k hovoru a povinnou slovní zásobu.

Úspěch ve vyučování ruštině závisí také na osobnosti učitele. Nejde jen o to, aby učitel sám dobře ruský jazyk znal, ale aby svým zájmem o něj a svou láskou k němu i k Sovětskému svazu podněcoval žáky, aby se mu učili rádi.

Učitel hodnotí žáky především ze čtení, psaní a hovoru a přitom přihlíží k znalosti slovní zásoby.

4. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

1. Čtení a poslech

- a) Číst malá a velká písmena tiskací a psací azbuky; číst s porozuměním krátká slova, věty a snadný jednoduchý text.
Číst malá a velká písmena psací azbuky a jednotlivá krátká psaná slova a věty.
- b) Rozumět jednoduchým ruským pokynům učitele. Rozumět jednoduchým větám i jednoduchým celkům se známou slovní zásobou, které čte zřetelně učitel.

2. Hovor a psaní

- a) Hovořit v jednoduchých větách na základě probraných dialogických textů.
- b) Psát jednotlivá písmena malé a velké azbuky. Opisovat nebo přepisovat psací azbukou tištěná nebo psaná písmena, slova a krátké věty.

Memorování.

Přednášet z paměti se správnou výslovností a s plným porozuměním jednoduché básně, zpívat ruské písně (3 básně a 3 písně).

3. Slovní zásoba a výslovnost

- a) 150 slov.
- b) Slovní přízvuk; nepřízvučné *o*; slabiky typu *da, dě, di, do, du; ja, je, i, jo, ju* na začátku slova a po samohláskách; slova s měkkým znakem. Výslovnost *y*; výslovnost souhlásek *ž, š*, tvrdého a měkkého *l* a výslovnost měkkých souhlásek.
Vytváření správných návyků čtení a výslovnosti.

4. Mluvnice a pravopis

- a) Věty typu: *Gdě mama? Mama doma.*
 - b) Grafické vyjádření slabik typu *da, dě, di, do, du.*
- Slovní okruhy a témata k rozvoji řečových dovedností:
1. *Škola*: Život ve třídě. Život ve škole. Názvy dní.
 2. *Rodina*: Jídlo. Oděv. Členové rodiny.
 3. *Město. Vesnice*: Nákupy. Doprava.

4. *Příroda*: Roční období.
5. *Tělesná výchova a sport*: V pionýrském táboře. Na kluzišti.
6. *Kulturní a společenský život*: Kino. Prázdniny. Zábavy.

5. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

1. Čtení a poslech

- a) Číst s porozuměním nahlas jednoduchý text obsahující známá slova. Číst s porozuměním krátké psané věty i krátké celky hovorového charakteru.
- b) Rozumět jednoduchým pokynům učitele. Rozumět jednoduchým celkům se známou slovní zásobou, které čte zřetelně učitel.

2. Hovor a psaní

- a) Hovořit v jednoduchých větách na základě probraných konverzačních textů v rozsahu probrané slovní zásoby.
- b) Přepisovat psací azbukou z tabule nebo učebnice a obměňovat jednoduchý tištěný text hovorového charakteru.

Memorování.

Přednášet z paměti se správnou výslovností a s plným porozuměním jednoduché básně, zpívat ruské písně (3 básně a 3 písně).

3. Slovní zásoba a výslovnost

- a) K 150 slovům přibývá 200 nových slov.
- b) Vytváření správných návyků čtení a výslovnosti.

4. Mluvnice a pravopis

Poznávání některých mluvnických tvarů ve větách z běžného života (např. *Ja byl včera v tēatre.*).

Vazba »mám« ve významu vlastnickém (typu: *Jest u tēbja karandaš? U meňa jest karandaš.*).

Slovní okruhy a témata k rozvoji řečových dovedností:

1. *Škola*: Život ve třídě. Život ve škole. Názvy dní. V hodině ruštiny. Pionýr. Okolí školy.
2. *Rodina*: Jídlo. Oděv. Byt. Dům. Členové rodiny.

3. *Město*: Na poště. Nákupy. Nádraží. Továrna. Doprava.
4. *Vesnice*: Domácí zvířata. Práce na vesnici na jaře, v létě, na podzim, v zimě. Kulturní život na vesnici.
5. *Příroda*: Roční období. Počasí. V lese.
6. *Tělesná výchova a sport*: Zdraví. Nemoci. V pionýrském táboře. Na kluzišti. Koupání.
7. *Kulturní a společenský život*: Kino. Prázdniny. Zábavy.

POČTY

V počtech v 1. až 5. ročníku mají žáci ovládnout početní výkony s celými čísly a jednotky měr, naučit se samostatně řešit přiměřené slovní úlohy a praktické úkoly ze života a z budování socialismu, poznat jednoduché geometrické útvary, získat některé základní dovednosti v měření a rýsování, osvojit si některé důležité početní údaje o společensky významných jevech z prostředí žáků, v kterém žijí, seznamovat se při vyučování s hospodářskou stránkou věcí a jevů okolního života a učit se využívat získaných vědomostí a dovedností v praxi.

Vyučování počtům rozvíjí logické myšlení a řeč žáků, jejich aktivitu a tvořivost. Žáci se učí plnit úkoly svědomitě a přesně a správnost řešení ověřovat.

Tím vším přispívá vyučování počtům k výchově žáků pro život a pro práci v socialistické a komunistické společnosti.

Osou učiva počtů je vytváření pojmu čísla. Pojem čísla se rozvíjí od 1. ročníku v souvislosti s početními výkony.

V početních výkonech je třeba vypěstovat pevné a pohotové vědomosti a dovednosti v základních početních spojích na sčítání a odčítání, v násobilce a dělení a v písemných výkonech s čísly celými. Zvláštní péči je nutno věnovat výkonům s nulou a s jedničkou, a to jak v ústním počítání, tak i při písemných výkonech s čísly, v nichž jsou nula a jednička zastoupeny. Žáci mají dosáhnout pohotovosti i při ústním počítání s čísly dvojcifernými. Jsou vedeni stále k tomu, aby dovedli postup počítání slovně vyjádřit, odůvodnit a správnost výsledků zkontrolovat.

Početní výkony je třeba soustavně spojovat s řešením slovních úloh. Pevné dovednosti si mají žáci osvojit v řešení základních druhů úloh jako porovnání rozdíllem (s otázkou: o kolik více, o kolik méně) a porovnání podílem (kolikrát více, kolikrát méně).

Při řešení úloh učitel soustavně rozvíjí úsudek žáků, a to tím, že je vede k porovnávání jednotlivých úloh i jejich druhů, k zobec-

ňování poznatků při řešení slovních úloh, učí je získané poznatky vyjadřovat způsobem jim přiměřeným a užívat jich při řešení obdobných úloh.

V 1. ročníku se mají žáci naučit opakovat slovní úlohu a zvlášť otázku, znázornit řešení úlohy činnostmi s předměty (pomůckami), určit řešení úlohy příslušným početním spojem (numeric-kým příkladem) a odpovědět větou na otázku v úloze. Učitel dále vede žáky k tomu, aby se učili určovat jednotlivé podmínky v úloze, obměňovat úlohy a podle daných úloh tvořit úlohy vlastní.

V 2. ročníku je dále třeba naučit žáky znázorňovat jednoduché úlohy obrázkem nebo schématem, určit početní výkon a odůvodnit jeho volbu (u úloh na sčítání a odčítání) a zapsat řešení úlohy; sestavit otázku k úloze bez otázky, obměnit úlohu a sestavit jednoduchou úlohu s daným námětem. Složené úlohy na dva výkony se žáci učí podle otázek učitele rozkládat na jednoduché a určovat v nich dílčí otázku.

V 3. ročníku se mají žáci naučit určovat podmínky úlohy a otázku, znázornit úlohu pomocí úsečky a sestavit úlohu k danému numerickému příkladu. Ve složených úlohách na 2 výkony mají žáci umět stanovit dílčí otázku (určit, co musí vypočítat nejdříve). Učitel mimoto učí žáky stručně zapisovat podmínky, zaznamenat řešení pomocí závorek a v jednoduchých úlohách rozlišovat celek, části a počet částí.

Ve 4. a 5. ročníku se požadavky stupňují tak, aby žáci na konci 5. ročníku dovedli u složených úloh na 2 výkony a u snazších úloh na 3 výkony stanovit a stručně zapsat podmínky úlohy a otázku, znázornit úsečkami, ústně vyjádřit postup řešení a vysvětlit jednotlivé kroky postupu, naznačit řešení úloh pomocí zápisu jednotlivých výkonů s užitím zkratk, popřípadě s užitím závorek, provést početní výkony, ověřit výsledek porovnáním, zdali může odpovídat skutečnosti a správně formulovat odpověď. V jednoduchých úlohách se žáci snaží určit celek, část a počet částí.

V 5. ročníku učitel dále učí žáky stanovit početní výkon na základě znalosti vztahů mezi celkem a částmi, sestavit úlohu k daným údajům a stanovit podmínky úlohy k řešení dané otázky.

O jednotkách měr, o geometrickém učivu a o zlomcích musí žáci získat jasné představy, osvojit si pevné vědomosti o vztazích mezi jednotlivými jednotkami měr a pevné dovednosti v měření a rýsování úseček, pravého úhlu, obdélníka a čtverce. Veškeré tyto představy, vědomosti a dovednosti získávají žáci zejména praktickými činnostmi, měřením, vážením, kreslením a rýsováním, a to nejen v hodinách, které jsou tomuto učivu zvlášť vyme-

zeny, ale při každé vhodné příležitosti v počtech i v ostatních předmětech. Předpokladem k tomu je dostatečné množství pomůcek: v každé škole nejméně jedno měřicí pásmo, v každé třídě aspoň dvě metrové tyče dělené na decimetrové dílky, a váhy; pro každého žáka od 2. ročníku měřítko a pravítko, do 4. ročníku trojúhelníkové pravítko s ryskou.

V rýsování se postupně zvyšují požadavky na přesnost. V početních zápisech a ve všech písemných projevech vede učitel žáky k účelné a úhledné úpravě prací, zejména k správnému psaní číslic.

Při vyučování počtům učí učitel žáky početní jevy porovnávat a třídit, hledat mezi nimi vztahy a souvisle a správně se o nich vyjadřovat. Zobecňováním zkušeností, vytvářením pojmů a jejich správným používáním a cvičením úsudku rozvíjí učitel myšlení a řeč žáků.

K náležitému pochopení učiva i k prohlubování a upevnění vědomostí a dovedností žáků je třeba odvozovat poznatky ze životních situací a učivo procvičovat při řešení praktických úkolů. Také forma a stylizace ukládaných úkolů má být životnější než při dosavadním často formálním vyučování. Kromě úloh s danými podmínkami (číslly) a otázkou učí se žáci řešit praktické úkoly, u nichž si musí nejdřív početní podmínky (početní údaje) vyhledat.

Při veškerém vyučování počtům se žáci soustavně vedou k samostatné práci, k samostatnému řešení úloh a k rozvoji aktivity, zejména při řešení praktických úkolů.

Proti dosavadnímu, do značné míry izolovanému probírání jednotlivých témat učiva je třeba zajistit větší souvislost všeho učiva a více uplatnit cykličnost v jeho systému. Jde zejména o to, aby pro nové učivo získali žáci předem náležité zkušenosti a představy; jejich vytvoření trvá zpravidla delší dobu. Proto učitel připravuje žáky na nové učivo již při předcházejících tématech, seznamuje je s ním, a to názorně, a postupně je vede k zobecňování.

K osvojení početního učiva je nezbytné stále učivo procvičovat, porovnávat, odhadovat početní výsledky a se zřetelem k vzájemným souvislostem učivo opakovat. Písemné počítání se ve vyšších ročnících soustavně doplňuje počítáním ústním. Zvláštní zřetel se věnuje procvičování všech početních výkonů a soustavnému řešení úloh na všechny početní výkony (v tzv. desetiminutovkách).

Všestranné vědomosti a dovednosti v počtech získávají žáci spojováním učiva počtů s učivem ostatních předmětů a s mimotřídní prací. Koordinaci učiva uplatňuje učitel zejména v pracovním vyučování a v kreslení, kde si žáci prohlubují vědomosti a dovednosti

zvláště v geometrickém učivu a mohou jich využívat při řešení praktických úkolů, dále ve vlastivědě (v koutku přírody, v práci s měřítkem na mapě) a při práci na školním pozemku.

Za domácí úkoly ukládá učitel (asi dvakrát týdně) nejen počítání numerických příkladů, nýbrž i řešení slovních úloh, úkoly na měření a vážení, zjišťování početních údajů apod.

Zřetel k individuálním a věkovým odlišnostem žáků uplatňuje učitel především tím, že objasňuje nové učivo podle potřeby z různých stran a různými vhodnými způsoby; u žáků, kteří se opožďují, používá názornějších metod a postupů odpovídajících stupni jejich vývoje, volí pro ně přiměřené druhy samostatné práce a potřebná doplňující cvičení.

Při celkovém hodnocení žáků klade učitel důraz na všestrannost jejich vědomostí a dovedností, tj. přihlíží nejen k stupni osvojení numerického počítání, ale i ke stupni rozvoje úsudku a k dovednostem řešit úlohy. Při tom je třeba dbát toho, že si početní učivo žáci pevně osvojí zpravidla až po delší době při učivu dalším, při jehož probírání se předcházející učivo prohlubuje a utvrzuje.

Při vyučování počtům je třeba se vyvarovat strnulosti, šablonovitosti a verbalismu. Plnění výchovně vzdělávacího úkolu je nutno spojovat s úkoly celé školy v duchu zásad komunistické výchovy.

1. ročník

(4 hodiny týdně, 132 hodiny za rok)

Seznámení žáků s čísly postupně až do 20 (na základě činností a v souvislosti s rozvíjením řeči); čtení a psaní čísel do 20.

Sčítání, odčítání a rozklad čísel (i dočítáním) v oboru do 10. Názorné sčítání a odčítání v oboru do 20. Násobení a dělení v činnostech na skupinách předmětů (v oboru do 10 — bez zápisu).

Základní jednoduché úlohy na sčítání a odčítání.

Měření na metry a litry, vážení na kilogramy a placení peněží.

Určování času na hodiny.

Porovnání věcí podle jejich počtu a velikosti (více — méně — stejně, velký — malý, široký — úzký apod.).

Názorné poznávání čtverce, obdélníku, trojúhelníku, kruhu, krychle, koule a válce.

2. ročník

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Numerace do 100.

Sčítání a odčítání jednotek i s přechodem desítek v oboru do 20 a do 100. Sčítání, přičítání a odčítání desítek. Násobení a dělení podle názoru a se zápisem (v oboru do 20).

Jednoduché a snadné složené slovní úlohy na sčítání a odčítání. Znázorňování úloh.

Jednotky: m, cm, kg, Dg, hl, l, Kčs, h; měření a vážení. Určování času až na čtvrt hodiny. Měsíc, týden, den, hodina.

Názorné poznávání čáry přímé a křivé, svislé, vodorovné a šikmé úsečky, hranolu a kužele.

Rýsování přímých čar a úseček.

Nejdůležitější praktické údaje z okolního života (např. počet žáků ve třídě, délka a šířka třídy, váha žáka, velikost objemu konví na mléko, ceny potravin apod.).

Řešení praktických úkolů (např.: Změř, projde-li náš stůl dveřmi. — Vypočti, kolik žáků je dnes ve třídě, když chybí J., B. a S. — apod.).

3. ročník

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Numerace do tisíce.

Sčítání a odčítání v oboru do 100. Snadné případy sčítání a odčítání v oboru do 1000.

Násobilka a dělení v oboru násobilky. Znázorňování násobilkových spojů obdélníkem s čtverečky.

Písemné sčítání a snadné případy písemného odčítání.

Znázorňování zlomků: polovina, třetina a čtvrtina (bez zápisu).

Jednoduché úlohy na násobení a dělení. Porovnávání rozdílem a porovnávání podílem. Složené úlohy s dvěma výkony. Znázorňování úloh úsečkami. Rozlišování celku a částí při řešení jednoduchých slovních úloh (na odčítání a dělení).

Jednotky měř (km, dm, mm, t, g, q) a času (rok, minuta, vteřina).

Měření a rýsování úseček. Strany obrazců a zjišťování pravého úhlu. Rozměry obrazců. Vyměřování obvodu obrazců. Hrany a stěny těles.

Nejdůležitější praktické údaje z okolního života (např. počet žáků ve škole, obyvatel v obci, vzdálenost do sousedních obcí, rychlost chůze, váha kostky cukru, ceny životních potřeb apod.).

Řešení praktických úkolů (např.: Zjistí přesně, kolik minut ti trvá cesta do školy. — Kolik květináčů můžeme dát do oken naší třídy? — apod.).

4. ročník

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Numerace do miliónu.

Sčítání a odčítání v oboru do 1000 a snadné příklady v oboru do miliónu.

Násobení a dělení v oboru do 100 mimo násobilku a dělení se zbytkem v oboru násobilky.

Písemné sčítání, odčítání, násobení až trojčiferným násobitelem, dělení jednociferným dělitelem.

Znázorňování obyčejných zlomků (s jmenovatelem 2 až 10) a jejich zápis.

Slovní úlohy na dva výkony a snadné úlohy na tři výkony. Rozlišování celku a částí při řešení jednoduchých úloh (na sčítání a násobení).

Jednotky měř a vztahy mezi většími a menšími jednotkami. Měření a odhadování vzdáleností v terénu.

Obvod obrazců. Rýsování pravého úhlu (kolmic). Názorná příprava na výpočet obsahu obdélníku. Prvé seznámení s jednotkami: cm^2 , m^2 , ar, hektar.

Nejdůležitější praktické údaje z okolního života (např. počet obyvatel v nejbližším městě, sklizeň plodin z 1 ha, mzda dělníků, odměny členů JZD, nosnost aut, rychlost letadel apod.).

Řešení praktických úkolů (např.: Kolik asi sešitů se spotřebuje v naší třídě za rok? — V kolik hodin musíš odejít z domova, abys stihl odjezd autobusu, vlaku? — apod.).

5. ročník

(5 hodin týdně, 165 hodin za rok)

Číselný obor přes milión. Desítková soustava. Zaokrouhlování čísel.

Čtyři početní výkony s čísly většími než 1000. Písemné dělení dvojciferným dělitelem. Vlastnosti výkonů. Odhady a kontrola výsledků.

Zlomky s jmenovateli 2 až 10, 100.

Příprava na počítání s desetinnými čísly. Početní výkony s de-

setinnými čísly ve snadných praktických příkladech (Kčs — h, m — cm, kg — Dg).

Jednoduché slovní úlohy na pohyb (výpočet dráhy nebo času nebo rychlosti). Složené úlohy na dva až tři výkony. Řešení úloh bez číselných údajů. Používání názvů počet (množství), cena, váha, dráha, čas a rychlost při řešení úloh. Jednoduché rozpočty.

Dekadická soustava měř.

Rýsování obdélníka a čtverce. Obsah obdélníka. Měření a odhadování v terénu. Měřítka a plán v snadných konkrétních příkladech.

Důležité praktické údaje (např. počet obyvatel v ČSSR, sklizeň plodin v místním JZD, rekordní výkony ve sportu, rychlosti různých dopravních prostředků apod.).

Řešení praktických úkolů (např.: Kolik sazenic salátu musíme opatřit pro tento záhon? — Jak dlouho musí tatínek pracovat, aby ti vydělal na nové šaty? — apod.).

VLASTIVĚDA

Vlastivěda dává žákům základní poznatky o konkrétních přírodních a společenských jevech z jejich domova i z celé vlasti v jejich vzájemných souvislostech. Obohacuje zkušenosti a vědomosti žáků využíváním získaných poznatků v praxi a poučováním o jejich uplatnění v budovatelské práci dospělých. Tím připravuje vlastivěda žáky k systematickému vyučování dějepisu, zeměpisu a přírodopisu ve vyšších ročnících základní devítileté školy.

Žáci se učí cílevědomě pozorovat, porovnávat, analyzovat a shrnovat, třídit a řadit nové poznatky podle vzájemných vztahů a příbuznosti, docházet k správným závěrům a k jednoduchým zobecněním.

S rozvojem myšlení se rozvíjí řeč žáků. Obohacuje se o nové výrazy, žáci se učí přesněji a souvisleji vyjadřovat to, čemu se učí, a správně formulovat své dotazy. Pěčí o výstižné vyjádření zpřesňuje se zároveň myšlení žáků. Pomocí řeči získávají žáci také další poznatky. Učí se užívat učebnice, učit se z ní.

V hodinách vlastivědy vede učitel žáky k materialistickému názírání na svět. Při vyučování je upozorňuje na krásu přírody, uměleckých a kulturních památek, na nezbytnost a krásu přátelství a soudružství mezi lidmi, vede je, aby si uvědomovali význam práce lidí a jejich výsledků pro společnost. Tím se probouzejí a posilují city socialistického vlastenectví, přátelství k Sovětskému svazu, k ostatním socialistickým zemím a k pokrokovým lidem celého světa. Žáci se učí ochraňovat přírodu, kulturní památky a veškeré výsledky lidské práce (společenský i osobní majetek). Získávají činný vztah k budování socialistické a komunistické společnosti.

Vyučování vlastivědě navazuje na poznatky o přírodě a životě

lidí, které žáci získali v 1. a 2. ročníku při věcném učení v mateřském jazyku.

Ve vlastivědě se žáci seznamují ve vybraných prostých, ale výstižných a živých obrázcích z našich dějin se způsobem života a práce lidí v různých dobách, s některými význačnými postavami naší minulosti, se slavnou historií boje lidu za pokrok a sociální spravedlnost.

Z regionálně zeměpisných obrázků, v nichž je středem zájmu učitele i žáka především místní krajina, vytvoří si žáci počáteční celkový obraz o Československé socialistické republice, o velkém budovatelském úsilí našeho lidu. Naučí se jednoduché orientaci v terénu, číst mapu ČSSR.

Žáci pozorují rostliny a zvířata doma i v přírodě, pečují o ně, učí se znát řadu jedinců a dostupných přírodních jevů a vztahů mezi nimi, učí se chápat souvislost lidské práce a přírodních podmínek, seznamují se s různými obory práce, s hygienou pracovního prostředí.

Ve vlastivědě se žáci soustavně poučují o lidském těle, o ochraně zdraví a spojují toto poučení s praktickým pěstováním základních hygienických návyků a prvků první pomoci.

Učitel při vyučování využívá co nejvíce typických místních přírodních i společenských jevů i kulturních a historických památek, vhodně je vysvětluje přiměřeně věku žáků z hlediska potřeb socialistické společnosti. Přitom seznamuje žáky se současným životem obce, s místní výrobou, s budovatelskými úspěchy místních závodů a JZD.

Z této skutečnosti, ze své činnosti mimoškolní, zvláště v pionýrské organizaci, čerpají žáci podněty k práci. Získávají zkušenosti nutné k pochopení dalšího učiva a k vytváření systému poznatků, v praktických činnostech uplatňují své poznatky, přesvědčují se o jejich účelnosti, pravdivosti a získávají poznatky další.

Přírodovědná témata se zařazují v časovém rozplánování učiva podle regionálních podmínek. Soustavnost vyučování vyžaduje, aby se tematické celky uvedené v jednotlivých ročnících nerozdělovaly do různých období v roce, ale probíraly v celku. Poznatky žáků o přírodních a společenských jevech se přitom postupně rok od roku prohlubují.

Názornost vyučování, aktivita žáků a jejich samostatná práce mají pro vlastivědu zvlášť velký význam. Hlavními zdroji poznatků jsou poutavé, názorný výklad učitele, soustavné pozorování žáků, jejich práce na pozemku, v koutku přírody, při sebeobsluze, časté zacházení s nejjednoduššími přístroji (např. teploměrem, kompa-

sem), aktivní účast žáků při pokusech, kterými učitel osvětluje učivo, pravidelné vedení kalendáře přírody a zaznamenávání nejvýraznějších společenských událostí v třídní kronice, pořádání výstavek, vlastních i třídních sbírek, vycházky do přírody a na pracoviště, modely, obrazy, filmy, diapozitivy, diafilmy, rozhovory s pamětníky významných událostí, s vynikajícími pracovníky (vedené učitelem), rozhlasové relace, televize i četba.

Velký výchovný význam mají kolektivní dlouhodobé úkoly, které prolínají několika ročníky a směřují ke zkrášlení obce a jejího okolí (např. vysazování stromků a péče o ně).

Po probrání tématu učitel se žáky učivo opakuje a shrnuje, aby si žáci o něm vytvořili přehledný obraz. Získaných vědomostí a zkušeností využívají žáci i v ostatních předmětech (při slohovém vyučování, ve výtvarné výchově, v pracovním vyučování, při sestavování početních úloh).

Vycházky uvedené v osnově vlastivědy přispívají k objasnění učiva i z jiných předmětů, zejména z pracovního vyučování. Konají se v hodinách vlastivědy i v hodinách pracovního vyučování. Žáci na nich získávají nové poznatky vlastivědné, poznávají různé druhy práce; přitom si všímají, jak lidé pracují s různými nástroji a stroji, jak stroje ulehčují a zrychlují práci, jak je postaráno o bezpečnost práce, a sami se účastní jednoduchých přiměřených prací. Při vlastivědných vycházkách se podle možnosti uplatňují prvky branné a tělovýchovné a naopak, na tělovýchovných vycházkách získávají žáci mnohé poznatky vlastivědné.

Vlastivěda v 3. ročníku tvoří jednodušší předmět, v němž se jeho složky, učení o přírodě a učení o společnosti, nejčastěji vzájemně prolínají. Ve 4. ročníku se člení na učení o přírodě a učení o společnosti; následují za sebou tak, aby se co nejvíce využilo možností bezprostředního pozorování a činnosti. V 5. ročníku se věnují složce o přírodě 2 hodiny, složce o společnosti rovněž 2 hodiny týdně.

Vlastivěda (obě její složky) se hodnotí jednou známkou. Učitel přihlíží nejen k slovní znalosti žáků, ale především k jejich zájmu o vlastivědné vyučování, k jejich aktivitě a k tomu, jak dovedou uplatňovat získané poznatky ve svém životě a v práci.

3. ročník

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

V zelinářské zahradě na podzim

Zelenina. Části rostliny, pro něž se pěstuje. Plod (vývoj rajského jablíčka z květu).

Poznat užitečné a škodlivé živočichy (ropucha, sluníčko sedmičké, slimák, bělásek zelný). Čím jsou užiteční a čím škodí.

Kalendář přírody (celoročně): pozorování výraznějších změn v přírodě během roku a jejich zaznamenávání, určování teploty teploměrem (teplota nad nulou, pod nulou, nula).

Podzimní práce v zahradě a na poli. Kompost, hnojení.

V naší obci

Život v naší obci. Nejvýznamnější místní závody. Co se v nich vyrábí. Péče MNV o pracující v obci (stavba domů, kulturní dům, místní doprava), o zvelebení obce (čistota obce, úprava ulic, parků).

V oděvních a obuvnických dílnách (kde, z čeho a jak se vyrábí oděv, obuv, popř. odkud je přivezli do naší prodejny).

Co víme z minulosti naší obce (založení obce, významné krajové pověsti).

Jak se mění naše obec. Čím k tomu přispívá naše škola.

Jak žili dělníci (rolníci) v naší obci dříve a nyní. Oslava Velké říjnové socialistické revoluce.

Okolí naší obce

Památné objekty v naší obci a v nejbližším okolí (pomník, pamětní deska, staré budovy, zříceniny). Lidská obydlí dříve a nyní.

Dopravní cesty a dopravní prostředky. Železniční trať, silnice.

Pravidla bezpečnosti na silnici pro chodce, pro jízdu na kole. Význam výstražných tabulek a hlavních dopravních značek.

Jak se cestovalo dříve a nyní.

Ze starých pověstí českých a slovenských

O praotci Čechovi, O Libuši a Přemyslovi. O Křesomyslu a Horymírovi. O Svatoplukovi.

Péče o zdraví

Smysly člověka, jejich význam. Péče o zrak a sluch. Správné a špatné osvětlení. Pozornost k slepcům.

Ochrana před úrazy. Opatrnost při zacházení s plynem. První pomoc (při drobné odřenině, krvácení z nosu). Jednoduché obvázání prstu spolužákovi.

Správná výživa. Význam ovoce a zeleniny pro zdraví. Ochrana jídla před znečištěním, hmyzem, myšmi, zkažením, infekcí. Zdravé a škodlivé nápoje. Chování při jídle.

V závodě (v JZD)

Návštěva blízkého (patronátního) závodu. Beseda se starším dělníkem o práci dříve a nyní v souvislosti s oslavami Vítězného února. Péče závodu o zdraví pracujících.

Mezinárodní den žen. Příprava blahopřání matce a ženám ze závodu. Jak se dnes ulehčuje práce ženám (jesle, mateřské školy, závodní a školní jídelny, prádelny).

Domácí a volně žijící zvířata

Domácí a hospodářská zvířata (kůň, kráva, prase, slepice, kachna), jejich vzhled, užitečnost, jak se ošetřují při společném ustájení, v drůbežárnách.

Volně žijící zvířata (srnec, jezek, krtek, zmijs, kapr), jejich vzhled, užitečnost a škodlivost. Jak se přizpůsobila prostředí, v němž žijí.

V zahradě na jaře

Raná zelenina, jak se pěstuje. Nejznámější jarní a letní květiny v místních zahradách.

Plevel nejčastěji se vyskytující v místní zelinářské zahradě a ochrana proti němu. Dešťovka.

V ovocném sadě

Poznávat ovocné stromy podle celkového vzhledu, zejména v době květu (jabloně, hrušně, třešně, švestky).

Včela, její život a význam. Chroust, ochrana proti němu.

Ptáci v sadě (sýkora, špaček, kos, pěnkava), jejich vzhled a život. Ochrana zpěvného plectva.

Svátky práce, přátelství a míru (1. V., 9. V., 1. VI.)

Pomoc při přípravě a výzdobě průvodu. Jak se na První máj připravují pracující patronátního závodu (JZD).

Beseda s pamětníky bojů s německými fašisty v obci, beseda o příchodu Sovětské armády. Jak se projevuje u nás přátelství s SSSR.

Příběhy ze života dětí různých zemí.

Na poli

Důležité polní plodiny (obilí, kukuřice, cukrovka, brambory).
Nejrozšířenější plevel a ochrana proti němu.

Polní škůdci (hraboš, mandelinka bramborová).

Jak se člověk naučil pěstovat obilí a jak je pěstuje nyní.

Vycházky

Náměty:

Vycházka do polí, zelenářské zahrady, do ovocného sadu.

Návštěva patronátního závodu, některé dílny (krejčovské, obuvnické, údržbářské, prádelny, žehlírny).

Návštěva JZD (zařízení pro chov zvířat, drůbežárny, chlévy).

K památným místům v obci a v nejbližším okolí, na nádraží, na křižovatku silnic (ke stavbě nebo opravě silnice, dláždění ulice).

4. ročník

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

Naše obec a okolní krajina

Orientace podle světových stran (hlavních, vedlejších)

Určování směru podle poledního stínu, kompasu; směrová růžice. Stanoviště a obzor. Orientace v okolí školy a plán okolí školy. Určování směru v obci (v okolí), na plánu.

Krásy našeho kraje

Povrch naší krajiny. Typické tvary povrchu. Vyvýšeniny (hory, vrchovina, rovina, údolí, vrch, úpatí, úbočí, vrchol).

Vodní zdroje: vodní tok (pramen, přítok, pravý a levý břeh, soutok, koryto, vymílání, nanášení), rybníky a jiné vodní nádrže. Význam hospodaření s vodou v obci.

Orientace v terénu i na plánu obce a jejího okolí (podle kompasu).

Okresní město, kterým směrem leží, komunikační spojení (autobus, železnice).

Nejrozšířenější místní hornina a její využití

(lomy, pískovny, hliniště) těžba a doprava kamene (písku), výroba cihel. Rozeznat na typických ukázkách nejdůležitější horniny (žula, pískovec, vápenec, křemen).

Život v naší obci

Národní výbor. O co se stará. Kdo stojí v čele MNV. Vynikající pracovníci v obci. Komunální služby, prodejny, dílny, pošta, doprava, kulturní a rekreační zařízení, ústavy národního zdraví. První pomoc. Ošetření poranění na noze, na ruce. Jednoduchý obvaz kolena, lokte.

Jak žili, pracovali a bojovali naši předkové
Naše země v dávných dobách

Lovci mamutů. Život a práce slovanských předků. Na slovanském hradišti.

V době hradů

Ve středověkém hradě. V poddanské obci. Ve středověkém městě. V stříbrných dolech.

Slavná doba husitská

Mistr Jan Hus. V husitském Táboře. Bitva na Vítkově (Jan Žižka). Bratřiči.

V době šlechtických zámků

Život lidu za roboty. Pálení českých knih.

V době továren

Život dělníků v prvních továrnách a na velkostatecích.

Život pracujících dnes

Boje pracujícího lidu za lepší budoucnost. Dnešní život dělníků v továrnách a rolníků v družstvech.

Život v přírodě

Lesy

Jehličnaté, listnaté a smíšené lesy. Rozlišit nejobvyklejší druhy stromů (borovice, smrk, jedle, modřín, dub, buk, javor, bříza) a jiných rostlin (maliník, ostružiník, kapradiny, mechy, houby).

Lesní zvířata (kuna, veverka, káň, ještáb, strakapoud, kukačka, ještěrka), jejich vzhled a způsob života.

Význam lesa (průmyslové využití dřeva, zadržování vláhy, význam pro zdraví člověka).

Ochrana přírody. Hygiena práce venku. Význam otužování, pohybu a pohybu na čerstvém vzduchu.

Pole

Druhy obilí (poznávání podle klasu a vzrůstu), jetel. Půda jako

základní podmínka pro pěstování polních plodin a píce (složení půdy — pevné části, voda, vzduch).

Obdělávání půdy dříve a dnes. Vliv družstevního hospodaření a moderní techniky na zvyšování úrody.

Louky

Nejnápadnější luční rostliny podle místa výskytu (sušší, vlhčí místa). Živočichové na louce (poznat 3 až 4 motýly, kobylku, saranče, čmeláka), jak žijí; proč chráníme čmeláky. Ošetřování luk.

Rybník

Rostliny na pokraji rybníka (rákosí). Živočichové žijící ve vodě a u vody (štika, skokan, užovka, čáp, divoká kachna, racek), jejich vzhled, způsob života.

Vycházky

(společně v hodinách vlastivědy a pracovního vyučování)

Náměty: Vycházky do okolí, na nejbližší vyvýšeninu. Vycházky zaměřené k orientaci v terénu, do polí, luk, do lesa, k rybníku (potoku), k lomu (pískovně, cihelně, pile). Do některé dílny, kde se zpracovává dřevo, papír. K blízkému hradu (zřícenině, k zámečku), do muzea, JZD (prohlídka strojů). Účast na veřejných slavnostech k významným památným dnům.

5. ročník

(4 hodiny týdně, 132 hodiny za rok)

Učení o společnosti

Československá socialistická republika

Hranice Československé socialistické republiky. České kraje a Slovensko. Měřítko mapy ČSSR. Nadmořská výška a barevné výškové stupnice na mapě. Značení řek, měst, železnic.

Místní krajina na mapě ČSSR.

Poznáváme svou vlast

Vysvětlovat, určovat podle mapy nejvýznačnější rysy povrchu, řeky, velká města, seznamovat s nejvýraznějšími příklady života lidu a budování socialismu v jednotlivých zeměpisných oblastech. Praha a okolí. Brno a okolí. Bratislava a západní Slovensko. Východní Slovensko. Vysoké Tatry a Nízké Tatry. Ostravsko. Haná. Jihovýchodní Morava. Českomoravská vrchovina. Krkonoše. Polabí. Severní Čechy. Západní Čechy. Jižní Čechy.

Nad mapou Československé socialistické republiky

Shrnutí poznatků o ČSSR a o mapě ČSSR (pohoří, nížiny, řeky, průmyslové a zemědělské oblasti).

Život v naší vlasti před 2. světovou válkou

Vznik Československé republiky. Kapitalisté a dělníci (stávky pod vedením KSČ).

Boj za osvobození z fašistické nadvlády

Okupace našich zemí. Boj našeho lidu za osvobození (KSČ, J. Fučík, J. Nálepka, partyzáni, bitva u Sokolova, u Dukly). Slovenské národní povstání. Pražské květnové povstání a osvobození ČSR Sovětskou armádou v roce 1945.

Po roce 1945

Za vítězství vlády lidu (Únor 1948). Bratrské soužití Čechů a Slováků. Hrdinové socialistické práce v průmyslových závodech. Hrdinové socialistické práce v družstevní vesnici. Naše armáda — ochránkyně budovatelské práce lidu.

Družba a přátelství ČSSR a SSSR.

Učení o přírodě

Voda

Vlastnosti vody. (Kapalina čirá, bez chuti a bez zápachu.) Rozpouštění látek ve vodě. Změna skupenství (bod mrazu, bod varu). Teploměr. Pitná voda a její ochrana před znečištěním. Voda v přírodě, její zužitkování. Koloběh vody. Využití vodní energie a páry k ulehčení práce lidí (přehrady, elektrárny).

Vzduch

Vlastnosti, složení vzduchu (přítomnost kyslíku ve vzduchu). Teplota, proudění vzduchu. Vodní srážky. Význam čistého vzduchu pro zdraví. Dobyť vzduchu lidmi (balóny, letadla, rakety).

Nerosty

Sůl, uhlí, k čemu slouží, jak se dobývají.

Železo, hliník — nejčastěji užívané kovy. Poznávat měď a olovo.

Stroj — pomocník člověka

Elektrické vedení. Nebezpečí úrazu.

Stroje (jeřáb, soustruh, traktor, kombajn), jejich účel. Význam strojů pro zvyšování výroby. Bezpečnost při práci se stroji, při různých pozorovaných pracích.

Pěstování rostlin a chov zvířat pro průmysl

Z čeho se vyrábějí vlákna tkanin (len, bavlník; bourec morušový, ovce). Umělé tkaniny. Chov zvířat pro mléko a na výkrm. Mlékárenské a masné výrobky.

Lidské tělo a jeho hygiena

Nejjednodušší poučení o lidském těle, o funkci jeho základních částí a orgánů; o jejich hygieně. Nakažlivé nemoci a ochrana před nimi.

Správná životospráva.

Ošetření poranění, popáleniny (s praktickými cvičeními).

Člověk přetváří přírodu

Zalesňování, regulace toků, ochrana přírody.

Vycházky

(společně v hodinách vlastivědy a pracovního vyučování)

Náměty: Vycházky spojené s orientací v krajině a na místa významná pro zeměpisné vyučování (k přehradě, k výlovu rybníka, z venkova do města a z města na venkov, z hor do nížin a opačně), do muzea, na místa historicky významná (zejména z poslední doby), k prameni (čisticí stanici, vodárně), do JZD nebo státních statků, do některé dílny, kde se pracuje s kovem (zámečnické, údržbářské JZD, autoopravny), na místa, kde lidé pracují se stroji (jeřáb, dopravníky apod.).

TĚLESNÁ VÝCHOVA

Úkolem tělesné výchovy žáků mladšího školního věku je:

podporovat harmonický růst, všestranný rozvoj a odolnost organismu žáků, vést je k správnému držení těla a k správné životosprávě, vštěpovat žákům základní hygienické návyky;

rozvíjet pohybové schopnosti a vlastnosti žáků, zejména jejich obratnost a rychlost, soustavou přirozených, fyziologicky účinných pohybů tak, aby si žáci osvojili základní pohybové dovednosti a návyky důležité pro život a práci, aby přitom získávali nejzákladnější tělovýchovné poznatky, hojnost mnohostranných pohybových zkušeností a radostných zážitků;

rozvíjet zájem žáků o tělesná cvičení, hry, sporty a turistiku, rozvíjet jejich cit pro rytmický, krásný a účelný pohyb, vychovávat žáky k samostatnosti, k odvaze, ke kolektivnosti, k uvědomělé kázní, pořádku a ke kulturnímu chování, vést žáky k správnému vztahu k socialistickému vlastnictví, navykat je šetrně zacházet se školním zařízením a vybavením pro tělesnou výchovu.

Splnění těchto úkolů vyžaduje, aby se žákům poskytl dostatek příležitosti k tělesné výchově, aby se použilo účinných a poutavých metod ve všech formách tělesné výchovy. U žáků se tak vytvoří trvalý zájem o tělesnou výchovu.

Tělesná výchova žáků mladšího školního věku obsahuje tyto okruhy učiva: základní gymnastiku, hry, základy sportovní přípravy a základy turistiky. V základní gymnastice jsou cvičení pořadová, průpravná, cvičení rovnováhy, zlézání a lidové tance. V hrách jsou drobné pohybové hry a ve vyšších ročnících také průpravné hry sportovní. V základech sportovní přípravy jsou některé prvky z lehké atletiky, plavání, lyžování, bruslení a sáňkování. Plavání, lyžování, bruslení a sáňkování je určeno pro místa, kde jsou pro tato cvičení podmínky.

Zvláštnosti žáků mladšího školního věku vyžadují, aby tělovýchovný proces byl pestrý, rušný, radostný a účinný. Tomu odpoví

vídá komplexní postup bez zbytečného rozkládání pohybu ve fáze a prvky a hromadné procvičování. Při opakování v různých obměnách a podmínkách se pohyby zpřesňují, souběžně se pozvolna zvyšuje fyzické zatížení, ale vždy jen tak, aby odpovídalo silám a možnostem jednotlivých žáků. Zvláštní pozornost se věnuje žákům pohybově méně vyspělým, s menším zájmem o pohybovou činnost a dětem zařazeným do zvláštní tělesné výchovy ve škole.

V tělesné výchově žáků 1. ročníku převažují hry a herní forma procvičování. Pohyby se konkretizují vhodnou motivací, hojně se při cvičení využívá lidových říkadel a dětských písní. Zdůrazňuje se přirozenost a rytmičnost pohybu ve spojení se zpěvem a hudbou.

V 2. a 3. ročníku zůstávají hry hlavním prostředkem tělesné výchovy. Jen pozvolna se přechází k nácviku jednotlivých cvičebních tvarů, k jejich přesnějšmu provádění, zejména při opakování. Osvojené pohyby se hojně procvičují v jednoduchých obměnách i v přírodním prostředí.

Ve 4. a 5. ročníku se stupňují požadavky na přesnost pohybů, rozvíjí se snaha žáků po uplatnění v tělesné výchově. Postupně se zvyšuje fyzické zatížení žáků opakováním pohybu v přiměřených dávkách, účelně se využívá jejich vrozené touhy po závodivosti, především k získání odznaku zdatnosti a při plnění jeho podmínek. V přírodě se opakují a procvičují osvojené pohyby a hry v měnících se podmínkách.

Všestranný rozvoj dítěte, rovnováha mezi duševní prací a tělesnou činností a správný denní režim vyžadují, aby žáci mladšího školního věku cvičili denně. Toho je třeba postupně dosáhnout využíváním všech přiměřených organizačních forem školní a mimoškolní tělesné výchovy.

Nejdůležitější organizační formou školní tělesné výchovy jsou vyučovací hodiny. Na jejich obsah navazují ostatní formy školní a mimoškolní tělesné výchovy. V hodinách tělesné výchovy si žáci osvojují pohybové dovednosti a návyky, učitel vytváří správný vztah žáků k tělesné výchově a k životosprávě. Ve vyučovacích hodinách se plní nejen úkol všestranně rozvíjející a výchovný, ale i důležitý úkol vyrovnávací a rekreační. Vysoké účinnosti hodiny po stránce zdravotní, výchovné a vzdělávací lze dosáhnout jen při správné organizaci vyučování a při takovém využití všech zařízení a pomůcek, aby v hodině byli účelně zaměstnáni všichni žáci nebo aspoň polovina. Se zřetelem k zařízení pro tělesnou výchovu a podle počasí je třeba rozvrhnout a plánovitě probírat základní učivo v jednotlivých ročních obdobích tak, aby je žáci mohli procvičit a bezpečně si je osvojit.

V tělesné výchově hodnotí učitel žáka podle aktivity, snahy, vystupování a kázně ve vyučovacích hodinách, podle jeho celkové zdatnosti a stupně osvojení probraného učiva.

Tělesná výchova se koná pokud možno na hřišti a v přírodě, za nepříznivého počasí v tělocvičně, cvičebně, výjimečně v učebně nebo v jiných místnostech, které vyhovují hygienickým požadavkům. Žáci používají cvičebního úboru, pokud možno jednotného. Také učitel používá vždy přiměřeného cvičebního úboru. V tělocvičnách nemá být teplota vzduchu nižší než 14° C. Nestačí-li tělocvična pro hodiny tělesné výchovy všech tříd, je vyhrazena rovnoměrně pro všechny třídy.

Dalšími povinnými formami tělesné výchovy ve všech třídách jsou tělovýchovné chvilky a tělovýchovné vycházky.

Tělovýchovné chvilky jsou formou aktivního odpočinku. Učitel je zařadí do vyučování vždy, když se na dětech projeví známky únavy.

V každém ročníku se konají čtyři 2 až 4hodinové tělovýchovné vycházky do přírody (místo vyučování v příslušném vyučovacím půldni). Jejich tělovýchovný a branný obsah má posílit zdraví a celkovou zdatnost žáků, rozvíjet kulturně poznávací činnost, při níž se procvičují a prohlubují v praxi některé poznatky získané v ostatních vyučovacích předmětech.

Tělesná výchova je nedílnou součástí denního programu ve školních družinách. Uskutečňuje se formou tělovýchovných činností, tělovýchovných chviliek, her a vycházek, pokud možno na zdravém vzduchu.

Pro ostatní formy tělesné výchovy, jako jsou ranní cvičení, rekreační využití přestávek (zejména pohybem), tělovýchovné kroužky, tělovýchovná činnost v oddílech pionýrské organizace, a také pro veřejná vystoupení je třeba vytvářet podmínky a pravidelně je provádět všude, kde už pro ně podmínky jsou.

Pro žáky s oslabeným zdravím (III. zdravotní skupina) se zřizují oddělení zvláštní tělesné výchovy, v nichž se pracuje podle samostatných učebních osnov. Podle rozhodnutí lékaře se tyto žáci účastní zcela nebo s určitým omezením ostatních forem tělesné výchovy.

Základní formou zájmové tělesné výchovy v tělovýchovném kroužku ve škole, v místní tělovýchovné jednotě, v domech pionýrů a mládeže jsou cvičební hodiny, vycházky a výlety s pestrým obsahem. Zařazuje se do nich gymnastika, hry a turistika. Program zájmové činnosti vychází především ze zájmů dětí a z místních

podmínek. Také v něm se plně uplatňuje zásada všestrannosti, přiměřenosti a individuálního přístupu k dítěti.

K zlepšení úrovně tělesné výchovy veškeré mládeže je třeba vytvořit podmínky k tomu, aby všichni žáci mohli každý den cvičit. To vyžaduje koordinaci a těsnou spolupráci školní a mimoškolní tělesné výchovy, aktivní účast celého pedagogického sboru, pionýrské organizace, rodičů, cvičitelských sborů tělovýchovných jednot, trenérů a školního lékaře. Je nutné, aby všechny tyto složky za podpory národních výborů iniciativně a svépomocí budovaly a zlepšovaly základní tělovýchovné prostory (hřiště s doskočišti, tělocvičnu nebo aspoň cvičebnu, koupaliště a kluziště), aby pečovaly o rozšíření inventáře a údržbu všech zařízení. Rozvoj tělesné výchovy mládeže je podmíněn dostatečným počtem dobrých cvičitelů a trenérů, jejich získáváním, školením a doškolováním.

Třídní učitel vede žáky k tomu, aby denně cvičili, a pomáhá vytvářet pro tuto činnost základní předpoklady.

Ve vyšších třídách, kde třídní učitel nemůže úspěšně vést vyučování tělesné výchově, zavádí se polo odborné vyučování; v nižších třídách je možno tohoto opatření užít jen v ojedinělých případech. Třídní učitel má přehled o mimoškolní tělesné výchově žáků své třídy.

Ve všech organizačních formách tělesné výchovy je učitel základem vzorem svým vystupováním a svým jazykově správným vyjadřováním.

Při sestavování týdenního rozvrhu je třeba přihlížet k tomu, aby školní a mimoškolní tělesná výchova byla v týdnu rovnoměrně rozdělena.

K zajištění jednotného výchovného působení a účelného navazování obsahu jednotlivých forem školní a mimoškolní tělesné výchovy zavádějí se »Jednotné osnovy školní a mimoškolní tělesné výchovy pro chlapce a děvčata od 6 do 19 let«.

1. ročník

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

1. Základní gymnastika

Pořadová cvičení. Řadění podle velikosti do řady podle stěny, čáry apod. Základní postoj »pozor«. Společné pozdravy. Tvoření kruhu a menších kroužků. Chůze v zástupu a v dvojstupu v jednotném rytmu, avšak bez požadavku na vykročení levou nohou

a na zastavení pořadovým způsobem. Chůze se zpěvem a podle hudby.

Průpravná cvičení. Jednoduchá cvičení trupu, paží, nohou a hlavy na místě i s náčiním (s pytlíky, míčky, stuhami, kostkami, špalíčky apod.), směřující k všestrannému rozvoji, k správnému držení těla (k posílení zejména zádového a břišního svalstva, k protažení svalstva prsního a svalstva na zadní straně stehna, k posílení klenby nohy — využívat cvičení v nízkých polohách) a k rytmičnosti pohybu. Jednoduché poskoky na místě i z místa.

Lidové tance. Chůze a běh v rytmu v tanečních hrách a dětských tancích na říkadla a lidové písně.

Akrobatická cvičení. Stoj ze sedu, dřepu, kleku bez pomoci rukou a opačné cviky ze stoje. Válení stranou. Kolébka na zádech (sbalení). Kotoul vpřed ze širokého stoje rozkročného do sedu.

Cvičení rovnováhy. Rovnováha na zemi. Chůze a přeběh po lavice, po kládách i s plněním snadných úkolů.

Zlézání. Lezení »po čtyřech«, plazení po břiše. Podlézání, přelézání a prolézání nízké překážky (až 50 cm). Výstup a sestup po svislém žebří, žebřině až do výše 2 m. Svis stojmo vpředu, vzadu, stranou. Klik ve stoji oporem o zeď.

2. Hry

Hry s přeběhy (např. na zajíce a hlídače, běh stonožek, kočka a myš, na veverky). Štafetové přeběhy i s přenášením drobných předmětů, také přes překážky. Hry s jednoduchými přetlaky a přetahy (např. na vodníka, na žabičky, na medvěda). Jednoduché hry s podáváním míče. Hry na sněhu.

3. Základy sportovní přípravy

Volný přirozený běh. Běh i přes nízké překážky do vzdálenosti 20 m ve hrách.

Přeskoky nízkého předmětu z krátkého rozběhu odrazem jedno- nož. Výskok na předmět až 30 cm vysoký z přímého rozběhu. Seskok z předmětu až 50 cm vysokého s požadavkem přirozeného, měkkého doskoku.

Hod míčkem, pytlíkem nebo jiným přiměřeným předmětem vrchním obloukem pravou i levou rukou přes překážky, na blízký svislý terč z místa. Chytání míče a míčku do obou rukou po vlastním nadhozu i po odrazu od země a od stěny.

Brodění a hry ve vodě po kolena hluboké.

Chůze, výstup a sjíždění na lyžích v mírně zvlněném terénu.

Sjezd na saních z mírného svahu v přímém směru.

4. Základy turistiky (hlavně na vycházkách)

Chůze k cíli až na vzdálenost 1 km. Procvičení běhů, skoků, házení, lezení a her, zejména smyslových. Bezpečnost na silnici, zvláště na křižovatkách. Poučení o chování v přírodě.

2. a 3. ročník

(3 hodiny týdně, 99 hodin za rok)

1. Základní gymnastika

Pořadová cvičení. »Pozor!« »Pohov!« »Třído, v řad (v dvojřad) — nastoupit!« Zástup, dvojstup bez požadavku na pořadové provedení. »Třído — rozchod!« »Vpravo (vlevo) — v bok!« »Pochodem v chod!« Rytmičkový pochod na místě i z místa jednotným krokem, zatím bez požadavku na zastavení pořadovým způsobem. Chůze se zpěvem a podle hudby.

Průpravná cvičení. Jako v 1. ročníku, s nácvikem základních poloh paží, klonů a otáčení trupu, stojů nožných a kročných při využívání cvičení v nízkých polohách a cvičení s přiměřeným náčiním. Nacvičit uvolněný hluboký předklon, sed zkřížmo a klek. Poskoky na místě i z místa.

Lidové tance. Přisuvný krok (ve $\frac{2}{4}$ taktu), cval, zatačky, poskočný krok v lidových tancích.

Akrobatická cvičení. Kotoul vpřed z místa a z chůze. Kotouly násobené, nejvýše tři.

Cvičení rovnováhy. Stojí na jedné noze na zemi i ve dvojicích, na lavičce, s pohyby a výdržemi paží a volné nohy. Chůze a obměny chůze (stranou, vzad) po mírně šikmé lavičce a po vodorovné kladince i s plněním snadných úkolů.

Zlézání. Podlézání, prolézání, překážky až 40 cm vysoké a přelézání překážek až 75 cm vysokých. Zlézání mírně šikmých ploch. Výstup a sestup po svislém žebříku a žebřině. Svis ležmo vpředu, vzadu, stranou. Změna hmatu ve svisu bez obratu. Střídat vis stojmo a dřepmo i s pohyby nohou. Střídat shyb stojmo se shybem o skrčených nohou. Smíšené podpory na lavičce.

2. Hry

Honička i s několika honiči. Hry s přeběhy větších skupin (např. černý Petr, červení a bílí, na ponůčku, na rybáře s malou

sítí). Štafety s různými úkony, s přenášením, pokládáním, sbíráním předmětů i s překonáváním překážek. Hry s drobnými přetahy a přetlaky (např. přetahy přes mez), s úpoly (např. na hada, na jestřába). Míčové hry s výcvikem v chytání a házení (např. zaháňená, honěná za míčem v kruhu, míčová válka).

3. Základy sportovní přípravy

Rychlý běh až na vzdálenost 30 m. Běh s drobnými úkoly i přes nízké překážky na vzdálenost až 25 m ve hrách. Podběhy dlouhého kroužícího švihadla. Běh střídaný chůzí (20 kroků klusu, 30 kroků chůze) na vzdálenost až 200 m.

Výskok na předmět až 45 cm vysoký z přímého rozběhu. Skok daleký z místa. Skok daleký z rozběhu s doskokem na obě nohy. Seskok z předmětu až 70 cm vysokého. Přeskoky krátkého kroužícího švihadla snožmo i jedno nož s meziskokem i bez něho na místě (až 15 přeskoků), přeskoky dlouhého kroužícího švihadla.

Hod míčkem nebo jiným přiměřeným předmětem vrchním obloukem pravou i levou rukou na vzdálenost, přes vyšší překážky, na svislý i vodorovný terč z místa i z chůze. Házení a chytání míčku jednotlivcem (jednoduché školky) i ve dvojicích.

Průpravné hry pro splývání, dýchání, orientaci pod vodou ve vodě po pás hluboké.

Chůze, výstup, sjíždění a změna směru na lyžích odšlapováním.

Jízda na bruslích. Poučení o nebezpečí prolomení ledu.

Sjezd na saních se změnou směru a s brzděním.

4. Základy turistiky (hlavně na vycházkách)

Chůze k cíli až na vzdálenost 2 km. Procvičení běhu střídaného chůzí, běhu, skoků, házení a her, zvláště plížení, schovávání a her pro výcvik smykového vnímání. Nejdůležitější silniční, železniční a turistické značky. Chůze podle značek. Odhad denní doby podle slunce.

4. a 5. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

1. Základní gymnastika

Pořadová cvičení. Nástupy v čelné a bočné tvary. Vyrovnání a zákryt. Hlášení žáků. »Čelem — vzad!« »Zastavit — stát!« Zatáčení z místa i za pochodu v zástupu až trojstupu. Za pochodu »Pohov!« »Pozor!« »Volno!«. Chůze se zpěvem a podle hudby.

Průpravná cvičení. Jako v 3. ročníku, s požadavkem na prohloubené dýchání, na větší přesnost a fyzické zatížení. Krátké sestavy

až osmidobé. Učit vzpřímenému postoji, správnému postavení a správným polohám, nacvičit dřep a prohnutý předklon. Procvičit změny postojů a poloh bez pomoci paží (klek, sed, leh a vztyk). Při cvičení hojně využívat náčiní, hlavně míčků, míčů, švihadel a krátkých tyčí. Posilovací a vyrovnávací cvičení na lavičkách a žebřinách.

Lidové tance. Přeměnný krok, řezankový krok, chůze a přísuný krok ve $\frac{3}{4}$ taktu v lidových tancích.

Akrobatická cvičení. Kotoul vpřed z rozběhu a s výskokem. Kotoul vzad do vzporu klečmo.

Cvičení rovnováhy. Stojte na jedné noze na vyšších plochách s pohyby a výdržemi paží a volné nohy. Obměny chůze s obraty, s vyhýbáním a podlézáním i po zvýšené lavičce. Chůze s přeskoky po zvýšených i po šikmých lavičkách. Chůze po zvýšené kladince, kladině i s plněním drobných úkolů.

Zlézání. Zlézání překážek až 90 cm vysokých. Výstup a sestup po svislém i šikmém žebříku. Visy závěsem. Přetáčení ve svisu. Ručkování ve visu ležmo, stojmo i ve visu prostém. Šplh s přirazem do výše 3 m bez požadavku na rychlost. Náskoky do podporu ležmo na bříše na náradí po pás vysokém, přetáčení, seskoky vzad.

2. Hry

Složitější honičky, honičky menších skupin. Hry s přeběhy větších skupin (např. na rybáře s velkou sítí, vyzývaná, zajímaná). Obtížnější štafety, také člunkové, s připojenými úkoly, s přihrávaním míče, s přenášením předmětů i z různých postojů a poloh. Úpolové hry s přetahy a přetlaky (např. obrana ostrovů, vytlačovaná z kruhu, kdo je silnější, kohoutí zápas, indiánský tanec). Hry se zasahováním (např. na hradního, na jelena), s výcvikem v chytání (např. školky, přiřazovaná), s výcvikem v odbíjení lehkého míče oběma rukama vrchem. Průpravné a zjednodušené sportovní hry (např. přehazovaná, vybíjená, jednoduchá házená, zjednodušený pasák).

3. Základy sportovní přípravy

Rychlý běh na vzdálenost 40 až 50 m z různých postojů a poloh i závodivě. Běh s drobnými úkoly i přes nízké překážky na vzdálenost až 30 m. Běh střídaný chůzí (25 kroků klusu, 25 kroků chůze) až na vzdálenost 300 m.

Výskok na předmět až 60 cm vysoký z přímého rozběhu. Skok daleký z rozběhu i na výkon. Skok vysoký skrčmo z přímého rozběhu i na výkon.

Přeskoky krátkého kroužícího švihadla vpřed a vzad na místě (až 25 přeskoků) i v běhu. Jednoduché sestavy základních přeskoků přes krátké kroužící švihadlo i ve dvojici. Výskoky a přeskoky dohmatem na různé předměty a náradí (zábradlí, kladina, bedna, koza apod.).

Hod míčkem na svislý i vodorovný cíl, hod na dálku z různých poloh a z rozběhu i na výkon. Házení a chytání míčku střídavě pravou a levou rukou i v pohybu (školky). Přihrávky míčem i v pohybu. Házení plným míčem nebo jiným přiměřeným předmětem ve váze až 1½ kg oběma rukama z místa na vzdálenost. Házení pruty na dálku i přes překážku.

Příprava k plaveckému výcviku ve vodě po pás hluboké: splývání, dýchání, orientace pod vodou, skoky do vody po nohách, hry ve vodě.

Chůze, výstup, sjíždění, změny směru na lyžích; krátký běh na lyžích z mírného svahu a na rovině. Poučení o ošetřování lyží.

Jízda na bruslích vpřed.

Na saních sjezd přímý a šikmý se zatáčením a s brzděním.

4. Z á k l a d y t u r i s t i k y (hlavně na vycházkách)

Chůze k cíli vzdálenému až 3 km, odpočinek v přírodě. Procvičení běhu střídaného chůzí, běhu, skoků, házení a her zvláště smyslových.

Orientace v okolí. Určování světových stran a směru pochodu pomocí kompasu a přírodních úkazů. Odhadování vzdáleností do 300 m. Postavení stanu na vhodném místě, výběr místa pro ohniště a jeho zrušení. Vaření čaje na polním ohništi. Ošetření odřenin a přiložení jednoduchého obvazu.

ZVLÁŠTNÍ TĚLESNÁ VÝCHOVA

Zvláštní tělesná výchova je formou povinné školní tělesné výchovy pro žáky zařazené lékařem do III. zdravotní skupiny (podle směrnic ministerstva zdravotnictví a SVTVS o zdravotní péči v tělesné výchově z r. 1952 — Věstník MŠK 1953, str. 95 až 98). Do této skupiny patří žactvo se značnými odchylkami tělesného vývoje, tělesné stavby a zdravotního stavu, trvalými nebo dočasnými, které nejsou překážkou normálnímu vyučování nebo práci, ale vylučují určitá cvičení a činnosti, které způsobují zvýšenou tělesnou námahu. Jde o oslabení ortopedická, interní a o oslabení nervového systému, popřípadě i jiná. Zvláštní výchova je určena pro žáky všech ročníků škol I. a II. cyklu.

Zvláštní tělesná výchova poskytuje tělesně oslabeným žákům tělesnou výchovu v rozsahu, jaký odpovídá jejich schopnostem a zdravotnímu stavu. Sleduje se tím zlepšení jejich zdravotního stavu, tělesné zdatnosti, celkové odolnosti a zejména funkční zdatnosti oslabených orgánů. Žáci, kteří chodí do oddělení zvláštní tělesné výchovy, účastní se v mezích možnosti (podle druhu oslabení) i ostatních forem tělesné výchovy.

Výchovné, zdravotní a vzdělávací úkoly, stanovené pro školní a mimoškolní (mimopracovní) tělesnou výchovu žáků téhož věku, platí v hlavních rysech i pro žáky zařazené do zvláštní tělesné výchovy, a to úkoly zdravotní ve zvýšené míře, úkoly výchovné a úkoly vzdělávací přiměřené oslabenému tělesnému stavu žáků a se speciálním zaměřením podle druhu oslabení. Zvláště se požaduje vést oslabené žáky k uvědomělému cvičení, sebeovládání a kázní, aby výsledky vyrovnávání pohybových nedostatků a vad byly trvalé. Ve zvláštní tělesné výchově je třeba ve zvýšené míře pěstovat radost z pohybu, sebedůvěru a zájem o cvičení, navykat žáky soustavně provádět vyrovnávací cvičení a vést je k hygienickému režimu jejich práce a odpočinku. Tím se odstraňují nebo zmírňují pohybové nedostatky a vady, pro něž byl žák zařazen do III. zdravotní skupiny.

Obsahem zvláštní tělesné výchovy jsou znalosti, dovednosti a návyky, které žáci získávají vhodně volenými i speciálně uzpůsobenými cvičeními z gymnastiky, her a turistiky, starší žáci též z vhodných druhů sportovní přípravy.

Při výběru učiva přihlíží učitel k druhu a velikosti oslabení jednotlivých žáků a používá takových metod, pomocí nichž plní obecné úkoly tělesné výchovy i specifické úkoly zvláštní tělesné výchovy. Sleduje harmonické rozvíjení celé žakovy osobnosti, a proto ke každému přistupuje s bedlivým zřetelem k jeho fyzickému i psychickému zvláštnostem. U mladších žáků používá hlavně metody napodobení, metody herní, metody úkolové, u žáků středního a staršího věku převážně metody pohybového úkolu a metody dávkování.

Hlavní formou zvláštní tělesné výchovy je vyučovací hodina. Její skladba se liší od skladby normální vyučovací hodiny tělesné výchovy. Má část úvodní, část nácvikovou, do níž se zařazuje učivo vyrovnávací, část kondiční s učivem převážně základním a část závěrečnou. Její průběh přizpůsobuje učitel pružně zvláštností oslabení i momentálnímu fyzickému a psychickému stavu žáků.

Další a velmi účinnou organizační formou pro některá oslabení, zvláště ortopedická a interní, je speciálně upravený plavecký výcvik, lyžařský výcvik a prázdninový tábor. Využívá rovněž některé druhy turistiky. Program těchto nových forem musí být připraven a prováděn za stálé součinnosti lékaře.

Nezbytnou formou zvláštní tělesné výchovy je individuální cvičení. Skládá se ze souboru osvojených cviků, které žáci mohou vykonávat bez vedení učitele doma. Mimořádnou pozornost nutno věnovat tomu, aby se tělesná cvičení stala neoddelitelnou součástí životospřávy oslabených žáků.

Zvláštní tělesná výchova se klasifikuje se zřetelem k oslabení žáků. Na vysvědčení se uvede poznámka, že v tom období navštěvovali zvláštní tělesnou výchovu.

I. OSLABENÍ ORTOPEDICKÁ

1. Odstávající lopatky, kulatá záda a lehčí deformity hrudníku (vpáčený hrudník)

a) Vyrovnávací učivo:

Vybraná průpravná cvičení ve vhodných a metodicky uspořádaných výchozích polohách, která v podstatě protahují svaly prsní, posilují svaly mezilopatkové a vzpřimovače páteře a vyrovnávají

nerovnosti svalového napětí těchto svalů proti svalům přední strany trupu, zejména břišním.

Cvičení rovnováhy, nošení lehkých předmětů (zejména na hlavě), vhodné hry.

Nácvik hrudního dýchání. Nácvik vědomého uvolňování svalů (relaxace).

Cvičení uvědoměle vzpřímeného držení těla, cvičení pro uvolnění svalstva hrudníku. Poučení o zásadách správného držení těla.

b) Rozvíjející učivo:

Učivo osnov tělesné výchovy pro příslušný věkový stupeň s vyloučením nevhodných cvičení.

Ze základní gymnastiky pořadová cvičení, některé lidové tance, vybraná cvičení akrobatická, vybraná a přizpůsobená cvičení rovnováhy, vhodné formy zlézání, jednoduché formy běhu, skoků a házení.

Vybrané hry, popřípadě s časovým omezením.

Základy turistiky a dalších činností v přírodě s omezením nevhodných cvičení; lyžování a bruslení se zřetelem k plochým nohám.

V 6. ročníku a ve vyšších ročnících také vybraná a přizpůsobená cvičení ze sportovní přípravy a turistiky.

Nevhodná cvičení [ad a) i b)] jsou zejména cvičení podporová (prosté podpory), výdrže ve visech, zvláště prostých, dlouhodobé houpání a komíhání a další cvičení podporující zvětšování kulatých zad, jako jsou opakované kotouly, ohnuté předklony (s výdrží), skoky do hloubky apod.

2. Kulatá záda se zvýšenou sedlovitostí bederní

a) Vyrovnávací učivo:

Vybraná cvičení prostná (syntetické pohyby) ve vhodných a metodicky uspořádaných výchozích polohách, cvičení s náčiním (s tyčemi, švihadly, míčky, plnými míči aj.), cvičení jednotlivců i dvojic a cvičení na lavičkách, kladinách, žebřinách a na průlezkách, která současně protahují svaly prsní, posilují svaly mezi lopatkové a vzpřimovače páteře, protahují zkrácené svaly v oblasti beder, posilují svaly břišní a hýžďové a zároveň také vyrovnávají nerovnosti svalového napětí těchto svalů proti svalům přední strany trupu, zejména břišním.

Přirozené pohyby, lezení, plazení, plížení.

Cvičení rovnováhy, nošení lehkých předmětů, zejména na hlavě. Návčik správného dýchání, výcvik vědomého uvolňování svalů (relaxace).

Cvičení uvědoměle vzpřímeného držení těla.

Poučení o zásadách správného držení těla.

Důsledně je třeba uplatňovat požadavek současné kompenzace.

b) **Rozvíjející učivo:**

Jako u předchozí skupiny oslabení (I. 1a).

Nevhodná cvičení [ad a) i b)]:

Cvičení nevhodná pro kulatá záda [viz I 1] a dále cvičení podporující zvětšení bederní lordózy, jako jsou například hluboké záklony v bedrech, bederní průhyby, zvedání těžkých předmětů, opakované skoky, zejména na tvrdou podložku. Pádování na turistických plavidlech, turistické pochody se zatížením.

3. Plochá záda

a) **Vyrovnávací učivo:**

Vybraná průpravná cvičení ve vhodných a metodicky uspořádaných výchozích polohách, která v podstatě posilují svaly oblasti krční a bederní a uvolňují svalstvo v oblasti hrudní a pletence ramenního, a tak pomáhají vytvářet fyziologická zakřivení v oblasti krku, hrudi a beder. Cvičení rovnováhy, nošení lehkých předmětů, zejména na hlavě. Návčik správného dýchání, výcvik relaxace.

Cvičení uvědoměle vzpřímeného držení těla.

Poučení o zásadách správného držení těla.

b) **Rozvíjející učivo:**

Jako u kulatých zad (I. 1b).

Plavání, zvláště kraul, pádování, mírná turistika na kole.

Nevhodná cvičení [ad a) i b)]:

Cvičení, která vyhlazují krční a bederní lordózu a hrudní kyfózu, cvičení, která nepříznivě působí zejména na svaly krční a bederní, jako jsou výdržová cvičení (např. ve visech), cvičení toporná (předklony), hrudní průhyby, přílišné průhyby bederní, nárazovité pohyby, jako jsou tvrdé doskoky, kotouly apod.

4. Skoliotická držení (sklon k bočitosti páteře)

a) **Vyrovnávací učivo:**

Jako u kulatých zad (I. 1a). Také cvičení na lavičkách, žebřících, průlezkách, na kladině, která v podstatě posilují symetricky

svalstvo trupu včetně obou pletenců. Cvičení rovnováhy, nošení lehkých předmětů, zejména na hlavě. Návčik správného dýchání, podle potřeb i jednostranného, výcvik relaxace.

Poučení o zásadách správného držení těla.

b) **Rozvíjející učivo:**

Jako u kulatých zad (I. 1b). Také vhodná dechová cvičení ve formě hry, plavání, zejména kraulu.

Nevhodná cvičení:

Všechna namáhavá cvičení, která přetěžují oslabené svalstvo, zejména výdržová, toporná, nepřiměřené průhyby, nárazovité pohyby, zejména doskoky, kotouly apod. Turistické pochody se zatížením.

5. Dorzolumbální kyfóza

a) **Vyrovňovací učivo:**

Vybraná průpravná cvičení ve vhodných a metodicky uspořádaných polohách zaměřená zejména na bederní část páteře (směr působení opačný než u zvýšené bederní lordózy), posilující zejména bederní svalstvo a v souvislosti se svalstvem břišním protahující zkrácené svaly hýžďové a svalstvo zadní strany stehna.

Přirozené pohyby, lezení, plížení.

Cvičení rovnováhy, zvedání, nošení přiměřených předmětů (plných míčů apod.).

Návčik správného dýchání, výcvik relaxace.

Cvičení uvědoměle přímého držení těla.

Poučení o zásadách správného držení těla.

b) **Rozvíjející učivo:**

Jako u kulatých zad (I. 1b).

Nevhodná cvičení:

Ohnuté a toporné předklony, kolébka na zádech, cvičení podporová, skoky do výšky, kotouly napřed i nazad, hrudní průhyby, dlouhodobé visy prosté, skok hluboký, nošení těžkých předmětů, zdvihání a nošení břemen, přetahy a přetlaky.

6. Ploché nohy a vbočená kolena

a) **Vyrovňovací učivo:**

Vybraná průpravná cvičení ve vhodných a metodicky uspořádaných výchozích polohách, také s použitím drobných předmětů (stuhy, kuličky apod.) a cvičení, která zesilují ochablé a protahují zkrácené svalstvo nohy i chodidla, aby se vytvořila a udržela

správná klenba nohy a aby osa stehna svírala s osou bérce příslušný úhel.

Cvičení rovnováhy.

Cvičení tonizující svaly nohou, zvláště chodidla (dráždicí podložka, hrubý písek, tráva, strniště apod.). Drobné hry na nerovné podložce, popřípadě bosky.

Cvičení uvědoměle správného držení těla a kladení nohou při chůzi, běžích, skocích apod.

Jízda na kole (přiměřeně).

Nácvik vědomého uvolňování svalstva, zvláště nohou.

Poučení o zásadách péče o nohy.

b) Rozvíjející učivo:

Vybrané učivo osnov tělesné výchovy ze základní gymnastiky, zaměřené na zlepšení a udržení příčné i podélné klenby nohy, na posílení svalstva nohy a na zlepšení a udržení fyziologického úhlu mezi stehnem a bérce. Vybraná cvičení akrobatická, při nichž jsou vhodně zatíženy svaly nohou.

Cvičení rovnováhy.

Pořadová cvičení.

Vybrané a přizpůsobené lidové tance.

Přiměřený běh se zřetelem k stavu nohou.

Vybrané hry s časovým a prostorovým omezením.

V 6. až 9. ročníku a na II. cyklu také cvičení ze sportovní přípravy, jako šplh (příraz oporem o chodidla), cvičení na žebřících a lavičkách, kladinách aj.

Plavání (zejména kraul) a další jako u kulatých zad (I. 1b) s potřebným omezením v pěší turistice.

Nevhodná cvičení:

Nepřiměřeně dlouhá chůze, zvláště se zatížením, klus, běh, dlouhodobé stání, dlouhodobé poskoky (na špičkách), široké stoje rozkročné, skok do dálky, do výšky a zvláště do hloubky, časté podupy v lidových tancích, baletní polohy nohou, dlouhodobé bruslení a lyžování v nevhodné obuvi.

II. OSLABENÍ INTERNÍ

A. Oslabení dýchacího (respiračního) aparátu

1. Třetí mandle a jiné stavy horních cest dýchacích (adenoidní vegetace)

a) Vyrovnávací učivo:

Nácvik správného dýchání. Základní dechová gymnastika zaměřená k uvolnění horních cest dýchacích, výcvik dýchání nosem.

Speciální dechová gymnastika zaměřená na dýchání horní hrudní s úsilím o prohloubené dýchání, důraz na vdech.

Lokalizované dýchání oboustranné horní hrudní, postranní i předozadní.

Vybraná průpravná cvičení zaměřená na zvýšení pohyblivosti hrudníku, páteře, pletence ramenního, cvičení zaměřená na posilování svalů zádových, mezilopatkových a břišních a cviky na protahování svalů prsních. Cvičení na lavičkách, žebřinách, průlezkách.

Nácvik správného dýchacího rytmu při cvičení s náčiním, na náradí k dosažení správné koordinace pohybu s dýcháním, dále nácvik dýchacího rytmu v přirozených pohybech, v chůzi, v kľusu, běhu, poskocích.

Nácvik správného posturálního stereotypu, dechová cvičení formou hry.

b) Rozvíjející učivo:

Vybrané učivo osnov tělesné výchovy ze *základní gymnastiky* s vyloučením nevhodných cvičení a s důrazem na správné dýchání, jako cvičení pořadová, vhodné lidové tance, vybraná cvičení akrobatická, cvičení rovnováhy, zlézání, běhy se sníženými požadavky, ve skocích a hodech jen nácvik techniky.

Vybrané hry, hlavně míčové, s časovým omezením.

Základy *turistiky a dalších činností v přírodě*, se základy plaveckého výcviku, především jako prostředků k otužování, zejména ve 4. a 5. ročníku, vybraná a přizpůsobená cvičení ze *sportovní přípravy*.

Plavecký výcvik bez skoků do vody, turistika.

Nevhodná cvičení:

Rychlé cviky, při kterých je delší dobu zadržován dech, rychlé i vytrvalé běhy, složitější sestavy na náradí, výdrže ve visech, podpory, vzpírání těžkých břemen (při kterých dochází také k fixaci hrudníku), přetlaky a přetahy.

2. Opakované záněty průdušek (bronchitidy) a rozšíření průdušek (bronchiektazie)

a) Vyrovnávací učivo:

Výcvik vlastních dechových svalů: bránice a mezižebních svalů. Nácvik lokalizovaného dýchání hrudního ve všech polohách

všemi směry a nácvik bráničního dýchání s uvědomělým stahem břišních svalů při výdechu, nejdříve staticky, později dynamicky.

Průpravná cvičení, zaměřená k uvolnění a zhybnění hrudníku vstoje, vsedě, klony, otáčení, cviky švihové, cvičení s náčiním, na lavičkách, žebřinách. Při chabém držení cviky na posílení svalů mezilopatkových, zádočných a břišních. Nácvik správného dýchání v chůzi, v mírném klusu, v poskocích.

Nácvik správného dýchání s náčiním a na nářadí, dosažení správné koordinace pohybů s dýcháním. Dechová cvičení ve formě hry.

U rozšíření průdušek zvláště nácvik vykašlávání v určených polohách pro domácí cvičení.

b) Rozvíjející učivo:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

Nevhodná cvičení:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

3. Opakované katary průdušek se záduchou (astmatické bronchitidy a astmabronchie)

a) Vyrovnávací učivo:

Základní dechová gymnastika, cvičení přirozeného rytmického dýchání při jednoduchých pohybech s důrazem na výdech. Nácvik bráničního dýchání ve všech výchozích polohách, statické a dynamické, nácvik lokalizovaného dýchání dolního postranního hrudního.

Vybraná cvičení prostná k uvolnění zvýšeného napětí svalů hrudníku, pletence ramenního a šíjových svalů, švihové pohyby, kývavé pohyby, nácvik relaxace místní i celkové. Cviky pro celkové uvolnění páteře, cviky proti kulatým zádom, nácvik správného posturálního stereotypu.

Nácvik dýchacího rytmu v přirozených pohybech k dosažení správné koordinace s dechem jako u předešlých skupin.

b) Rozvíjející učivo:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

Nevhodná cvičení:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

4. Stavy po zánětech plic (pneumoniích) a při zánětech pohrudnice (pleuropneumoniích)

a) Vyrovnávací učivo:

Soustavná a stupňovaná základní dechová gymnastika při jednoduchých i složitějších pohybech. Návčík symetrického dýchání pomocí cvičení lokalizovaného dýchání. Cvičení ke zvýšení pohyblivosti hrudníku ve všech výchozích polohách. Při jednostranném oploštění hrudníku jednostranné dýchání, zejména v lehu, na boku a návčík dýchání bráničního.

Cvičení na lavičkách, žebřinách, průlezkách. Návčík stupňovaného dýchacího rytmu v přirozených pohybech, v chůzi, klusu, poskocích. Návčík správného dýchání při aplikovaných cvičeních na nářadí. Návčík správného posturálního stereotypu. Dechová cvičení formou hry.

b) Rozvíjející učivo:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

Nevhodná cvičení:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

5. Stavy po hnisavých onemocněních plicních a po hrudních operacích

a) Vyrovnávací učivo:

Jednostranné dýchání v různých výchozích polohách, statické i dynamické, lokalizované dýchání jednostranné, prohloubené dýchání brániční. Cvičení k celkovému vzpružení a uvolnění hrudníku a páteře. Cvičení proti skoliotickému držení, tj. cvičení pro posílení svalů zádoových, mezilopatkových, břišních, pánevních.

Návčík dýchacího rytmu při vybraných cvičeních prostných, s náčiním i na nářadí jako v předchozích skupinách. Různá dechová cvičení formou hry se zaměřením ke zvýšení ventilace plic a vitální kapacity.

b) Rozvíjející učivo:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

Nevhodná cvičení:

Jako u adenoidních vegetací (II. A 1b).

B) Oslabení po poruchách oběhového (kardiovaskulárního) aparátu

a) Vyrovnávací učivo:

Jednoduché pohyby spojené se správnou koordinací dechu. Průpravná cvičení pro celé tělo zvláště pro dolní končetiny. Cviky napětí a uvolnění menších i větších svalových skupin a celkový výcvik relaxace. Stupňování cviků tahem i proti mírnému odporu. Návčik rytmického prohloubeného dýchání i speciální návčik bráničního a dolního hrudního dýchání, návčik správného posturálního stereotypu. Návčik správného dýchání při chůzi, klusu, stoupání do schodů, při namáhavé chůzi v terénu, při cvičení s náčiním, cvičení na nářadí.

b) Rozvíjející učivo:

Podobně jako u oslabení respiračního aparátu se zřetelem k stupni zatížení. Opět jako u respiračních oslabení s určitým omezením v turistice (chůze v nepřilíš zvlněném terénu), plavání spíš jako prostředek k otužování, bruslení a lyžování omezeně.

Nevhodná cvičení:

Přilíš prudké změny poloh z lehu do stoje a naopak, prudké předklony a cvičení akrobatická, běhy rychlé i běhy vytrvalostní na výkon, zvedání, nošení atd.

C) Oslabení následkem otýlosti (obezity)

a) Vyrovnávací učivo:

Důkladné procvičení břišních svalů statické i dynamické, spojené s bráničním dýcháním. Zpevňování svalů podpůrného aparátu, svalů klenby nohy, svalů lýtkových i stehenních. Různé druhy chůze, překračování, prostná cvičení k procvičování celého těla, zpočátku v nižších polohách a v širší bázi. Pohyby přesné, pomalé, spíše tahem, později výcvik na sílu i rychlost. Vybraná cvičení na žebřinách, lavičkách, speciální cviky zaměřené na vadné držení, cvičení na zpevnění pletence ramenního a paží. Těžší a namáhavější cviky se správnou koordinací dechu s pohybem. Správný návčik dýchání hrudního i bráničního, odděleně i celkově. Cvičení pro vytváření správného posturálního stereotypu.

b) Rozvíjející učivo:

Vybrané učivo osnov tělesné výchovy s vyloučením nevhodných cvičení. Postupně zvyšovat rychlost i techniku vybraných cvičení. Cviky na nářadí zpočátku omezeně, s dopomocí, teprve později samostatně, až zpevní svalstvo paží a pletence ramenní.

Hry ve vodě, potápění, dlouhodobý pobyt ve vodě, technický nácvik všech plaveckých stylů, veslování. Turistika ve zvláštěm terénu i s přiměřeným zatížením, bruslení, lyžování.

Nevhodná cvičení:

Vytrvalostní běhy, skoky, dlouhodobé visy, podpory.

III. OSLABENÍ NÁSLEDKEM NERVOVÝCH PORUCH

Lehké formy chabých a křečových obrn a podobné stavy.

a) Vyrovnávací učivo:

U obrn chabých opatrné cvičení síly, rytmické pohyby spíše tahem až výdrž. Místo relaxace aktivní odpočinek. U obrn spastických pohyby rychlejší, pak zpomalené (přesně vykonaný pohyb v určeném směru i dráze pohybu). Pohyby zpočátku velmi jednoduché (důležitý cvik). Uvolňování — relaxace místní i celkové. Cvičení koordinace. Cvičení chůze, překračování, lezení po čtyřech, lezení po nářadí, rytmická chůze v průpletech. Nácvik rytmu na počítání a s hudbou. Cviky proti chabému držení, procvičení dechových svalů, nácvik dechové gymnastiky, základní i speciální, prostná cvičení, s náčiním, např. s tyčemi, cvičení na lavičkách a žebřinách.

b) Rozvíjející učivo:

Jako u poruch oběhového aparátu (II. B b).

Ze zimních sportů jen sáňkování a lyžování (opatrně).

Nevhodná cvičení:

Prudké pohyby, prudké změny poloh, cviky obratnosti omezeně. Běhy vytrvalostní, krátké běhy jen s menší změnou, skoky a poskoky opatrně, zvedání a nošení těžkých břemen (substituce svalů), cviky na nářadí omezeně podle postižení, spíše jen jako dopomoc ke cvičení.

V Ý T V A R N Ā V Ý C H O V A

Úkolem výtvarné výchovy v 1. až 5. ročníku je probouzet a rozvíjet schopnosti výtvarného vyjadřování žáků a seznamovat je s výtvarným dílem; dát jim základní vědomosti, dovednosti a návyky nutné pro praktické ovládnutí základů kresby a malby i pro uvědomělejší chápání výtvarného projevu; rozvíjet tvořivé schopnosti dětí a pěstovat jejich estetické cítění a vkus.

Obě složky výtvarné výchovy — výtvarná práce žáků a výchova výtvarným dílem — jsou stejně významné pro harmonický rozvoj mládeže a je třeba rozvíjet je v organické jednotě.

Těžiště výtvarně výchovné a vyučovací práce je ve výtvarných činnostech žáků. Předním úkolem 1. až 5. ročníku je postupně ovládnout základy kresby a malby tak, aby vytvářely bezpečně předpoklady pro úspěšné plnění dalších úkolů předmětu v 6. až 8. ročníku i pro práci v jiných předmětech.

Výtvarné činnosti rozvíjejí smyslovou vnímavost žáků, třebí jejich schopnost uvědomělého pozorování, pomáhají formovat představy žáků o přírodě a společnosti. Při kreslení a malování rozvíjí se tvarová, barevná i prostorová představivost a paměť žáků, jejich city a vůle.

Výtvarné činnosti přispívají k vytváření základních pracovních návyků; žáci jsou vedeni k uvědomělému poměru k práci, k pracovní kázní, odpovědnosti a hospodárnosti.

Mravní a ideově uvědomělý vztah žáků k společenské skutečnosti formuje se zvláště při tematických pracích žáků. Důležité jsou náměty z pracovního prostředí a z výroby, které podněcují aktivní zájem žáků o výstavbu socialismu a komunismu v naší vlasti. Žáci jsou vedeni rovněž ke kolektivní práci i k práci společensky prospěšné (např. při výzdobě třídy, školy apod.).

Výchova výtvarným dílem, druhá složka výtvarné výchovy, uskutečňuje se především v besedách o umění; využívá se při nich emocionální síly výtvarného uměleckého díla k rozvoji poznání,

k oslavě uvědomělé práce, k výchově socialistického vlastenectví a internacionalismu, k boji za mír. Prožitek z uměleckého díla umožňuje žákům poznávat hlouběji krásu rodné země, krásu života a práce lidu, přispívá k výchově dětí pro socialistickou a komunistickou společnost.

Výtvarná výchova se neomezuje jen na výtvarnou práci žáků a na výchovu uměleckým dílem, ale váže se těsně k životu, ovlivňuje životní styl žáků, jejich oblékání, jejich vztah k věcem, úpravu jejich životního prostředí apod. Také na vycházkách se žáci vedou k chápání krásy krajiny zušlechtěné lidskou prací.

Učivo výtvarné výchovy se organizuje v pracovních okruzích. Jsou to okruhy:

- a) okruh kreslení podle názoru a z představy,
- b) tematické kreslení,
- c) dekorativní práce,
- d) besedy o umění.

Kreslení podle názoru a z představy má těžiště výcviku v realistické kresbě a malbě podle názoru, založené na uvědomělém pozorování skutečnosti a na rozboru pozorovaných jevů.

Systematicky se rozvíjejí pozorovací schopnosti žáků; žáci se učí analyzovat tvary, barvy i prostorové vztahy, cvičí se jejich dovednost v zobrazování skutečnosti, především v kresbě a malbě, v plošném, nárysovém zobrazování i v nejjednodušších úkolech prostorového zobrazování. Při kreslení podle názoru se sleduje nejen složka poznávací a technická, ale v jednotě s nimi i výchova estetického smyslu pro barvu i tvar a pro chápání krásy přírody a produktů lidské práce.

Při tematickém kreslení a malování vyjadřuje žák své představy o světě, svůj vztah k lidem a ke společnosti, která ho obklopuje a kterou poznává. Tematické kreslení pomáhá utvářet žákův citový a rozumový vztah k přírodní a společenské skutečnosti, rozvíjí jeho představivost, kombinační a tvořivé schopnosti.

V 1. až 5. ročníku se vychází především z citového vztahu k zobrazované skutečnosti. Přes počáteční ilustrační úkoly (ilustrace podle četby a vyprávění) vedou se žáci na základě jejich přímého prožitku k zobrazování scén ze života dětí a společnosti.

Učitel rozbírá námět a ukazuje postup a techniku práce. Lidská postava, která v námětových úkolech převládá, zobrazuje se ve výrazném jednoduchém pohybu, někdy také po předcházejícím pozorování modelu. Podporuje se též snaha žáků zobrazovat pros-

torově jednotliviny tematického celku. Přitom se žáci vedou k elementárnímu vyjádření prostoru.

V nižších ročnících je tematické kreslení a malování východiskem pro kreslení jednotlivých předmětů podle názoru.

Dekoratивní práce navazují na přirozenou dětskou zálibu v pohybovém, barevném i tvarovém rytmu. Tento smysl pro rytmus se rozvíjí a kultivuje při výtvarných činnostech žáků, které mají být radostnou příležitostí k tvořivé práci. Dekoratивní kreslení, malování a jiné činnosti systematicky vychovávají vkus dětí a rozvíjejí výtvarné dovednosti.

Při rozboru výrobků skutečných, např. textilií, i při výtvarné práci se seznamují děti prakticky s rytmickým řazením dekorativních prvků v pásu i ploše, se symetrií, barevnou harmonií a kompozicí. Vychází se z lidového umění i z ukázek současné užité tvorby (textil).

Besedy o umění v 3. až 5. ročníku vedou žáky k chápání výtvarného umění. Ve svém obsahu se zaměřuje práce s výtvarným dílem především na tvorbu současných ilustrátorů, která je po obsahové i formální stránce dětem tohoto věku nejbližší. Vedle toho se seznamují žáci s ukázkami malířské tvorby.

Besedy se včlenění do krátkých 20 až 30minutových celků; lze je někdy spojovat s vlastní výtvarnou prací žáků. Při besedách učitel pracuje metodami, které pomáhají aktivizovat žákovu pozornost. Přitom se využívá všech vhodných a dostupných pomůcek (nejen reprodukcí, ale i filmu a diafilmu, návštěvy výstav, galerií apod.). Vhodným výchovným prostředkem je kreslený a loutkový dětský film.

V 1. a 2. ročníku se žáci seznamují s výtvarnými uměleckými díly příležitostně při prohlížení a četbě ilustrovaných knih.

Každý z pracovních okruhů užívá specifických metod a postupů. Pracovní okruhy přitom navzájem souvisejí; při tvořivých činnostech dětí se vychází někdy z besed o umění, z užité tvorby apod.

Některé pracovní postupy se vážou na příslušné výtvarné techniky a materiály. Kromě základních kreslených a malířských technik předepsaných osnovami může učitel za příznivých podmínek zařadit občas i modelování (popř. i jiné výtvarné techniky) jako přípravu nebo oživení vyučovací hodiny. Těžiště práce je však v ovládnutí základů kresby a malby.

Při všech výtvarných pracích žáků se klade důraz na rozvoj tvořivých schopností, na radostnost práce, na citovou účast dětí při práci. Prvky tvořivé práce spočívají především v dovednosti

obměňovat úkoly a v samostatnější práci žáků. Učitel ve výtvarné výchově učivo nejen probírá, ale i procvičuje, vede k samostatnosti a k tvořivosti; souběžně se systematickým technickým výcvikem se tříbí vkus žáků, jejich smysl pro krásu v umění, ve společnosti, v přírodě i v denním životě.

Učivo v osnovách výtvarné výchovy je vymezeno rámcově. Pořadí učiva v osnovách neurčuje časový postup práce během roku. Učitel si vypracuje vlastní časové rozvržení učiva. Dbá při tom zásady soustavnosti a posloupnosti. Rozdělí učivo do tematických celků tak, aby se učivo jednotlivých pracovních okruhů účelně střídalo. Při plánování pamatuje na opakování a procvičování učiva, na jeho trvalé spojení a koordinuje je s učivem ostatních vyučovacích předmětů.

Učitel dbá na přiměřenost ve výběru námětů, v technice práce apod. Náměty jsou v osnovách uvedeny jako příklad, nejsou pro učitele závazné. Kromě požadavku názornosti, který je ve výtvarné výchově základní podmínkou úspěchu (práce podle modelu, názorné předvádění výtvarných technik a postupů učitelem), má ve výtvarné výchově zvláštní význam zásada uvědomělosti a aktivity vyučování.

Při vyučování uplatňuje učitel individuální přístup k žákům podle jejich schopností, klade přiměřené nároky na ovládnutí učiva, při opravách věnuje zvláštní pozornost žákům, u nichž je nebezpečí opoždování. Učitel věnuje pozornost i žákům zvláště výtvarně nadaným a pečuje o rozvoj jejich nadání v zájmovém kroužku apod.

Mimotřídní práce žáků při výzdobě školy, při úpravě nástěnek, při organizaci výstavek apod., i práce ve výtvarném kroužku navazuje na školní výtvarnou výchovu, prohlubuje ji a spojuje se životem.

Učitel soustavně dbá na dobrou jazykovou úroveň projevů žáků a svým výstižným, přesným a jazykově správným vyjadřováním je jim vzorem.

Počet hodin si učitel rozdělí na jednotlivé okruhy učiva.

V 3. ročníku věnuje asi třetinu času kreslení podle názoru a z představy, třetinu tematickému kreslení a zbývající třetinu dekorativní práci a besedám o umění. Ve 4. a 5. ročníku věnuje asi polovinu hodin za rok kreslení podle názoru a z představy, čtvrtinu tematickému kreslení a čtvrtinu dekorativní práci a besedám o umění.

1. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

V prvním ročníku se spojuje kreslení tematické s kreslením podle názoru a z představy.

Učitel těží ze široké námětové oblasti dětské ilustrační kresby a malby, soustřeďuje zájem dětí na náměty jim blízké, technicky přiměřené a vybírá náměty výchovně zaměřené. Přitom se záměrně zabývá i jednotlivinami tematického celku (postavy, domy, stromy apod.) a poukazuje na jejich tvarový základ.

Od prací tematických, v kterých převládá zřetel k námětu a obsahu, dospívá učitel k zobrazování jednotlivých věcí, kde se uplatňuje zřetel k pozorování, k elementárnímu rozboru tvaru a barevnosti předmětu. Sleduje přitom také výcvik v základních kreslířských a malířských dovednostech.

Smysl pro rytmus tvaru a barev si žáci tříbí při pracích dekorativních. Žáci sestavují, kreslí a malují dekorativní pásy, složené z téhož tvarového prvku, z kratších čar téhož směru (svislých, vodorovných, šikmých) nebo stejných plošných obrazců (kruh, trojúhelník, čtverec). Přitom si žáci ujasňují elementární tvarové představy.

Probouzení zájmu žáků o ilustrace dětských knih prohlázením ilustrací a rozhovory o nich.

Příklady námětů

Náměty ze života dětí. Hry. Příroda a lidská práce v různých ročních obdobích (senoseč, práce na zahradě, na polích); práce na stavbě, dopravní prostředky; slavné dny; dojmy z divadla atd.

Dům, plot, lešení; klády, prkna, žebřík; koláče, cukroví apod. Stromy, ovoce, květiny, listy trav a stromů.

Různé variace zdobného lemu a pásového ornamentu.

Materiál a technika

Kresba měkkým grafickým materiálem (voskový pastel, popř. mastný pastel nebo barevné tužky progresso), malba polokrycími vodovými barvami. Plochý, popř. oblý štětínový štětec. Tónový a bílý papír. V tematickém kreslení možno použít též temperových barev.

2. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

V druhém ročníku se spojuje kreslení tematické s kreslením podle názoru a z představy. Učitel rozvíjí pozorovací schopnosti žáků; postupně je odvádí od kreslení převážně z představy k objektivnějšímu zobrazování skutečnosti.

V tematických pracích vychází ze zážitků dětí, vede je k vyjádření pohybu postav, jejich rozmístění v prostoru, a tím je odvádí od mechanického řazení na základní linku. Dbá proporčního vztahu zobrazovaných předmětů, postav a jejich částí. Sleduje další technický rozvoj žáků.

Při zobrazování předmětů vede žáky k postihování tvaru předmětu, jeho základních proporcí, charakteristických znaků a barevnosti. Od celkové formy vyjádřené barevnou siluetou postupuje k obrysové kresbě.

V dekorativních pracích kreslí a malují žáci jednoduché ozdobné pásy sestavené řazením kratších přímých čar různého směru nebo střídáním plošných obrazců. Rozvíjení citu pro barvy a jejich kombinaci (dvě barvy).

Probouzení zájmu žáků o ilustraci dětských knih prohlížením ilustrací a rozhovory o nich.

Příklady námětů

Podobně jako v prvním ročníku náměty ze života obce, práce v JZD apod.

Věci jednoduchých pravidelných tvarů, převážně plošné povahy (hračky, nástroje, trojúhelníkové vlaječky, okno s květinami, koláče apod.).

Přírodniny jednoduchých tvarů (traviny, listy vrby, lípy apod.) — květiny.

Koberce z barevných pruhů, kostkovaná textilie, dekorativní pás jako lemovka šátku.

Materiál a technika

Kresba měkkým grafickým materiálem (voskový pastel, popř. mastný pastel nebo barevné tužky progresso), malba polokrycími vodovými barvami. Plochý, popř. oblý štětinový štětec. Tónový a bílý papír. V tematickém kreslení možno použít též temperových barev.

3. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodiny za rok)

1. Kreslení podle názoru a z představy

Při pozorování a rozboru předmětu učít žáky hledat podstatné znaky předmětu v jeho tvaru, proporcích i barevnosti. Od obrysu vést žáky dále k vyjádření vnitřního členění předmětu. Učít odhadovat a nanášet stejné vzdálenosti, dělit úsečku odhadem na polovinu a třetinu; kontrolovat správnost odhadu proužkem papíru. Seznámit žáky s osovou souměrností a s jejím užitím při kresbě.

Vést k správnému postupu při zobrazování; od rozboru předmětu k umístění kresby na papíře, k správnému rozvrhu kresby. Dbát na plynulost kresby tužkou se zřetelem ke kvalitě čáry (slabá, silná). Učít žáky práci přímo štětcem a pokládání menších ploch barvou.

Příklady námětů

Přírodniny členitějšího tvaru, listy, zelenina, větvičky; strom jehličnatý, listnatý; květiny, motýli apod.

Štítý domů s okny; lomenice, okna, jejich členění apod.

2. Tematické kreslení

Při zobrazování jednoduchých výjevů vést žáky k správnějšímu vyjádření proporčních, prostorových i barevných vztahů, využívat popředí a pozadí. Upevňovat dovednosti v kresbě grafickým materiálem a v malbě vodovými barvami.

Příklady námětů

Podobně jako v nižších třídách. Také ilustrace pohádky nebo jiného přečteného textu, dojmy z divadla, filmu apod.

3. Dekorativní práce

Dále rozvíjet cit pro tvarový a barevný rytmus. Poučení na předmětech lidového umění i současné užité tvorby. Rytmičky řadit dva různé tvarové prvky v pásu i ploše ve dvou barvách, popř. využívat i barvy podkladu.

Příklady námětů

Textilní vzorky, vzorovaný papír apod.

Materiál a technika

Kresba měkkým grafickým materiálem (měkká tužka, barevný materiál, např. suchý pastel), vodové barvy, oblý vlasový a plochý štětec. Tónový a bílý papír. Možno použít temperových barev.

4. Besedy o umění

Seznámení žáků s vybranými ilustračními díly M. Alše, J. Lady, K. Svolinského a L. Fully, popř. s díly některých dalších významných ilustrátorů dětských knih.

4. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

1. Kreslení podle názoru a z představy

Položit základy zobrazování podle modelu. Navykat žáky, aby zachovávali při pozorování neměnné stanoviště. Učit odpozorovat základní tvar předmětu v jeho hlavních proporcích a vyjádřit jej kresbou. Samostatný rozvrh kresby, využití osově souměrnosti. Srovnáváním kresby s modelem opravovat chyby v rozvrhu. Při zobrazování konkrétních předmětů v charakteristickém obrysovém pohledu vést žáky ke srovnávání jeho tvaru se základními geometrickými tvary. Vystižení lokální barvy. Míchání dvou barev (barvy základní a složené); pokládání a zapouštění barvy.

Příklady námětů

Přírodniny: ovoce, zelenina, houby, vhodné kulturní rostliny, květiny, motýli apod.

Předměty a věci, které se v základním pohledu jeví jako jednoduché plošné útvary (aktovka, kabela; police, jednoduché nástroje apod.).

2. Tematické kreslení

Jednoduché výjevy z přírodního i společenského prostředí blízkého dětem; vycházet především z dětských zážitků a představ. Při kresbě využívat zkušeností z kreslení podle názoru. Dbát na základní proporční, prostorové i barevné vztahy. Vyjadřovat popředí a pozadí také překrýváním vzdálenějších předmětů bližšími. Vyjádření pohybu a rozlišení charakteristiky postav (děti, dospělí, muž a žena, různé oblečení).

Příklady námětů

Zkušenosti a zážitky dětí v průběhu roku ze života ve škole, v pionýrské organizaci, na ulici, na stavbě, na poli, v lese apod.

Při výběru námětů pohotově reagovat na události, které se citově dotýkají dětí, jako Mezinárodní den žen, dny májové i důležité události místního významu.

3. Dekorativní práce

Poučit žáky na vhodných ukázkách z lidového umění a ze současné užité tvorby o závislosti dekoru na funkci výrobku i jeho tvaru. Dekorativní zdobení plochy jednoduchými lineárními prvky (vlnovka, lomená a obloučková čára, tečky, kroužky apod.). Při práci s barvami zdokonalovat štětcovou techniku. Na některých námětech je možno použít i bramborových tiskátek.

Příklady námětů

Zdobení perníčků, jednoduchý textilní vzor, keramické vzory apod.

Materiál a technika

Kresba měkkým grafickým materiálem (měkká tužka, barevný materiál, např. suchý pastel), vodové barvy, oblý vlasový a plochý štětec. Tónový a bílý papír. Možno použít též temperových barev.

4. Besedy o umění

Rok zachycený v dílech našich umělců. Žáci poznávají různé způsoby grafických vyjádření (perokresba, kresba štětcem, křídou atd.). Ukázky ilustrací M. Alše, J. Lady, M. Benky, K. Svolinského a dalších ilustrátorů (J. Trnky, A. Zábranského, A. Strnadel, V. Hložníka aj.).

5. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

1. Kreslení podle názoru a z představy

Vést žáky k systematictějšímu pozorování modelu a k správnému postupu při jeho zobrazování (rozbor modelu, rozvrh kresby, kontrola rozvrhu). Při rozboru a zobrazování některých výrobků upevňovat představy základních geometrických útvarů. Kresby technických předmětů mají charakter náčrtu a žáci v nich dbají zvláště na přesnost, věcnou správnost a vystižení účelu výrobku.

Přechod od plošného kreslení k prvním úkolům prostorového zobrazování (bez teoretického zdůvodňování a bez vyvozování perspektivních zákonitostí). Při zobrazování předmětů tvaru válce a komolého kužele vyjadřovat jejich objemovost zakreslením pod-

stav. Prohloubit dovednost v kresbě tužkou (zvl. přímá linie a elipsa) a při práci s vodovými barvami.

Příklady námětů

Listy stromů a keřů, ovoce, zelenina, houby, podzimní a jarní květiny apod.

Nástroje a nářadí; válcové předměty, krabice apod.

2. Tematické kreslení

Zobrazování jednoduchých výjevů s vyjádřením rozmanitějšího pohybu postav. Při vyjádření prostorové situace dbát též na to, že předměty v pozadí se jeví menší než předměty v popředí.

Příklady námětů

Podobně jako ve 4. ročníku; stoupající nároky na kvalitu zobrazení.

3. Dekorativní práce

Na základě ukázek současného vzorování látek vést žáky ke kreslení a malování textilních vzorů. Rozvíjení citu pro barevnou harmonii tří barev a řešení vztahů mezi barvou podkladu a vzorováním. Na vhodných motivech použít také techniky tiskátek.

Příklady námětů

Návrhy textilních vzorků.

Materiál a technika

Kresba měkkým grafickým materiálem (měkká tužka, barevný materiál, např. suchý pastel), vodové barvy, oblý vlasový a plochý štětec. Tónový a bílý papír. Možno použít též temperových barev.

4. Besedy o umění

Člověk a práce — pracovní motivy v díle J. Mánesa, S. Pinkase aj. Ukázat postup umělcovy práce od načrtu k realizaci díla. Ilustrace A. Kašpara, J. Čapka, L. Fully a dalších.

PSANÍ

Úkolem psaní je naučit žáky psát zjednodušenou latinkou, pěstovat správné psací dovednosti a návyky, seznámit je se základními požadavky správného písma a psaní, a tím položit základy k vývoji čitelného, přiměřeně hbitého a úhledného rukopisu a ke vkusné úpravě všech písemných projevů.

Při všech písemných projevech píší žáci čitelně, úhledně a pečlivě. Vyučování psaní přispívá k výchově uvědomělé ukázněnosti, pečlivosti a vytrvalosti v práci.

Požadavky na jakost písma a rychlost psaní se v jednotlivých ročnících přiměřeně zvyšují.

Žáci píší slova a texty vhodného a žákům přiměřeného obsahu, s nimiž se seznamují v ostatních učebních předmětech. Dbají, aby psali správné tvary psané latinky při všech písemných projevech i mimo školu. Učí se citlivě umísťovat písmo do řádků a odstavců v dopisech, při psaní adres, při vyplňování různých tiskopisů. Ve spojitosti s kreslířskými dovednostmi používají psané latinky při vytváření příležitostných nápisů, vývěsek a nástěnek, které mívají význam pro život a práci žakovského kolektivu.

Správnému osvojení tvarů psacích písmen napomáhají uvolňovací cviky, prováděné též rytmicky před nácvikem jednotlivých písmen.

Ve 4. a 5. ročníku se upevňují základní dovednosti v psaní správných tvarů písmen získané v 1. až 3. ročníku. Dbá se důsledněji na plynulost spojů mezi písmeny, na rovnoměrný sklon, velikost a poměrnost písmen, na dodržování správných mezer mezi slovy a na členění psaných textů do odstavců tak, aby psaný celek byl přehledný a v rozmístění na ploše papíru vkusný. Průběžně se neustále upevňují základní pracovní a hygienické návyky. Osvojený plynulý psací pohyb vede k rychlejšímu písmu, nesmí však znamenat pokles v kvalitě písma.

Písmena, číslice a rozdělovací znaménka píšeme podle přede-

psaných vzorů. Píše se do sešitů příslušných formátů a liniatury polotupým nebo tupým perem.

Vyučovací hodina psaní se rozděluje na kratší časové jednotky: ve 4. a 5. ročníku jsou to zpravidla půlhodiny.

Učitel musí dbát, aby všichni žáci správně při psaní seděli, pečuje o správné osvětlení pracovního místa žáků. Při hodnocení písma přihlíží k celkovému vzhledu písma, k úpravě písemných prací v hodinách psaní i v ostatních učebních předmětech. Bere také v úvahu snahu i schopnosti žáků.

Všechny písemné učitelovy projevy jsou úhledné a příkladné.

4. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodiny za rok)

Upevňují se správné tvary písmen a procvičují se jejich spoje ve slovech a ve větách. Přitom se dodržují rovnoměrné rozstupy mezi písmeny ve slovech a mezery mezi slovy na řádku a udržuje se stejný sklon písma.

Žáci jsou vedeni k tomu, aby zachovávali touž jakost písma ve všech písemných projevech, zejména při psaní poznámek i mimo školu.

V 2. pololetí se cvičí počátky rychlopisu, při čemž se dbá, aby kvalita písma žáků neklesla.

Písmena, číslice a interpunkční znaménka se procvičují podle tvarových skupin jako v 3. ročníku. Druhá tvarová skupina se rozšiřuje o písmeno Y. V jednotlivých tvarových skupinách se přihlíží k zřetelům uvedeným v osnově 3. ročníku. Nepochvičují se jen izolovaná písmena, ale píšou se slova, věty a vhodné textové celky.

5. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodiny za rok)

Na základě rozboru žakovského rukopisu se konají nápravné cviky tvarů, spojování a sklonu písma, cviky správného rozstupu písmen ve slovech, mezer mezi slovy na řádku, zvláště při psaní na nelinkovaném papíře a bez podložky. Úvod do psaní bez linek a bez podložky se zařadí do 2. pololetí.

Žáci se učí samostatnosti v úpravě školních písemných prací. Při rychlopisných cvičeních se dbá na poměr rychlosti psaní a

kvality písma. Také při diktátu se pozvolna stupňují požadavky na rychlost písma se zřetelem k jeho úhlednosti.

Náměty prací: plynulé psaní delších slov, běžných slov s lexikálním pravopisem, důležitých místopisných, historických aj. názvů. Píší se texty, které mají význam pro život a práci žákovského kolektivu (např. slohové úkoly, početní úlohy, dopisy, kroniky). Psaní adres a sdělení, vyplňování poštovních poukázek, průvodek, různých tiskopisů.

Poučení, jak se používá psaného písma při vytváření příležitostných vývěsek a nástěnek, jak se kombinuje psaná latinka s kreslířskými prvky, aby obsah textové části byl zvýrazněn.

HUDEBNÍ VÝCHOVA

Úkolem hudební výchovy je naučit žáky ušlechtilé a výrazně zpívat a s porozuměním poslouchat přiměřenou, hodnotnou hudbu, rozvíjet tak jejich hudebnost a vychovávat v nich zájem o hudbu a lásku k hudebnímu umění.

Hudební výchova plní svůj výchovný úkol také přímým emocionálním působením ideově a umělecky hodnotných písní a skladeb. Zušlechťuje estetické city žáků, přispívá k vytváření jejich vkusu, ovlivňuje jejich mravní city, ideje a chování, a tak i jejich citový vztah k naší socialistické společnosti a k ideám komunismu. Zpěvem a ostatní hudební činností jsou žáci vedeni k aktivnímu, tvořivému projevu a posiluje se jejich kolektivní cítění.

Hudební výchova rozvíjí smysly (zejména sluch), představitivost a paměť, pozornost a schopnost soustředit se. Prohlubuje citový život dětí, podněcuje jejich fantazii a tvořivost; přitom mohou všichni žáci uplatnit své osobité hudební schopnosti a zájmy.

Hudební výchova plní v přiměřené míře též vzdělávací úkoly — především seznamuje žáky s hudebním uměním a národní hudební kulturou. V 1. až 5. ročníku získávají žáci první elementární zkušenosti a poznatky, jež se prohlubují a zobecňují v 6. až 9. ročníku.

Hlavními složkami hudební výchovy jsou zpěv a poslech hudby.

Zpěv je těžištěm hudebně výchovné práce. Je aktivním, tvořivým projevem žáků a nejsnáze se jím probouzí láska k hudbě. Základem a východiskem práce ve zpěvu je píseň; písní se působí ideově a výchovně na žáky a systematicky se rozvíjejí jejich hudební dovednosti a návyky. Proto učitel vybírá písně, které vyhovují všem požadavkům ideovým a uměleckým, tj. jsou obsahem a zaměřením v souladu s výchovným posláním školy a jsou umělecky dokonalé, výrazné a přesvědčivé. Dbá o to, aby vyho-

vovaly též požadavkům přístupnosti, aby nepřekračovaly celkový okruh vědomostí a představ žáků, jejich úroveň návyků hudebního vnímání a úroveň jejich pěveckých dovedností. Výběr písní má být rozmanitý formou i obsahem, má napomáhat hlasovému výcviku a rozvoji schopnosti vnímat hudbu a má být v souladu s učivem ostatních předmětů (zejména s českým jazykem a literární výchovou, ruštinou, tělesnou a výtvarnou výchovou aj.).

System a zdůvodněný výběr písní najde učitel ve zpěvnících, učebnicích, metodických příručkách a v pomůckách vydaných pro školu. Vybírá především lidové písně, dále pak písně dělnické a revoluční, písně dětské, pionýrské a mládežnické (naše i sovětské i ostatních socialistických zemí). Přitom plně využívá též písní místních a krajových. Dbá o to, aby všechny písně rozvíjely citový život dětí, aby vyjadřovaly jejich zájmy a tužby, svět jejich her, pohádek a fantazie, aby vyvolávaly v dětech lásku k přírodě, rodné zemi a k jejímu lidu, k SSSR a lidově demokratickým a spřáteleným zemím a aby budily citový vztah k našemu budovatelskému úsilí a k boji za komunismus.

V jednotlivých ročnících se žáci naučí zpívat nejméně 12 až 15 písní českých a slovenských. Při nácviu a zpěvu písní učitel dbá, aby žáci správně chápali obsah a náladu písní a aby je správně zpěvem vyjadřovali.

Zpěv zahrnuje nejen nácvik a zpěv písní, což je samozřejmě těžištěm estetickovýchovného působení na žáky, ale i rozvíjení hudebních schopností, podmiňujících radostný a esteticky působivý zpěvní projev. Žáci se učí zpívat jednohlasně (kolektivně, ve skupinách, jednotlivě) tak, aby zpívali intonačně čistě a rytmicky přesně, jak s doprovodem hudebního nástroje, tak bez doprovodu. Příprava dvojhlasého zpěvu začíná v 5. ročníku; zkušený učitel může přistoupit k přípravě dvojhlasu i dříve. Učitel věnuje pozornost především výchově a ochraně hlasu žáků a rozvíjí elementární návyky čistého a vyrovnaného kolektivního zpěvu, učí jednotnému dodržování tempa a rytmu a reprodukci základních výrazových odstínů dynamických a tempových podle pokynů učitele; využívá přitom hudebního nástroje, zejména houslí.

Současně s výcvikem v pěveckých návycích rozvíjí učitel hudební sluch žáků, jejich citlivost pro čistou intonaci a pro rytmus a ve vyšších ročnících pěstuje jejich dovednost zpívat jednoduché úryvky písní a melodií s pomocí notového zápisu.

Vnímání hudby se rozvíjí v celé hudební výchovné práci, nej-

soustředěněji ovšem při poslechu hudby. Výchovou k vnímání hudby se rozumí vedení žáků k citovému prožívání hudby a k uvědomělému vztahu k poslouchaným dílům, k jejich obsahu i k jejich formě. Učitel rozvíjí hudební sluch žáků, jejich schopnost soustředit se i schopnost poznávat jednotlivé prostředky hudebního vyjadřování a uvědomovat si jejich význam. Vede je k tomu, aby rozebírali a srovnávali své dojmy a zkušenosti z poslechu hudebních děl.

Osnovy obsahují výběr písní a skladeb, který ukazuje druh a typy skladeb přiměřených a vhodných k poslechu v jednotlivých ročnících. Výběr má být vodítkem pro práci učitele, zaměřuje jeho pozornost především na písně a skladby blízké životu, citění a myšlení našich dětí, na písně a skladby národních a světových klasiků i na skladby zobrazující naši socialistickou současnost; tvořivý učitel může místo jednotlivých písní a skladeb, jež jsou obsaženy v osnovách, zařadit písně a skladby podle svého vlastního výběru, pokud ovšem mu umožní splnit všechny požadavky osnov. V jednotlivých ročnících se žáci seznámí poslechem aspoň se 6 písněmi nebo skladbami za rok.

Žáci postupně poznávají různé druhy písní, jež tvoří základ poslechu. Vedle toho poznávají drobné instrumentální skladby různých žánrů (pochodové, taneční, lyrické aj.), skladby obsahem blízké dětem a odpovídající úrovni jejich hudebního chápání. Taktó si žáci vytvoří přiměřenou zásobu hudebních dojmů a zkušeností, naučí se přitom soustředit se na poslech a orientovat se v základních vyjadřovacích prostředcích hudby; především však se v nich probouzí láska k hudbě, potřeba poslouchat hudbu.

Zpěv se má stát přirozenou potřebou dětí a má doprovázet jejich společnou činnost v pionýrské organizaci i při jiných příležitostech, má zaznívat při rozmanitých událostech a oslavách ve třídě a ve škole. Výsledky hudebně výchovné práce mají obohacovat život školy a uplatňovat se i v širší veřejnosti. Zpěv žáků ve všech ročnících je jádrem vyučování; nemůže být hodiny hudební výchovy, v níž by žáci nezpívali. Učitel usiluje o systematické zdokonalování pěveckého projevu žáků a o esteticky působivý přednes. Dbá individuálních zvláštností dětského hlasu, vede žáky k tomu, aby zpívali čistě, lehce, bez křiku, dbá, aby nezpívali dlouho ve vysoké nebo hluboké poloze hlasové nebo po celou vyučovací hodinu, aby rozsah a poloha písní byly ve shodě s rozsahem a polohou dětského hlasu.

Všechny pěvecké návyky jsou ve vzájemném vztahu a závislosti, proto se musí ve vyučovacím procesu rozvíjet současně a

nutno je neustále ve všech ročnících procvičovat a zdokonalovat. I při pěveckém výcviku je třeba dbát zásady uvědomělosti.

Velmi významným úkolem učitelů je systematicky a cílevědomě pracovat s žáky hudebně a pěvecky málo rozvinutými, aby se každé dítě co nejdříve naučilo zpívat a aby se u každého žáka vzbudila láska k hudbě; k tomu je nutný individuální přístup k žákům.

Intonační a rytmický výcvik i poučování o notovém písmu a jiných hudebně naukových jevech slouží jako prostředky ke zlepšení pěveckého projevu žáků a k rozvoji jejich hudebních schopností. Mohou tedy zabírat jen poměrně malou část vyučovací hodiny, je však důležité, aby se prováděly systematicky, důsledně a pravidelně.

Hlavním úkolem intonačního a rytmického výcviku žáků v prvních třech ročnících je napomáhat koordinaci sluchového a hlasového ústrojí žáků a rozvíjet jejich hudební sluch. V dalších ročnících je pak cílem tohoto výcviku urychlit a zpřesnit nácvik a přednes písní a dále rozvíjet melodickou a rytmickou představivost i ostatní hudební schopnosti žáků. Nesprávné je odtrhovat intonační a rytmický výcvik od živé hudební praxe, od nácviku písně, planě teoretizovat a spokojit se odříkáváním pouček.

Poslechu hudby, jako druhé složce hudební výchovy, se věnuje méně času než zpěvu. Nezařazuje se do každé vyučovací hodiny a nemá přesahovat 15 minut (úvod, poslech, rozbor, beseda). Žáci jsou vedeni k chápání obsahového zaměření skladeb, přitom však je třeba přihlížet k osobitě povaze hudebního díla. Poučení (stručná a elementární) musí směřovat především k tomu, aby se žáci naučili hudbu chápat a milovat; jejich poznatky se opírají o jejich hudební zkušenosti, o písně a skladby, které poznali při zpěvu nebo poslechu.

Ve zpěvu i v poslechu je nezbytné vracet se k probraným písním a skladbám. Stále zdokonalovanou reprodukcí písní a opakovaným poslechem se prohlubuje vztah žáků k hudebním dílům i intenzita jejich estetického prožitku; v každém ročníku opakuje učitel poslech hymen. Učitel též procvičuje písně pochodové, písně k dětským hrám a tancům prováděným v hodinách tělesné výchovy.

Při sledování hudebního rozvoje žáků si učitel všimá žáků hudebně zvláště nadaných a dbá o další vývoj jejich talentu v lidových školách umění.

Učitel ve svých výkladech v co největší míře využívá zkušeností a poznatků z ostatních estetickovýchovýchových i jiných před-

měťů, a vede tak žáky nejen k hlubšímu pochopení hudebního díla, ale i k pochopení souvislostí mezi jednotlivými obory umění a mezi uměním a životem společnosti. Citově nejúčinněji působí na žáky zpěv učitele a jeho hra na hudební nástroj; proto jich učitel využívá co nejvíce.

Pro vyučování jsou nezbytné základní pomůcky, především hudební nástroj (nejlépe housle nebo klavír), notová tabule, více-rychlostní gramofon a soubory gramofonových desek a některé pomůcky další, např. magnetofon, obrazový materiál, diafilm, film. Učitel využívá též školního rozhlasu a televize.

Vědomosti, dovednosti a návyky, které žáci získali v hodinách hudební výchovy, upevňují se a prohlubují mimořádně a mimoškolní hudební činností. Učitel proto organizuje zájmové pěvecké (hudební) kroužky, besídky, pravidelné návštěvy výchovných koncertů i jiných hudebních pořadů pro mládež; podílí se na přípravě a průběhu STM.

Učitel soustavně dbá na dobrou jazykovou úroveň projevů žáků a svým výstižným a jazykově správným vyjadřováním a zřetelným vyslovováním je jim vzorem.

Požadavky osnov jsou v celém rozsahu závazné i pro školy málotřídní. Učitel spojuje se zřetelem k hlasovým možnostem žáků a jejich hlasovému rozvoji nejbližší ročníky (např. 1. až 3. ročník, 4. až 5. ročník). Učivo z hudební výchovy sestavuje do dvouletých nebo tříletých cyklů, které mu umožní probírat učivo ve stanoveném rozsahu.

V případě, že učitel sám nemůže zajistit dobrou úroveň hodin hudební výchovy, může v 5., výjimečně ve 4. ročníku místo něho učit jiný učitel, který má pro toto vyučování zvláštní předpoklady (poloodborné vyučování); v nižších ročnících je v takovémto případě možné suplování hodin hudební výchovy jiným učitelem jen v nejnutnějších případech.

1. ročník

(2 půlhodiny týdně, 33 hodin za rok)

Zpěv

Písně. Naučit nejméně 15 písním umělecky a výchovně vhodným. Jsou to:

- a) dětské lidové písně budící v dětech radost ze zpěvu, lásku k lidem i jejich práci, k přírodě a k domovu;
- b) dětské písně umělé, zachycující život našich dětí, jejich zá-

jmy a tužby, svět jejich her, pohádek, fantazie, písně hovořící o radostné práci, oslavující naši socialistickou vlast, významné události, písně pro jiskry.

Písně mají mít svěží melodii a výrazný, ale prostý rytmus, mají být rozmanité náladou a druhem (veselé i vážné; pochodové, taneční, táhlé; písně ke hrám, melodizované říkanky), do rozsahu sexty (v příznivých podmínkách do rozsahu oktávy).

Pěvecké dovednosti a návyky. Správné držení těla a hlavy při zpěvu. Dýchání (nehlučně vdechovat bez zvedání ramen, rovnoměrně vydechovat a zpívat fráze písně bez přerušení). Tvoření tónu (zpívat lehce, jasně, bez námahy, volně otvírat ústa). Výslovnost (správně tvořit při zpěvu samohlásky, správně, pečlivě a zřetelně vyslovovat souhlásky).

Se zřetelem k hlasovým dispozicím jednotlivých žáků pozvolna rozšiřovat během roku jejich hlasový rozsah, upevňovat jej a snažit se dosáhnout jednotné hlasové polohy třídy. Soustavně pečovat o hlasový rozvoj těch žáků, kteří ještě nedovedou zpívat, a individuálním a skupinovým výcvikem docílit, aby zpívali všichni žáci.

Navykat zpívat žáky podle pokynů učitele (soustředit se, jednotně vdechnout, začít a skončit). Navykat je zpívat jednotně v třídním kolektivu. Učit opakovat udaný krátký melodický úryvek a jednotlivý tón (zpočátku ve střední hlasové poloze).

Rozvoj hudebních schopností. Učit sluchem rozlišovat základní vlastnost hudebního tónu: vysoký — nízký, dlouhý — krátký, silný — slabý (s pomocí zrakového a pohybového názoru); projevovat se pohybově podle hudby (např. chůze nebo pohyb rukou v dlouhodobém taktu písně nebo instrumentální skladbičky).

Poslech hudby

Veškerá práce se zaměřuje tak, aby poslouchaná hudba mohla bezprostředně působit na žáky, aby žáci poslouchali písně a nejjednodušší instrumentální skladby se zájmem a radostí a aby se je učili chápat. Žáci se seznámí nejméně se 6 skladbami; kromě toho se poslechem seznámí s československou státní hymnou.

Poslechem hudby jsou žáci vedeni:

1. k získání citového vztahu k hudbě a k jejímu obsahu;
2. k pozornému poslechu;
3. k rozlišování skladeb vokálních a instrumentálních.

Příklady písní a skladeb k poslechu:

- a) vzorné podání těch lidových písní, které žáci sami zpívají

(zpěvem učitele, hrou na nástroj, ukázkou dětského sboru na gramofonové desce apod.);

b) přístupné a dětem obsahově blízké lidové i umělé písně — písně o dětech, o zvířátkách, písně taneční, žertovné, lyrické (např. *Muzikanti, co děláte, O reřaz, o reřaz, A v tej našej čiernej zemi*; K. Bendl, *Ten náš pes, Žežulička*; V. Novák, *Pyšný macek*; V. Sommer, *Do školy*; P. Eben, *Jarní slunce, Písnička o vrabci; Tancuj, tancuj; Okolo Třeboně; Kačena divoká*);

c) dětské taneční hry (např.: P. Eben, *V trávě — výběr*);

d) jednoduché, krátké instrumentální skladby (např.: P. I. Čajkovskij, *Pochod dřevěných vojáků, Skřivánek*).

2. ročník

(2 půlhodiny týdně, 33 hodin za rok)

Zpěv

Písně. Naučit žáky nejméně 15 písním umělecky a výchovně vhodným. Hlediska pro výběr písní jsou obdobná jako v 1. ročníku. Písně do rozsahu oktávy.

Pěvecké dovednosti a návyky. Přímé držení těla a hlavy při zpěvu. Dýchání (klidný vdech, rychlý vdech mezi frázemi, kde není pomlka; úsporné využití dechu). Tvoření tónu (zpívat lehce s uvolněním hlasového ústrojí; správně tvořit samohlásky). Výslovnost (cvičit uvolnění spodní čelisti; rychle a zřetelně vyslovovat souhlásky).

Se zřetelem k hlasovým dispozicím jednotlivých žáků pozvolna rozšiřovat jejich hlasový rozsah a upevňovat jej. Soustavně pečovat o hlasový rozvoj těch žáků, kteří zaostávají v pěveckém rozvoji, a usilovat o to, aby všichni žáci ve třídě zpívali.

Navykat žáky zpívat podle pokynů učitele (jednotně začínat a končit, podřídit tempo a sílu pokynům). Upevňovat návyk kolektivního zpěvu. Učit opakovat udaný tón.

Rozvoj hudebních schopností. Učit sluchem rozlišovat stoupající a klesající tónové řady, různě vysoké tóny a chápat, co je vyšší, nižší, stejně vysoký tón. Sluchem sledovat výškový pohyb melodie písně. Na úryvcích písní a cvičeních zpívat vzestupné a sestupné řady tónů v rozsahu 3 až 5 tónů. Lze využít přitom pohybového a grafického znázornění (popřípadě i notového zápisu) jako pomůcky pro vyjádření pohybu melodie.

Napodobovat jednoduché rytmické motivy vyskytující se v písních. V písních sluchem rozlišovat dlouhé a krátké tóny (čtvrtové a osminové). Taktovat na dvě doby.

Poslech hudby

Těsně se navazuje na 1. ročník a žáci se vedou především k tomu, aby získali k hudbě citový vztah. Tímto hlediskem je též určován výběr skladeb — zařazeny jsou skladby vokální i jednoduché skladby instrumentální, na nichž žáci též získávají první představy o vyjadřovacích možnostech hudby. Žáci se seznámí nejméně se 6 skladbami; kromě toho se poslechem seznámí se sovětskou státní hymnou.

Poslechem hudby jsou žáci vedeni k tomu, aby

1. na konkrétních skladbách poznávali význam elementárních hudebně vyjadřovacích prostředků (silně — slabě, rychle — pomalu, plynule — úsečně);

2. rozlišovali skladby taneční, pochodové, lyrické (ukolébavky).

Příklady písní a skladeb k poslechu:

a) vzorné podání těch lidových písní, které žáci sami zpívají (zpěvem učitele, hrou na nástroj, ukázkou dětského sboru na gramofonové desce apod.);

b) písně lidové (např.: *Hop, hej, cibuláři*, *Žádnej neví jako já*, *Červený šátečku*, *Niet krajsieho mena*, *Išli tri panenky z Turca*);

c) dětské písně (např.: J. Křička, *Kočičky*; I. Hurník, *Sluníčko se směje*; P. Eben, *Písnička pro maminky*; V. Kalabis, *Sněhulák*);

d) dětské taneční hry (např.: P. Eben, *V trávě* — výběr);

e) drobné instrumentální skladby (např.: R. Schumann, *Dítě usíná*; E. Grieg, *Pochod skřítků*).

3. ročník

(2 půlhodiny týdně, 33 hodin za rok)

Zpěv

Písně. Naučit nejméně 15 písním umělecky a výchovně vhodným. Hlediska pro výběr písní jsou obdobná jako v předcházejících ročnících. Písně nepřesahují rozsah oktávy.

Pěvecké návyky a dovednosti. Přímé držení těla a hlavy. Dýchání (klidný, rychlý vdech; zadržení dechu, úsporné využití dechu při delších frázích). Tvoření tónu (zpívat lehce, uvolněně; cvičit měkké legato a zpěv vázaných tónů). Výslovnost (zakrouhlit a vyrovnat znění samohlásek; zřetelně vyslovovat souhlásky v písních v živém tempu).

Během roku rozšiřovat a upevňovat hlasový rozsah žáků. Soustavně pečovat o hlasový rozvoj žáků pěvecky zaostávajících.

Zpívat s dynamickými odstíny (slabě — silně, v rozmezí p — mf). Zpívat podle pokynů učitele (jednotně začít a končit i jednotlivé fráze, podřídit tempo, sílu a výraz těmto pokynům).

Rozvoj hudebních schopností. Upevnit znalosti a návyky žáků, které získali v 1. a 2. ročníku. Na úryvcích písní a cvičeních zpívat s pomocí notového zápisu diatonické postupy v dur (vzestup a sestup po stupnici, opakované tóny) v rozsahu sexty; návrat k 1. stupni; durový tónický trojzvuk v základním tvaru.

Reprodukovat s pomocí not jednoduché rytmy ve dvoudobém a třídobém taktu. Taktovat na dvě a na tři doby. Při nácviку písní seznámit žáky s notovým písmem (notová osnova, klíč, nota půlová, čtvrtová a osminová, takt a taktová čára). Jména not jen tehdy, vyžaduje-li to intonační metoda, které učitel užívá.

Poslech hudby

Úkoly poslechu zůstávají v podstatě obdobné jako u prvních dvou ročníků, žáci jsou však vedeni k uvědomilejšímu vnímání hudby a jednotlivých vyjadřovacích prostředků. Žáci se seznámí nejméně se 6 skladbami.

Poslechem hudby a souběžným přiměřeným poučením získávají žáci živou představu a základní znalosti

1. o písních a skladbách tanečních, pochodových a lyrických;
2. o významu elementárních hudebně vyjadřovacích prostředků (co je melodie a doprovod, pohyb melodie, druh taktu, tempo, dynamika a jejich změny).

Příklady písní a skladeb k poslechu:

a) písně a skladby taneční (polka, valčík; např.: lidová píseň *Tovačov, Tovačov, Okolo Frýdku*; F. Hilmar, *Esmeralda*; B. Smetana, *Louisina polka, Valčík č. 1*; E. Suchoň, *Zahrajte mi, muzikanti*);

b) písně a skladby pochodové (např.: A. Novikov, *Pochod demokratické mládeže*; J. Zimmer, *Pochod cínových vojáků*; B. Smetana, *Pochod komediantů*; F. Zíta, *Fanfárový pochod*);

c) písně a skladby lyrické (např.: *Halí, belí*; A. Dvořák, *Humoreska*; P. Eben, *Kdyby tu nic nebylo*; V. Sommer, *Májová kořata*);

d) pionýrské písně (např.: V. Dobiáš, *Jarní písnička*; V. Sommer, *Pionýrská*; J. Zd. Bartoš, *Vlajka se stožáru letí*);

e) dětské taneční hry (např.: P. Eben, *V trávě — výběr*);

f) drobné instrumentální skladby (např.: A. Dvořák, *Humoreska*; J. Suk, *S kyticí v ruce*; P. I. Čajkovskij, *Ježibaba, Nová panenka*; M. Rimskij-Korsakov, *Let čmeláka*).

4. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Zpěv

Písně. Začít s nácvičkou československé státní hymny a naučit nejméně 12 písní umělecky a výchovně vhodným. Jsou to:

a) lidové písně (české a slovenské), zejména taneční, žertovné, lyrické, pracovní, zachycující život našeho lidu;

b) dětem přístupné dělnické a revoluční písně;

c) dětské a pionýrské písně naše, sovětské a ostatních socialistických zemí o životě a práci dětí, písně budící hluboký citový vztah k rodné zemi a jejímu lidu, k našemu budovatelskému úsilí a k boji za komunismus.

Písně musí být rozmanité náladou a druhem (pochodové, slavnostní, lyrické, žertovné, taneční apod.) a nemají přesahovat rozsah decimy.

Pěvecké dovednosti a návyky. Dále uplatňovat základní pěvecké návyky, které žáci získali v předcházejících ročnících. Dýchání (udržet dech při zpěvu písní s různými dynamickými odstíny). Tvoření tónu (zpěv vázaných tónů). Výslovnost (zdokonalit zvukové vyrovnání samohlásek a zřetelnost souhlásek především v písních rychlého tempa).

Dále rozšiřovat a upevňovat hlasový rozsah žáků. Soustavně pečovat o hlasový rozvoj žáků pěvecky zaostávajících.

Zpívat podle pokynů učitele (pokyny dechové, tempové, rytmické, dynamické a výrazové).

Rozvoj hudebních schopností. Učit na úryvcích písní a cvičeních zpívat za pomoci not diatonické postupy v dur v rozsahu oktávy; intonačně upevňovat 3. a 5. stupeň v dur; diatonické postupy v moll v rozsahu pěti tónů.

Reprodukovat za pomoci not rytmy ve dvoudobém a trojdobém taktu. Taktovat na dvě a na tři doby. Nota celá až osminová, nota s tečkou. Seznámit s dynamickými znaménky (p, mf, f, cresc. a decresc.).

Při intonačním a rytmickém výcviku vycházet z písní a získanými dovednostmi a znalostmi usnadnit jejich nácvičku. Využít přitom notového zápisu.

Poslech hudby

Těsně navazuje na poslech v 3. ročníku. Žáci se seznamují s dalšími druhy lidových a umělých písní a tanců. Zvláštní skupiny skladeb k poslechu tvoří programní skladby o dětech a zaměřené k dětem a písně pionýrské. Žáci se seznámí nejméně se 6 skladbami.

Poslechem a souběžným přiměřeným poučením získávají žáci živou představu a základní znalosti

1. o některých druzích písní (lyrické, žertovné, revoluční, slavnostní) a tanců (polka, valčík, menuet);
2. o tom, že je možno hudbou vyjádřit programní námět;
3. o stavbě jednoduchých skladeb (trojdílná písňová forma — význam kontrastu v hudbě);
4. o nejdůležitějších hudebních nástrojích, pokud se vyskytují v poslouchaných skladbách.

Příklady písní a skladeb k poslechu:

- a) Různé druhy písní (např.: *Mikulecké pole*; B. Smetana, *Píseň svobody*; D. Šostakovič, *Píseň míru*);
- b) některé tance (např.: B. Smetana, *Našim děvám*; A. Dvořák, *Valčík č. 4*; L. Janáček, *Pilky z Lašských tanců*; J. Suk, *Sousedská*; W. A. Mozart, *Menuet z Malé noční hudby*; J. Řídký, *Polka Milada*);
- c) skladby o dětech a pro děti (např.: J. B. Foerster, *Hodiny*; B. Martinů, *Vynášení smrti, z baletu Špalíček*; L. Janáček, *Říkadla*; E. Suchoň, *Keď sa vlci zišli*; E. F. Burian, *Na vysoké jedli, Dup, dup, dup, V jednom malém dvoře*);
- d) pionýrské písně (např.: S. Havelka, *Jednou nebudeme malí*; D. Kardoš, *Pieseň šťastných detí*);
- e) drobné instrumentální skladby (např.: M. P. Musorgskij, *Gopak*; S. Prokofjev, *Pochod z opery Lásky ke třem pomerančům*).

5. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Zpěv

Písně. Utvrdit znalost československé hymny, naučit Písní práce a nejméně 12 písním umělecky a výchovně vhodným. Hlediska pro výběr písní jsou obdobná jako ve 4. ročníku. V koordinaci s ruským jazykem též snadné sovětské dětské písně.

Pěvecké dovednosti a návyky. Upevňovat základní pěvecké návyky, které žáci získali v předchozích ročnících. Dýchání (stále pečovat o správné dýchání a frázování). Tvoření tónu (zpívat plným zvučným tónem bez přepínání a křiku; cvičit legato s úsporným výdechem na dlouhých frázích, lehké staccato; zakrouhlený tón i v horní hlasové poloze a měkký tón ve spodní poloze). Výslovnost (zvukové vyrovnání samohlásek a zřetelná výslovnost souhlásek, zvláště v rychlém tempu).

Dále rozšiřovat a upevňovat hlasový rozsah žáků. Soustavně pečovat o rozvoj pěvecky zaostávajících žáků.

Zpívat s dynamickými (p, mf, f, cresc., decresc.) a tempovými (accelerando, ritardando) odstíny podle pokynů učitele. Zpívat intonačně čistě, jednotně a vyrovnaně písně jednohlasé s prvky dvojhlasu. Rozvoj hudebních schopností. Upevnit znalosti a návyky, které žáci získali v předcházejících ročnících. Na úryvcích písní a cvičeních zpívat za pomoci not diatonické postupy a hlavní stupně (1., 3., 5. a 8.) v dur; diatonické postupy v moll v rozsahu sexty.

Reprodukovat podle not rytmy ve $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ a $\frac{4}{4}$ taktu. Taktovat na čtyři doby. Stupnice C dur.

Při intonačním a rytmickém výcviku vycházet z písní a získanými znalostmi a dovednostmi usnadnit jejich nácvik. Přitom využívat notového zápisu.

Poslech hudby

Poslech se nadále zaměřuje na jednotlivé skladby a typy skladeb, nikoli na skladatelské zjevy, i když se žáci poprvé blíže seznámují s tvorbou a životem B. Smetany a A. Dvořáka. Žáci poznávají některé druhy písní a programních skladeb a nejpřístupnější úryvky z českých oper; z programních skladiček zařazujeme především skladby novějších autorů. Žáci se seznámí nejméně se 6 skladbami.

Poslechem a souběžným přiměřeným poučením získávají žáci živou představu a základní znalosti

1. o některých způsobech hudebního vyjadřování programních námětů;
2. o nejběžnějších hudebních nástrojích, pokud se vyskytují v poslouchaných skladbách;
3. o tvorbě a životě B. Smetany a A. Dvořáka (první poučení těsně spjaté s poslouchanými díly; životopisná charakteristika co nejstručnější).

Příklady písní a skladeb k poslechu:

a) různé typy písní (robotní a zbojnické, budovatelské, dětské, např.: *Sluníčko za hory zachází, Hej hore háj*; J. Seidl, *Kupředu, levá*; *Internacionála*; S. Tulikov, *My za mír*; F. Škvor, *Na saních*; J. Křička, *Zmrzlinař*; O. Mácha, *Písnička*);

b) různé typy instrumentálních skladeb (např.: A. Dvořák, *Mazurek*; J. Suk, *Jak zpívala matinka za noci chorému děcku*; P. I. Čajkovskij, *Valčík ze Smyčcové serenády*; E. Grieg, *V jeskyni krále hor*; M. P. Musorgskij, *Promenáda a Tanec kuřátek z Obrázků z výstavy*; C. Debussy, *Tanec sněhových vloček*; B. Martinů, *Kolombina tančí*; S. Prokofjev, *Pěta a vlk*);

c) operní árie a sbory (např.: B. Smetana, *Proč bychom se ne-těšili* a *Milostné zvířátko* z *Prodané nevěsty*; A. Dvořák, árie purkrabího z *Jakobína* a *Ježibaby* z *Rusalky*).

PRACOVNÍ VYUČOVÁNÍ

Pracovní vyučování v 1. až 5. ročníku vytváří u žáků základní pracovní dovednosti a návyky potřebné v životě. Žáci se učí zpracovávat rozmanitý materiál, správně a bezpečně zacházet s jednoduchými výrobními nástroji a pomůckami a dodržovat správné pracovní postupy. Vedou se k tomu, aby se naučili práci správně organizovat, udržovat pořádek na pracovním místě, aby dbali hygienických a bezpečnostních pravidel, aby si osvojili návyky kulturní práce.

Při práci získávají žáci vědomosti o materiálu, o nástrojích a o pracovních způsobech. Učí se poznávat druhy materiálu a jeho vlastnosti, poznávat konstrukci a funkci nástrojů, učí se hovořit o tom, co dělají a s čím pracují. Žáci se postupně a přiměřeně věku vedou k chápání vztahů mezi materiálem, nástroji a způsoby práce a tak se rozvíjí jejich technické myšlení a vyjadřování i technická představitost. Vedou se k tomu, aby uvědoměle pozorovali, jak lidé pracují, jak stroje ulehčují a urychlují práci. Učí se srovnávat vlastní pracovní zkušenost i pracovní výsledky s prací dospělých, oceňovat pracovní úsilí, vážit si práce i jejích výsledků a chápat společenský význam práce.

Pracovní vyučování posiluje rozumový rozvoj žáků tím, že se fyzická práce spojuje s vědomostmi, kterých nabývají ve vyučování ostatním předmětům i v denním životě. V pracovním vyučování se vedou žáci k práci kolektivní, uvědomělé a tvořivé, vytvářejí se u nich osobní vlastnosti jako je přesnost, trpělivost, houževnatost, ukázněnost a odpovědnost. Pracovní vyučování vzbuzuje u žáků zájem o práci, uspokojuje jejich touhu po činnosti a zaměřením práce k užitečnému výsledku budí iniciativu a lásku k práci. Pěstuje smysl pro pořádek, cit pro krásu a účelnost materiálu, nástrojů i způsobů práce, smysl pro úhlednost, čistotu a vkusnost výrobků. Vhodnými a přiměřenými úkoly zbystruje smysly, působí na vývoj a koordinaci jemných svalů rukou.

Obsah učiva zahrnuje dva okruhy prací.

První okruh tvoří práce s drobným materiálem, s papírem a kartónem, s tkaninou, s modelovací hmotou, s dřevem, s kovem, pamatuje se i na kombinování tohoto materiálu a na práce s konstrukční stavebnicí. Tyto druhy prací umožňují, aby se žáci učili materiál měřit, dělit, spojovat a sestavovat, zhotovovat různé výrobky, provádět jejich konečnou úpravu. Učivo je uspořádáno v systém, v němž se určitý druh práce koná vždy v několika ročnících, a tak je možno učivo opakováním a postupným rozšiřováním prohlubovat a upevňovat, což je u vytváření dovedností nezbytné. Postupuje se od materiálu snadno zpracovatelného k materiálu náročnějšímu.

Druhý okruh zahrnuje práce pěstitelské. Systém tu záleží ve výběru pěstovaných rostlin, v uplatňování základních pěstitelských technik a v postupném zvyšování nároků na zlepšování práce. Žáci se učí obdělávat půdu, sít, rostliny sázet, přesazovat, množit, rychlit, ošetřovat, sklízet úrodu; zacházet se semeny, se sazenicemi, s vegetativními řízků, s cibulemi, s hlízkami a pracovat se základním zahradnickým nářadím a pomůckami.

Vycházky, které jsou nedílnou součástí obou okruhů učiva, umožňují žákům přímo poznávat práci dospělých na různých pracovištích a posilují spojení pracovního vyučování se životem. Náměty vycházek jsou uvedeny v osnovách mateřského jazyka a vlastivědy. V pracovním vyučování se využije zkušeností a poznatků z těchto vycházek především v rozhovorech o tom, jak lidé pracují, jak zacházejí s materiálem, s nástroji, stroji a jakých pracovních výsledků dosahují.

Při veškeré práci se žáci navykají pracovat kulturně. Poznávají hlavní prvky organizace, hygieny a bezpečnosti práce. Učí se pracovat ukázněně, pozorně a pečlivě, hospodárně zacházet s materiálem a nástroji; přidělovat, rozdávat, sbírat i ukládat materiál a nástroje, uspořádat co nejúčelněji věci na pracovním místě, pracovat podle plánu, posuzovat a hodnotit výsledky práce atd.; uplatňovat hygienické a bezpečnostní zásady podle povahy práce, navykat si před prací a po ní umývat ruce, správně při práci držet tělo, mít práci ve správné vzdálenosti od očí, dbát na správné osvětlení pracovního místa, volit vhodné oblečení podle povahy práce, uklízet podle hygienických zásad. Žáci se učí užívat nástrojů pouze k určené práci, odkládat je na určené místo a správně s nimi zacházet.

Učivo se probírá a procvičuje na různých pracovních námětech. V prvním pracovním okruhu jsou to zejména výrobky, jež

Systém zařazení materiálu v jednotlivých ročnících

1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník
Drobný materiál				
Modelovací hmota	Modelovací hmota	Modelovací hmota	Papír a kartón	
Papír	Papír	Papír a kartón	Tkanina	Tkanina
	Tkanina	Tkanina	Dřevo	Dřevo Kov
			Kombinovaný materiál	Kombinovaný materiál
			Konstrukční stavebnice	Konstrukční stavebnice
Rostliny: zelenina rychle rostoucí, květiny, pokojové rostliny	Rostliny: luskoviny, květiny, pokojové rostliny	Rostliny: raná zelenina, květiny, pokojové rostliny	Rostliny: kořenoviny, pokojové rostliny	Rostliny: okopaniny, pokojové rostliny

se v osnově uvádějí výčtem příkladů, z nichž si učitel vybírá nebo je nahrazuje vhodnějšími z hlediska prostředí školy. Dbá, aby výrobky byly účelné a upotřebitelné, aby byly pro žáky přiměřené a podporovaly jejich zájem a aby co nejvíce umožnily soustavně vytvářet a upevňovat pracovní vědomosti a dovednosti žáků. Učitel dbá též koordinace s učivem ostatních předmětů. Výrobek je tedy prostředkem k procvičování učiva, není jediným cílem vyučování, je však významnou, důležitou a neoddělitelnou jeho součástí.

V druhém pracovním okruhu jsou náměty dány výběrem rostlin, při jejichž pěstování žáci postupně od prvního ročníku získávají základní pěstitelské dovednosti i vědomosti. Z rostlinných skupin uvedených v osnově učitel vybírá druhy rostlin, které nejlépe vyhovují podmínkám školy.

Organizační, hygienické a bezpečnostní úkoly plní žáci průběžně po celý rok při všech druzích práce.

Správnou volbou vyučovacích metod a stanovením přiměřených úkolů poskytuje učitel žákům co nejvíce příležitostí k tvořivé, vynalézavé a samostatné práci a k rozhovoru o ní. Při veškeré práci se vedou žáci k tomu, aby nástroje (ve vyšších ročnících i části nástrojů) a materiál správně pojmenovávali. Tím vším se vytvářejí podmínky k uvědomělé práci. V pracovním vyučování učitel vede žáky ke kolektivnosti, k soudružskému jednání, k odpovědnosti za práci vlastní i celého kolektivu a vede je k ochraně vlastního zdraví i zdraví spolužáků.

Učitel soustavně dbá na dobrou jazykovou úroveň ústních projevů žáků a svým výstižným, přesným a jazykově správným vyjadřováním je jim vzorem.

Velkou pozornost je třeba věnovat hodnocení práce žáků. Učitel ji hodnotí komplexně. Přihlíží zejména k tomu, jaký je poměr žáka k práci, jak žák ovládá jednotlivé pracovní úkony, jak dovede organizovat práci a dodržovat bezpečnostní a hygienická pravidla, jak samostatně a uvědoměle pracuje, jak úhledně, čistě a pečlivě koná svou práci.

Pro úspěšné pracovní vyučování je nutno vytvářet vhodné podmínky. V 2. a 3. ročníku se mohou dvě vyučovací hodiny podle potřeby spojovat v jednu lekci jednou za 14 dní (např. při pracích na zahradě nebo u složitějších úkolů). Ve 4. a 5. ročníku se zpravidla utvoří ze dvou vyučovacích hodin jednou týdně jedna lekce.

Přibližné časové rozvržení pro jednotlivé druhy prací

Druh práce	Ročník a počet hodin				
	1.	2.	3.	4.	5.
Práce s drobným materiálem	8	—	—	—	—
Práce s papírem a kartónem	9	12	10	10	—
Práce s modelovací hmotou	8	5	5	—	—
Práce s tkaninou	—	8	10	14	10
Práce s dřevem	—	—	—	8	12
Práce s kovem	—	—	—	—	10
Práce kombinované	—	—	—	8	8
Práce s konstrukční stavebnicí	—	—	—	6	6
Práce pěstitelské	8	8	8	20	20
Počet hodin za rok	33	33	33	66	66

Uvedený počet hodin pro jednotlivé druhy prací přibližně ukazuje jejich časové rozvržení a lze jej pozměnit, jestliže toho pro-

cvičení a opakování učiva nebo místní podmínky vyžadují, nebo jej upravit tak, aby se usnadnila organizace vyučování na málotřídních školách při spojování ročníků. Učitel při sestavování celoročního plánu si též zajistí čas na vycházky a na aktuální náměty.

Na školách, které nemají vhodné podmínky, mohou se v přechodné době nahradit práce s dřevem a kovem pracemi s papírem a kartónem, pracemi s tkaninou, pracemi s konstrukční stavebnicí a pracemi na školní zahradě. Upravenou učební osnovu schvaluje pak ředitel školy.

Velmi důležitou podmínkou je materiální zajištění pracovního vyučování. Jsou to zejména pracovny a dílny, pozemek, dostatek vyhovujících nástrojů, pracovních pomůcek a jednotného materiálu pro žáky, učebních pomůcek. Nezbytným zařízením je příruční lékárnička.

Pokud se vyučuje v normální učebně, je nutno zajistit dostatek prostoru pro koutek přírody, náležitou pracovní plochu pro každého žáka, skříňně na ukládání pracovních potřeb a výrobků.

Aby se pěstitelské práce mohly konat soustavně, určí se na školním pozemku (zahradě) pro jednotlivé ročníky záhony v dostatečné ploše (na jednoho žáka má připadnout asi 1 až 1,5 m² půdy).

Doporučuje se opatřit hromadně jednotný materiál a nástroje pro všechny žáky a obojí uložit ve škole. Nástroje, nářadí a pracovní pomůcky mají vyhovovat vahou i rozměry věku i silám žáků. Materiál může být i odpadový, ale hygienicky nezávadný.

V pracovním vyučování se používá různých učebních pomůcek. Jejich výběr se řídí především druhem práce. Zpravidla je to vzorový výrobek a soubor nástrojů, materiálu, potřeb a zařízení pro určitý druh práce; dále pak obrazy, ilustrace, modely, diagramy, přírodniny, předlohy, filmy, diapozitivy, diafilmy.

Povinné pracovní vyučování je v těsném vztahu k dobrovolné obecně prospěšné práci a poskytuje přirozené podmínky pro to, aby žáci mohli uplatnit pracovní dovednosti a zkušenosti získané v pracovním vyučování v užitečné práci pro celek.

V zájmových kroužcích, které lze zřídit v 3. až 5. ročníku, a to zejména v kroužku dovedných rukou, se dále rozvíjí a uspokojuje zájem žáků o práce, které souvisí s pracovním vyučováním.

1. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Organizační, hygienické a bezpečnostní úkoly (provádějí se průběžně po celý rok). Rozdávát materiál a nástroje; přehledně uspořádat pracovní potřeby na lavici a udržovat je během práce v pořádku; po práci sbírat pracovní potřeby a uklidit pracovní místo; pracovat ukázněně.

Před prací a po ní umývat ruce mýdlem; při práci dbát na správné držení těla; držet pracovní předměty v normální vzdálenosti od očí. Dbát na správné osvětlení pracovního místa; volit vhodné oblečení podle povahy práce; nevířit prach při úklidu.

Dbát bezpečnosti při práci — používat nástroje pouze k určené práci, odkládat nástroj na určené místo.

Práce s papírem

Seznamování s materiálem a nástroji. Určovat vlastnosti papíru (barvu, tloušťku, drsný a hladký povrch). Nástroje a pomůcky: nůžky, tužka, navlhčovač, štětec na lepidlo; poznávat jejich účel.

Pracovní techniky. Papír trhat, vytrhávat, překládat, skládat, stříhat, vystřihovat, nalepovat. Obkreslit jednoduchý tvar podle šablony. Lepit papír gumovaný, natírat menší plochy papíru lepidlem.

Příklady výrobků. Skládanky (varhánky, obálka, šipka, čepice apod.), vystřihovánky a vytrhávánky (jednotliviny, výjevy), ozdoby (řetězy), pomůcky (pro počty kolečka, čtverečky), dárky (srdíčka, přáníčka).

Modelování

Seznamování s materiálem. Ověřit a určit vlastnosti modelovací hmoty (měkká, tvárná).

Pracovní techniky. Modelovací hmotu dělit, spojovat; hníst, roztlačovat, válet, vytahovat, ubírat, přidávat, uhlazovat. Pracovat s dostatečně velkým kouskem modelovací hmoty bez nástrojů.

Příklady výrobků. Modelování jednotlivin: plodů, zeleniny, nádobí, nářadí, pečiva, figurek zvířat i lidí (např. jablko, švestka, lesní plody, žaludy, kaštiny; houby, brambor, řepa; tále, líšek, hrneček, miska; kladivo, rýč, motyka; bochník, koláč, rohlík; pes, kočka, kuře apod.).

Práce s drobným materiálem

Seznamování s materiálem a s nástroji. Určovat barvu, tvar a povrch zpracovávaného materiálu. Nástroje a pomůcky: nůžky, velká tupá jehla, lepidlo; poznávat jejich účel.

Pracovní techniky. Stříhat, ohýbat, spojovat (propichovat, navlékat, svazovat, slepovat), lisovat (dřívka, slámu, korek, krabičky od zápalek, hadříky, drátky, listy atd.).

Příklady výrobků. Jednoduché ozdoby, hračky, dárky, pomůcky (např. řetězy, vozíčky, nábytek, ploty, domy, kolekce listů, lesních plodů, větviček stromů; číslice, písmena apod.).

Práce v koutku přírody a na školní zahradě

Seznamování s materiálem a s nástroji. Podmínky pro život rostlin (zem, vzduch, světlo, teplo, voda); zjišťovat čistotu povrchu listů, suchost a vlhkost země v květináčích. Pokus s umístěním rostlin na světle a ve tmě. Zahradnické nářadí: lehké hrábě, drapka nebo malá motyčka, konévka; rozlišovat je a poznávat jejich účel.

Pracovní techniky. V koutku přírody: během roku ošetřovat pokojové rostliny, otírat nebo splachovat prach s listů, odštíhovat odumřelé části, umývat misky, zalévat.

V zahradě: na podzim pomáhat při sklizni, čistit záhony a cesty; na jaře pomáhat při ošetřování květinových záhonů, kypřit půdu, plít; vypěstovat ředkvičku — sít, ošetřovat rostliny během růstu; sklídit úrodu.

2. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Organizační, hygienické a bezpečnostní úkoly (provádějí se průběžně po celý rok). Plnit všechny úkoly z prvního ročníku. Ukládat pracovní potřeby na určené místo ve skříni; šetrně a hospodárně zacházet s materiálem a s nástroji. Posuzovat a hodnotit výsledky práce. Seznamovat se s bezpečnostními a hygienickými zásadami podle povahy práce.

Práce s papírem

Seznamování s materiálem a s nástroji. Rozlišovat a jmenovat druhy papíru, s kterými se pracuje. Ověřovat a porovnávat tloušťku, pevnost v tahu (přetržení). Určovat povrch. Rozlišit

tvár obdél níku, čtverce, trojúhelníku. Nástroje a pomůcky: nůž na papír, nůžky, jehla, tužka s ostrou špičkou, měřítko, navlhčovač, štětec na lepidlo a lepidlo; poznávat jejich účel, porovnat uzpůsobení nůžek a nože.

Pracovní techniky. Papír přesně překládat, trhat, skládat, řezat, stříhat, sešívát, nalepovat, slepovat. Vystřihovat jednoduché tvary z několikánásobně přeloženého papíru. Obkreslit přesně tvar podle šablony nebo přírodniny (listy). Měřit podle měřítka.

Příklady výrobků. Jednoduché učební pomůcky a předměty (např. kolečka, čtverečky, trojúhelníky k počítání, záložky do knihy, kolekce listů, sáček, pohárek, krabička, sešitek, metr, sněhová vločka), jednoduché sestavy (panenky, domečky, ploty, stromy), hračky (loďka, parník), ozdoby, dárky (košíčky, třepení, srdíčka apod.). Je možno volit i takové výrobky, u kterých by se kombinoval papír a drobný materiál.

Modelování

Seznamování s materiálem. Zjišťovat vlastnosti modelovací hmoty při různých způsobech zpracování (např. dá-li se dělit atd.).

Pracovní techniky. Modelovací hmotu dělit, spojovat; hníst, roztlačovat, vytahovat, přidávat, ubírat, uhlazovat. Pracovat s dostatečně velkým kouskem hmoty, s dřívkem, s hladítkem.

Příklady výrobků. Předměty jednoduchých prostorových tvarů: např. jablko, třešně (koule), mrkev, řepa (kužel), svíčka (váleček); předměty s několika prostorovými tvary (houba); sestavování jednoduchých dějů a situací z vycházky, z četby, z vyprávění (individuálně i kolektivně).

Práce s tkaninou

Seznamování s materiálem a s nástroji. Zjišťovat zrakem a hmatem povrch tkaniny, rozlišit rub a líc; poznat, že tkanina je z propletených nití, zkusit tahem pevnost nití. Porovnávat vlastnosti tkaniny s vlastnostmi papíru. Nástroje a pomůcky; nůžky, jehla, špendlíky, náprstek; poznávat jejich účel, porovnat uzpůsobení jehly a špendlíku.

Pracovní techniky. Odměřit a oddělit nit (návlek), navlékat nit do jehly, dělat uzlík. Obkreslit a vystřihnout z papíru jednoduchý stříh (kolečko, čtverec, obdél ník), špendlit stříh na látku, obstříh-

nout látku podle stříhu. Spojit látku jednoduchým prošitím a přišít knoflík. Šít přední steh. Upravit okraj látky roztřepáním nití (vytahovat nitě z tkaniny).

Příklady výrobků. Otírátko na pera (s přišitím knoflíku), ubrousek na svačinu, polštářek na jehly, malá podložka (dárek) apod.

Práce v koutku přírody a na školní zahradě

Seznamování s materiálem a s nástroji. Pokusy s umístěním pokojových rostlin, aby měly dobré podmínky k růstu. Pozorovat klíčení semen (hrachu), změny na semenech při klíčení a počáteční růst rostlin (i kořenů) v klíčidle. Nástroje a nářadí: nůžky, hrábě, motyčka, kolíky se šňůrou, rýhovák, konévka; poznávat jejich účel.

Pracovní techniky. V koutku přírody: během roku ošetřovat pokojové rostliny — otírat nebo spláchnout prach, odstříhovat odumřelé části, kypřit a přihnojovat zem, zalévat. Pěstovat v zimním období kuchyňskou cibuli a petržel na list. Na jaře vybrat a předklíčit semena luskovin.

V zahradě: na podzim pomáhat při sklizni a při čištění záhonů od plevele. Na jaře ošetřovat květinové záhony, pěstovat luskoviny (např. hrách). Kypřit půdu překopáváním. Šít předklíčená semena. Ošetřovat rostliny během růstu — kypřit půdu, plít, podpírat rostliny, zalévat. Postupně sklízet úrodu.

3. ročník

(1 hodina týdně, 33 hodin za rok)

Organizační, hygienické a bezpečnostní úkoly (provádějí se průběžně po celý rok). Plnit všechny úkoly z předchozích ročníků. Přidělovat materiál pracovním skupinám; připravit se k práci podle úkolu v hodině; uspořádat výstavku nejlepších výrobků. Kontrolovat dodržování hygienických a bezpečnostních zásad v pracovních skupinách.

Práce s papírem a kartónem

Seznamování s materiálem a s nástroji. Porovnávat některé vlastnosti papíru a kartónu — tloušťku, jakost povrchu, pevnost, ohyb. Poznávat použití druhů papíru, sestavit sbírku papíru. Ná-

stroje a pomůcky; nůž na řezání papíru, nůžky, jehla, tužka s ostrou špičkou, měřítko, pravítko, sešíváčka, štětec na lepidlo, lepidlo, navlhčovač; poznávat a porovnávat jejich účelnost.

Pracovní techniky. Papír a tenký kartón přesně překládat, skládat, měřit, řezat, stříhat, vystřihovat, sešívat, proplétat, lepit. Dělit papír a kartón v přeložení, podle označených čar. Měřit, označovat body, spojovat body pravítkem. Orýsovat geometrické tvary a stříhat podle obrysu. Natírat větší plochy papíru lepidlem.

Příklady výrobků. Pomůcky (sešitek na sbírku papíru, krabička na šicí potřeby nebo přírodniny, kolekce semen, obal na knihu, proplétaná záložka do knihy nebo podložka, model hodinového ciferníku), hračka, hry (větrník, loto z geometrických obrazců), ozdoby (figurky, domečky, hvězdičky) apod.

Modelování

Seznamování s materiálem. Rozdělovat modelovací hmotu z prášku a poznávat, co způsobuje tvárnost hmoty, proč hlína schne a tvrdne. Pomůcky: ploché dřívko (hladítko), modelovátka, očko, štětec; posoudit jejich účelnost.

Pracovní techniky. Využít všech základních způsobů modelování, vytvářet reliéfní tvary. Výrobky sušit a barvit.

Příklady výrobků. Cihly (hranol), dlažební kostky (krychle), sestavení zdi, dlažby; plakety, ozdobné špendlíky, reliéfy listů, plodů, nástrojů.

Práce s tkaninou

Seznamování s materiálem a s nástroji. Posoudit pevnost a hustotu tkaniny, porovnat s papírem (propletení nití — průdušnost). Nástroje a pomůcky: nůžky, jehla, špendlíky, náprstek, měřítko, pravítko; posoudit jejich účelnost a rozdíl při stříhání papíru a tkaniny.

Pracovní techniky. Rozměřovat, zhotovit jednoduchý stříh, klást a špendlit stříh na látku, obstříhovat látku podle stříhu. Zarovnat látku podle vytažené nití. Protahovat nit řídkou tkaninou — steh přední, steh zadní. Začistit okraj látky stehem obšívacím a smykovacím. Sešívat tkaninu stehem předním, zadním v jednoduchý šev. Přišít háček, spínátko, poutko, knoflík. Splétat šňůrku na prstech.

Příklady výrobků. Ubrousek (zdobený stehy), polštářek na jehly, šňůrka, poutko, oprava oděvu.

— např. praporky, mávátka, hádek, padák, drak, větrník (větrné kolo), hodiny, lištování obrazů.

Práce s konstrukční stavebnicí

Seznamování s materiálem a s nástroji. Jmenovat součásti stavebnice. Seznámit se s návodem a s předlohami. Učit se číst předlohy. Nástroje: šroubovák, maticový klíč, držák; poznat jejich účelnost k provádění montáže.

Pracovní techniky. Sestavovat ze součástí stavebnice jednoduché modely podle předlohy. Spojovat součásti pomocí maticových šroubků — různé způsoby montáže úhlů, třmínků, ložisek, hřídel a koleček (kladkových, ozubených); rozebírání modelů.

Příklady námětů. Náradí, vozík, pluh, koloběžka apod.

Poznámka: Nebude-li ještě k dispozici stavebnice, využije se daného času pro kombinované práce.

Práce v koutku přírody a na školní zahradě

Seznamování s materiálem a s nástroji. Poznat a pozorovat dvojí způsob rozmnožování rostlin (vegetativní a semeny). Založit herbář plevelů. Zaznamenávat jednoduché údaje o pozorování růstu rostlin, o postupu práce. Nástroje a náradí: ostrý nůž, lopata, hrábě, motyčka, rýhovák, síto, konévka, hadice. Posoudit, jak správné držení nástroje ulehčuje práci.

Pracovní techniky. V koutku přírody: ošetřovat pokojové rostliny jako v předchozích ročnících. Na podzim a v zimě rozmnožovat rostliny stonkovými řízkami (tradeskancie, pelargónie, fuchsie). Ošetřovat rostliny. Na jaře připravit osivo kořenovin — vyčistit, předklíčit.

V zahradě na podzim připravit záhony na zimu, založit kompost z plevele a nati; na jaře: pěstovat kořenoviny (mrkev, petržel), prosít kompostovou půdu na záhon, upravit povrch záhonu hráběmi, značit řádky rýhovákem, sít semena kořenovin. Ošetřovat rostliny, kypřit, plít, protrhávat, zalévat, ničit škůdce. Postupně sklízet úrodu.

5. ročník

(2 hodiny týdně, 66 hodin za rok)

Organizační, hygienické a bezpečnostní úkoly (provádějí se průběžně po celý rok). Plnit všechny úkoly z předchozích ročníků; sledovat plán práce a jeho plnění. Zjišťovat ceny materiálu a provádět jednoduché rozpočty. Uspořádat výstavku výrobků ze všech ročníků. Při uplatňování a kontrole bezpečnostních a hygienických zásad vycházet z poznatků o vlastnostech materiálu, o konstrukci a funkci nástrojů a o způsobech práce.

Práce s tkaninou

Seznamování s materiálem a s nástroji. Sestavit vzorníček tkanin s několika ukázkami látky lněné, bavlněné, vlněné, hedvábné, umělé. Poznat textilní suroviny (vlákna): len ze stonku rostliny; bavlna z chmýří semen; vlna ze srsti; hedvábí z výměšku housenky. Nástroje a pomůcky: všechny šicí potřeby, hříbek na látání, háček, měřítko, pravítko, pauzovací papír; porovnávat jejich účel.

Pracovní techniky. Pracovat se stříhem. Šít švy, obrubovat, začíšťovat. Vyšít značku (monogram) ozdobným stehem (řetízkový, stonkový). Uháčkovat řetízek (poutko, šňůrka). Látat. Přišít jednoduchou záplatu. Přišívat knoflíky, poutka, spínátka, háčky, zipy.

Příklady námětů a výrobků. Jednoduchá kabelá, šátek se štítkem, pouzdro na psací potřeby (na nůž, na nůžky), správká punčoch, ponožek, svetru, šálky, kapes, rukávů apod.; značkování osobní výbavy pro pobyt v pionýrském táboře apod.

Práce s dřevem

Seznamování s materiálem a s nástroji. Pozorovat strukturu dřeva, posoudit podle struktury, jak se dá dřevo dělit, řezat, štípat. Rozeznat tvrdé a měkké dřevo. Nástroje a pomůcky: pila ohonka i čepovka, struhák, pilník, nebozez, kladívko, kleště, nůž, ztužidlo (popřípadě svěrák), pokosnice, úhelník, pravítko, skelný papír. Porovnávat nástroje na zpracování dřeva s nástroji dosud užívanými. Posoudit účelnost a správné používání nástrojů (šetření sil).

Pracovní techniky. Měkké dřevo rozměřovat, upínat, řezat, ořežovat, ohlazovat, vrtat, spojovat hřebíky, mořit, leštit pastou.

Příklady výrobků. Naviják na šňůru, podpěry ke květinám, nůž na papír, truhlík na květiny, krmítko pro ptáky, liska na předklíčování brambor, bednička na náradí apod.

Práce s kovem

Seznamování s materiálem a s nástroji. Rozlišit měkký a tvrdý drát. Porovnat vlastnosti nového materiálu s dosud užívaným, posoudit, jak a čím ho lze dělit. Nástroje a pomůcky: kleště ploché, štípací, s oblými čelistmi, kladívko, palička na vyrovnávání, pilník, svěrák, kovadlinka, smirkové plátno, měřítko. Porovnávat nástroje na zpracování kovu s nástroji dosud užívanými a posoudit jejich účelnost a uvést jejich použití; správné zacházení s nástroji (šetření sil).

Pracovní techniky. Měkký drát odměřovat, upínat, štípat, vyrovnávat, čistit, pilovat konce, ohýbat, splétat.

Příklady výrobků. Háček na obrazy, kroužek na klíče, řetízek, síťka na akvarijní rybky (na motýly), stojánky na jmenovky, na obrázky, držáky na klíčidla apod.

Kombinované práce

Seznamování s materiálem a s nástroji. Porovnávat vlastnosti materiálu a určovat výběr nástrojů pro různé zpracování. Poznat možnosti a význam kombinování dřeva, drátu, plastické hmoty a ostatních materiálů pro dané výrobky.

Pracovní techniky. Dělit a spojovat materiál známými způsoby, pracovat se všemi potřebnými nástroji a pracovními pomůckami. Zhotovovat jednoduché výrobky podle skutečného modelu i podle kreslené předlohy. Stanovit a zaznamenat postup práce — od náčrtu a rozměrování až po konečnou úpravu výrobku.

Příklady výrobků. Hračky, jednoduché pomůcky, modely — např. počítadlo, očko k modelování, stojan na zkumavky, kolekce materiálu nebo přírodniny, vodní kolo apod.

Práce s konstrukční stavebnicí

Seznamování s materiálem a s nástroji. Jmenovat součásti stavebnice podle návodu a předloh. Číst předlohy modelů. Nástroje: šroubovák, maticový klíč, držák. Porovnávat jejich uzpůsobení k součástí stavebnice a k provádění montáže.

Pracovní techniky. Sestavovat ze součástí stavebnice pohyblivé modely podle předlohy i z představy — spojovat součásti různými způsoby — montovat a demontovat pomocí maticových šroubků pásky, úhly, třmínky, ložiska, stavěcí kroužky, spojky, hřídele, kolečka (kladková, ozubená), převody atd.

Příklady modelů. Výtah, motocykl, lanovka, jeřáb, rýpadlo, traktor apod.

Poznámka: Nebude-li ještě k dispozici stavebnice, využije se daného času na kombinované práce.

Práce v koutku přírody a na školní zahradě

Seznamování s materiálem a s nástroji. Záznamy o sklizni brambor. Posoudit kvalitu úrody. Pozorovat růst pěstovaných rostlin a dělat společné záznamy o provedených pracích. Porovnávat způsoby množení rostlin. Nářadí: rýč a nářadí užívané v předchozích ročnících; porovnávat jejich účel a užití (velikost a poměr jednotlivých částí).

Pracovní techniky. V koutku přírody: na podzim a v zimě ošetřovat pokojové rostliny. Na jaře množit rostliny listovými řízků (např. begonie královská) a dělením trsů (např. aspidistra, asparagus). Pěstovat rostliny z hlíz (např. begonie hlíznatá). Připravit bramborovou sadbu — výběr hlíz, předklíčování.

V zahradě: na podzim sklidit brambory vypěstované předchozím 5. ročníkem. Připravit záhony pro brambory — hnojit chlévskou mrvou, rýt. Na jaře pěstovat brambory. Ošetřovat rostliny — kypřit, plít, hrobkovat, okopávat, sbírat a ničit škůdce.

OBSAH

Učební plán základní devítileté školy	3
Úkoly, metody a organizace výchovně vzdělávací práce v 1. až 5. ročníku	4

Učební předměty:

český jazyk	9
ruský jazyk	50
počty	57
vlastivěda	64
tělesná výchova	74
zvláštní tělesná výchova	83
výtvarná výchova	94
psaní	104
hudební výchova	107
pracovní vyučování	120

Učební osnovy základní devítileté školy

UČEBNÍ OSNOVY

pro 1.—5. ročník

Vydalo Státní pedagogické nakladatelství, n. p., v Praze
jako svou publikaci č. 311-00

Odpovědná redaktorka Libuše Koblrová

Technický redaktor Karel Limprecht

Z nové sazby písmem Public vytisklo Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ v Brně

Formát papíru 60×80 cm — AA 8,27 — VA 8,68 — D-06*30268

Tematická skupina a podskupina 16/4

Vydání 4.

Cena brožovaného výtisku Kčs 5,—

63/II-14

15 - 146 - 63 Kčs 5,—

0400

SPN

0400

311-00

15-146-63 16/4

Kčs 5,-